

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

ORTA ÇAĞ YAHUDİ DİN ALİMLERİNDEN:
“YOSEF KARO”

ESMA NUR UĞUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Prof. Dr. MUSTAFA SAMİ BAYBAL

KONYA-2022

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Esmâ Nur UĞUR		
	Numarası	18810201127		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe Ve Din Bilimleri/ Dinler Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	ORTA ÇAĞ YAHUDİ DİN ALİMLERİNDEN: "YOSEF KARO"			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Esmâ Nur UĞUR

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	ESMA NUR UĞUR		
	Numarası	18810201127		
	Ana Bilim /Bilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ / DİNLER TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. MUSTAFA SAMİ BAYBAL		
Tezin Adı	ORTA ÇAĞ YAHUDİ DİN ALİMLERİNDEN: “YOSEF KARO”			

Yosef Karo ya da tam adıyla Rabbi Yosef ben Efrahim Karo (1488-1575) Orta Çağ Yahudi din bilginleri içinde ismi bilinmesi gereken bir şahsiyettir. O sadece bir bilgin değil; rabbi, kabalist ve bir yazardır. Yahudi hukukuna dair yazdığı “*Şulhan Aruh*”, günümüz Yahudilerinin bile önem verdiği bir kitaptır. Kendisi bir Seferad Yahudisidir ve çok küçük yaşlarda İspanya’dan sürgün edilerek ailesi ile birlikte Osmanlı’ya sığınmıştır. Yaşamının çok büyük bölümünü Osmanlı topraklarında geçirmiştir.

İki bölüm şeklinde ele aldığımız çalışmamız, 16. Yüzyılda yaşamış Yosef Karo hakkında genel malumatlar içermektedir. İlk bölümde Karo’nun hayatından, eserlerinden ve yaşamına etkili olan kişilerden bahsedilmiş, ikinci bölümde ise Karo’nun Yahudi Hukukuna ilişkin bağlantısı ele alınmıştır. Çalışmada literatür taraması yapılarak tarihsel ve deskriptif metot benimsenmiştir. Çalışmanın neticesinde ise, Yosef Karo’nun Yahudi dünyasına olan katkıları ele alınarak onun Yahudi tarihindeki önemi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âlim, Beit Yosef, Halakha, Kesef Mishneh, Maggid Meisharim, Şulhan Aruh, Yahudi, Yosef Karo, XVI. yüzyıl

ABSTRACT

Authors	Name and Surname	ESMA NUR UĞUR		
	Student Number	18810201127		
	Department	Philosophy and Religious Sciences / History of Religions		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. MUSTAFA SAMİ BAYBAL		
Title of the Thesis/Dissertation	MEDIEVAL JEWISH RELIGIOUS SCHOLAR: "JOSEPH KARO"			

Joseph Caro or with his full name Rabbi Joseph Ben Ephraim Caro, is Jewish religious scholar who lived in the middle ages. It's not enough to just call him a scholar. He is a rabbi, kabbalist and writer. "Shulchan Aruch" which he wrote on Jewish law, is a book that even today's Jews attach importance to. He is a sephardic and was exiled from Spain at a very young age and took refuge in the Ottoman Empire with his family. He spent most of his life in the Ottoman Empire.

Study is in two parts, contains general information about Joseph Caro, who lived in the 16th century. In the first part, Caro's life, works and the people who are influential in his life are mentioned, and in the second part, Caro's connection to Jewish Law is discussed. In the study, the historical and descriptive method was adopted by scanning the literature. As a result of the study, Joseph Caro's contributions to the Jewish world were discussed and his importance in Jewish history was determined.

Keywords: Beit Yosef, Halacha, Jewish, Joseph Caro, Kesef Mishneh, Maggid Meisharim, Scholar, Shulchan Aruch, 16th Centur

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	vii

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER	1
I.I. Araştırmanın Konusu	1
I.II. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
I.III. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	3
I.IV. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	3
II. ORTA ÇAĞ YAHUDİLERİNE GENEL BAKIŞ	4

BİRİNCİ BÖLÜM

YOSEF KARO'NUN HAYATI, ESERLERİ VE ETKİLENDİĞİ KİŞİLER

1.1.YOSEF KARO'NUN HAYATI.....	7
1.1.1.Doğumu ve Osmanlı Dönemi Öncesi	7
1.1.2. Osmanlı Dönemi	10
1.1.2.1. İstanbul Yılları (1496-1522)	11
1.1.2.2. Edirne ve Niğbolu Yılları (1522-1532)	13
1.1.2.3. Safed Yılları (1537-1575).....	18
1.2. YOSEF KARO'NUN ESERLERİ	22
1.2.1. Beit Yosef.....	23
1.2.2. Şulhan Aruh	27
1.2.3. Kesef Mishneh.....	30
1.2.4. Maggid Meisharim.....	33
1.2.5. Ölümünden Sonra Basılan Diğer Eserleri.....	38
1.3. HOCALARI VE ETKİLENDİĞİ KİŞİLER	39
1.3.1. Isaac Karo	39
1.3.2. Joseph Taitazak	41
1.3.3. Shlomo Alkabetz	43
1.3.4. Shlomo Malcho	45
1.3.5. Jacob Berab.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

YAHUDİ HUKUKUNA GENEL BAKIŞ VE YOSEF KARO

2.1. YAHUDİ HUKUK KURALLARINI BELİRLEYEN KAVRAM VE DEĞERLER	50
2.1.1. Halakha.....	50
2.1.1.1. Tevrat.....	52
2.1.1.2. Talmud (Sözlü Gelenek).....	53
2.1.1.3. Kabbala (Nebîilerin sözleri).....	55
2.1.1.4. Minghag (Mahalli Sözlür).....	55
2.1.2. Mitzva.....	57
2.1.2.1. Deorayta Mitzva / Derabenan Mitzva.....	57
2.1.2.2. İsrail’de Uygulanan Mitzva / Tüm Mekânlarda Uygulanan Mitzva.....	58
2.2. YAHUDİ HUKUKUNUN KAYNAKLARI	59
2.2.1 Tevrat.....	59
2.2.2. Rabbinik Kaynaklar.....	59
2.2.2.1. Mişna.....	60
2.2.2.2. Gamera.....	61
2.2.2.3. Tosefta.....	64
2.2.3. Halakhik Kaynaklar.....	65
2.3 YAHUDİ HUKUKUNDA YOSEF KARO	68
2.3.1. Yahudi Hukukundaki Yeri ve Önemi.....	68
2.3.2. Görev ve Faaliyetleri.....	69
2.3.2.1. Haham Olma Süreci.....	69
2.3.2.2. Beth-Din Başkanlığı.....	70
2.3.2.3. Yeshivalardaki Görevi.....	72
2.3.3. Şulhan Aruh’tan Örnek Yasalar.....	75
2.3.3.1. Orak Hayim’den Örnekler.....	75
2.3.3.2. Yoreh Deah’dan Örnekler.....	84
2.3.3.3. Even ha-Ezer’den Örnekler.....	90
2.3.3.4. Hoşen ha-Mişpat’tan Örnekler.....	95
SONUÇ	98
BİBLİYOGRAFYA	101
EKLER	109

ÖNSÖZ

İnsan, var olduğu günden beri hep bir inanca sahip olmuştur. Din, insanı yalnızca manevî boyutta değil maddî anlamda da yöneten bir kurum olmuştur. Belli kurallar silsilesi şeklinde gerek bireysel gerek toplumsal cihetten onu söz yerindeyse hizaya sokmuş, eğitmiştir. İnsan bir toplumda yaşarken neler yapmalı, neler yapmamalı gibi soruların cevabını kutsal gördüğü varlıktan almıştır. Bu açıdan bakıldığında din; bireysel, ekonomik, sosyal alanlarda getirmiş olduğu hukuk kurallarıyla insanoğlu için çok önemlidir.

Yahudilik, kökeni çok eskiye dayanan dinler arasındadır. O, bu uzun tarihsel süreçte çok sancılar geçirmiş fakat yine de günümüze kadar ayakta sağlam durmayı başarabilmiştir. Bu başarının ardında, birçok etken olmasıyla beraber bunlardan en önemlisi belki de Yahudilerin dîni kurallarını çok iyi sistemleştirdikleri bir hukuk ortaya koymaları olmuştur. Yahudi Hukuku; Tevrat, rabbinik kaynaklar ve halakhik kaynaklar olmak üzere üç ana başlık etrafında toplanmıştır. Ancak bunlar içerisinde günümüz Yahudilerini tek bir çatı altında tutan ve güncel problemlere yanıtlar veren yasalar Halakhik kaynaklara aittir. Hususi olarak ise Mişna Tora ve Şulhan Aruh bu otoritenin başını çekmektedir. Birbirinin devamı niteliğinde de sayılabilecek olan bu iki kaynak eser, günümüze kadar değerini yitirmemiştir.

Araştırmamız, Şulhan Aruh ve onun kadim yazarı Yosef Karo'yu ele almaktadır. Yosef Karo, yaşanan göçler ile dağılmaya yüz tutmuş Yahudiler'e rehber olmuş bir önder konumundadır. O, sadece yazmış olduğu eserler ile değil, Yahudi Hukukuna dair yapmış olduğu çalışmalar ile Orta Çağ'da ün yapmış bir âlimdir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın amacı, kapsamı, sınırları ve kaynakları aktarılmış; kavramsal çerçeve hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Yosef Karo'nun biyografisi şeklinde yaşam öyküsüne ve onun kadim eserlerine yer verilmiştir. Ele alınan eserlerden özellikle Beit Yosef ve Şulhan Aruh detaylıca incelenmiştir. Yine Yosef Karo'nun hocalarından ve etkilendiği kişilerden bu bölümde bahsedilmiştir.

İkinci bölümde araştırmamızın konusunun daha iyi anlaşılabilmesi ve değerlendirilmesi açısından öncelikle genel Yahudi hukukundan, Yahudi hukuk kavramlarından ve Yahudi hukukunu oluşturan kaynaklardan bahsedilmiş, ardından Yosef Karo'nun Yahudi hukukundaki yeri ve önemi, bu alandaki faaliyetleri ele alınmaya çalışılmıştır. Karo'nun halakhik çalışması

olan Şulhan Aruh, bu bölümde detaylıca tekrar incelenmiş ve eser içerisinden pek çok madde açıklamalarıyla birlikte çalışmamıza eklenmiştir.

Çalışmalarım esnasında gerek konunun tespitinde, gerek yazma sürecindeki teşvik, yardım ve emeklerinden dolayı sayın danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Sami Baybal'a şükranlarımı arz ederim. Dinler Tarihi alanında engin bilgileriyle eğitimimize yaptıkları katkılarından ve bu yolda bizlere daima ışık tutmalarından dolayı hocalarımız Prof. Dr. Nermin Öztürk'e ve Doç. Dr. Ahmet Aras'a, ayrıca tez savunmamız sırasındaki bilimsel katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Şengil'e şükranlarımı sunarım.

Esma Nur UĞUR
Konya - 2022

KISALTMALAR

a.g.b. : Adı geçen bildiri

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

çev. : Çeviren / Çevirenler

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

E.J. : Encyclopedia Judaica

e.t. : Erişim Tarihi

mad. : Madde (Ansiklopedi)

M. : Milâdî

M.Ö. : Milâttan Önce

M.S. : Milâttan Sonra

sy. : Sayı

s. : Sayfa

ss. : Sayfa Aralığı

ty. : Tarih Yok

Yay. : Yayınları / Yayınevi

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I.I. Araştırmanın Konusu

Yahudilik, kökeni milâttan önce iki bin yılına kadar uzanan en kadim dinlerden bir tanesidir. Günümüzde ise mensubu çok bulunan dinler arasında olmasıyla önemli bir konuma sahiptir.

Yahudi tarihine baktığımızda gözümüze ilk çarpacak olan, onun ne kadar sancılı bir geçmişi olduğudur. Yahudiler her ne kadar dönem dönem altın çağlar yaşasalar da genele bakıldığında çok kez kendi ülkelerinden çıkarılıp sürgün edilmişler, baskı ve zulümlere maruz bırakılmışlardır. Özellikle II. Mabad döneminden sonra (M.S. 70) Yahudiler dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmak durumunda kalmışlardır. Sürekli olarak bir bölgeden diğerine sürülmüş, dinlerini özgürce yaşayabilecek yerler aramışlardır. Bu Diaspora sürecinde, Babil'den İber Yarımadasına, buradan Polonya'ya ve Avrupa'nın çeşitli yerlerine yerleştirilmişlerdir. Fakat buralardaki sorun ise başka yönlü olmuş, Yahudiler Hristiyanlaştırılmaya zorlanmıştır. Bunun bir sonucu olarak da bahsettiğimiz topraklardan farklı ülkelere kaçan birçok Yahudi olmuştur. İşte tarihin tam bu döneminde, yükselen devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti'ne de çok fazla Yahudi yerleşmiştir. Osmanlı'da özellikle İstanbul, Bursa, Edirne ve İzmir gibi şehirlere yerleşen Yahudiler, Müslümanlar ile barış içinde yaşamış, kendi din ve geleneklerini rahatça sürdürebilmişlerdir. Hatta bu, bazı tarihçiler tarafından XVI. asrın "*Osmanlı Yahudilerinin Altın Yüzyılı*" olarak ifade edilmesini sağlamıştır.¹

Yahudilerin yoğun nüfuslandığı Osmanlı Edirne'sinde Yahudilerin kendilerine has mahalle ve ibadethaneleri olduğu bilinmektedir. Ayrıca burada Yahudiliği öğretmek için Talmud-Tora okulları da açmışlardır. Bu okullarda Yahudi literatürüne ait eserler üzerine çalışmalar da yapmışlardır.² Bu çalışmalar içinde belki en önemlisi, bizim de tezimizde ele alacağımız Yahudi din bilgini Yosef Karo'nun çalışmalarıdır. O, Yahudi Hukuku kanunlarını toplayıp yazdığı Şulhan Aruh adlı eseri ile dönemin öne çıkan Yahudi âlimidir. Yaşamının

¹ Ahmet Hikmet Eroğlu, *Osmanlı Devleti'nde Yahudiler (XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar)*, Berikan Yay., Ankara, 2013, s.63.

² Halim Işık, "Yosef ben Efraim Karo: Osmanlı Edirne'sinde Bir Yahudi Din Bilgini", *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, yıl:3, sy.6, 2020, s.50.

büyük bir bölümünü Osmanlı topraklarında geçiren Yosef Karo, Orta çağın en büyük Yahudi din bilginlerinden biridir.³

Şulhan Aruh, “Yahudi Hukuku” diye isimlendirilen halakha için çok büyük bir yere sahiptir. Yahudi hukukunda İbn Meymun’un “*Mişna Tora*” adlı eserinden sonra en önemli ikinci eser “*Şulhan Aruh*” denebilir. Bu eserin değeri, salt o vakte yani Orta Çağ’a has kalmamış, günümüzde de hâlâ önemi ve etkinliği devam etmektedir. Eser, bir Yahudi’nin günlük yaşamında nasıl hareket etmesi gerektiği ile ilgili maddeler barındırması sebebiyle Yahudilerin bir başucu ilmihali konumundadır. Yosef Karo, eserinin tüm Yahudi halkı tarafından anlaşılması amacıyla titizlikle çalışmıştır. Şulhan Aruh ilk kez Venedik’te 1565 yılında basılmıştır ve “*Alaha*” (*Yürürlük*) ismiyle bilinen uygulamaların temel kitabı olarak belirlenmiştir. Daha sonraki süreçte ise Şulhan Aruh’a birçok şerh ve yorumlar yazılmıştır.⁴

Araştırmamızın temel problemi, Yahudilik tarihinin önemli isimlerden biri olan Yosef Karo’nun hayatı, Osmanlı ile olan bağlantısı, yaptığı çalışmalar ve bu çalışmalar içinde de Yahudi literatürü ve hukuku için çok mühim olan “Şulhan Aruh” isimli eseri hakkında bilgileri derleyip ortaya koymaya çalışmaktır. Konumuz bağlamı içerisinde Yahudi tarihine ve hukukuna da değinilmeye çalışılacaktır.

I.II. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmayı yaparken amacımız, Orta Çağ’da yaşamış en büyük Yahudi din âlimlerinden biri olan Yosef Karo’nun hayatını ve eserlerini tanıtılmaktır. Bilhassa Karo’nun “*Şulhan Aruh*”u ele alınarak Yahudi Hukuku ve geleneği için önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Biyografik bir çalışma olarak ele alacağımız Yahudi din âlimi Yosef Karo, Yahudi tarihinde bilinmesi gereken önemli bir isimdir. Fakat ülkemizde ona dair çok az çalışma yapılmıştır. Amacımız, yapacağımız araştırmalar ile bu boşluğu doldurmada bir adım olabilmektir. Bu bağlamda konunun ciddi bir öneme haiz olduğunu düşünmekteyiz.

³ Işık, a.g.m., s.55.

⁴ a.g.m., s.56.

I.III. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çalışmamızın temel çerçevesi genel mânâda Orta Çağ Yahudilerine genel bir bakış ile başlayıp, özeldense Yosef Karo'nun hayatı, eserleri ve onun Yahudi Hukuku'ndaki önemi ve yeri ile sınırlıdır. Ancak konunun daha iyi anlaşılması açısından Orta Çağ Yahudilerinin tarihinden ve sosya-kültürel hayatlarından, Yahudi Hukuku'na dair değinilmesi gereken terimlerden de genel bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır.

I.IV. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Çalışmamızda Yahudi din âlimi Yosef Karo'nun hayatı ve eserleri ele alınırken tarihsel ve deskriptif metot kullanılarak yerli ve yabancı kaynaklar incelenip değerlendirilmiştir. Literatür taraması yaparak tespit edilen kaynaklarda yer alan bilgilerin doğruluğundan emin olabilmek adına ise birden fazla kaynaktan bahsi geçen konunun doğruluğu onaylanmıştır.

Çalışmamız esnasında, kütüphanelerden, ilgili kitaplardan, internet sitelerinden, dergi ve makalelerden toplanan bilgiler, objektif bir şekilde konunun akışına göre harmanlayarak hazırlamaya ve Dinler Tarihi'nin genel kurallarına elden geldiğince sadık kalmaya azami gayret gösterilmiştir.

Çalışmamızın büyük bir kısmını oluşturan “Şulhan Aruh”, kaynak hususunda da en çok başvurduğumuz ana eser olmuştur. Bunun yanı sıra ülkemizde araştırmamızla ilgili hususi basılmış bir kitap olmaması sebebiyle daha çok makaleler bize kaynaklık etmiştir. Bunlar içerisinde en çok faydalandıklarımız: Halim Işık'ın “*Yosef ben Efraim Karo: Osmanlı Edirne'sinde Bir Yahudi Din Bilgini*” ve Yusuf Altıntaş'ın “*Musevi Yaşam Kurallarının Bütünü'nün Bilge Derleyicisi: Rabbi Yosef KARO*” isimli Türkçe makaleleridir. Bunun yanı sıra ismini zikretmemiz gereken Yusuf Besalel'in “*Yahudi Tarihi*” isimli eseri Orta Çağ Yahudilerinin tarihini ve sosyal arka planını ortaya koymamızda istifade ettiğimiz önemli bir kaynak olmuştur.

Yabancı dilde faydalandığımız birçok eser olmasının yanı sıra en önemli ana kaynaklarımız, Kenneth E. Berger'in “*Tradition, Interpretation, and Change: Developments in the Liturgy of Medieval and Early Modern Ashkenaz*” ve Sol SCHARFSTEİN'in “*Torah and commentary: the five books of Moses*” isimli eserleri olmuştur.

Ansiklopedi maddeleri ile çalışmamamıza gerçekten büyük katkı sağlayan eserler ise şunlardır: TDV İslam Ansiklopedisi, Encyclopaedia Judaica, The Jewish Encyclopaedia, Cyclopaedia of Biblical, Theological and Ecclesiastical Literature.

Basılı eserler haricinde, web sitelerinde de genel bir veri taraması yapılmış ve bunlar içerisinde önemli görülen metinler çalışmamıza kaynaklık etmiştir.

II. ORTA ÇAĞ YAHUDİLERİNE GENEL BAKIŞ

Yahudilik tarihinde Orta Çağ, II. Mabedin yıkılmasından (M.S. 70) itibaren dünyanın dört bir yanına dağılan Yahudiler için zor ve sıkıntılı geçmiştir. “*Diaspora*” denilen bu dönemde Yahudiler kendi topraklarından çıkarılmış ve farklı ülke hâkimiyeti altında uzun yıllar yaşamaya mecbur bırakılmışlardır.

Orta Çağın başlarında Yahudilerin büyük çoğunluğu dönemin güçlü İmparatorluğu Bizans’ın hâkimiyetinde kalmıştır. Bu dönem onlar için başta sevimli gibi gözükse de Hristiyanlığın resmi din olması ve zorla Hristiyanlaştırılma çabaları Yahudileri epey zorlamıştır. Bizans İmparatorluğu'nun militan ve dışlayıcı Hristiyanlık anlayışı yüzünden Yahudiler iyi muamele görmemişler ve İmparatorluk içindeki Yahudilerin durumu ve nüfuzu dramatik ölçüde kötüye gitmiştir.⁵

Yahudiler, Orta Çağ boyunca diğer Avrupa ülkelerinde de sıklıkla katledilmişler ve buralardan kovulmuşlardır. Baskılar ilk olarak Haçlı Seferleri sırasında zirveye çıkmıştır. Birinci Haçlı Seferi sırasında (M. 1096), Ren ve Tuna boylarındaki gelişen Yahudi cemaatleri tümüyle yok edilmiştir. İkinci Haçlı Seferi sırasında (M.1147), Fransa Yahudileri sık sık katledilmiştir. 1251 ve 1320'deki Haçlı Seferleri'nde de Yahudiler saldırıya uğramıştır. Haçlı Seferleri'ni kovulmalar izlemiştir. Bunlar arasında, 1290'da tüm İngiltere Yahudilerinin kovulması;1396'da 100.000 Yahudi'nin Fransa'dan atılması ve 1421'de binlercesinin Avusturya'dan sürülmesi de vardır. Kovulan Yahudilerin büyük bölümü Polonya'ya kaçmıştır.⁶

Bu dönemde Yahudilerin düşüşünde Katolik Kilisesi'nin reformları ve güç kazanmasının yanı sıra özellikle vaazlar veren Fransisken ve Dominiken cemaatlerinin

⁵ Yasemin Güner, “Orta Çağ Avrupa’sında Yahudi Göçleri ve Yahudi Kültürü”, Yüksek Lisans Tezi, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Manisa, 2007, s.17.

⁶ Güner, a.g.t., s.15.

uydurduğu hikâyelerle Yahudileri karalama kampanyası oluşturmaları çok etkili olmuştur. Örneğin, yaklaşık 1300 yılında, rahipler, halka Yahudilerden nefret etmeyi ve onları öldürmeyi öğretmek için, Paskalya yortusu sırasında dönemin kıyafetleri içindeki Yahudileri İsa'yı öldürürken betimleyen sahne oyunlarından yararlanmışlardır.⁷

Tüm bunlarla beraber on dördüncü yüzyılın ortalarında Kara Veba salgınlarının Avrupa'yı harap ederek nüfusun yarıdan fazlasının ölümüne yol açmasında da Yahudiler günah keçisi ilan edilmiştir. Sürekli öfke söylemlerine maruz kalmalarının yanı sıra her yerden kovulan Yahudiler nihayet, 1500'lü yıllarda, aradıkları refahı Polonya'da bulmuşlar ve bu bölgeye yerleşmişlerdir.⁸

Yahudiler için bu “refah” söylemi uzun sürmemiş, İspanya ve Polonya Yahudileri, (İber Yarımadası ve çevresi) kısa bir süre sonra yayılan baskıcı Katolik Hristiyanlığın hâkimiyeti altına girmek zorunda kalmıştır. Yahudilerin ülkeden çıkarılması, Avrupa Rönesans'ının bir uzantısı olarak Endülüs'ü yeniden fethetme projesinin (*reconquista*) ardından gerçekleşmiştir. Öncesinde, Orta Çağ'ın başlarında, bu bölge Müslümanların hâkimiyetindeyken Yahudiler çok rahat bir yaşam sürmüştür. Hatta bu dönem için bir arada yaşamayı tanımlayan “*Convivencia*” ifadesi kullanılmıştır. Fakat daha sonra bölge Hristiyanların eline geçmiş ve zulümler hem Yahudilere hem Müslümanlara başlamıştır. Katolik Kilise tamamen otorite kurmak adına herkesi zorla Hristiyanlaştırma çabası içine girmiştir. Bu baskıların nihayetinde ise bir İhraç Fermanı yayınlanmış ve tüm Yahudiler ülkeden zorla göç ettirilmiştir. Burada kayıtlara geçen İspanya'dan 200.000'e varan sayıda Seferad Yahudi'sinin ülkeden kovulmuş olduğudur. Yahudiler, İspanya'nın hemen ardından ise 1493'te Sicilya'dan (37.000 Yahudi) ve 1496'da Portekiz'den zorla göç ettirilmişlerdir.⁹

Kovulan Yahudilerinin büyük bölümü Osmanlı Devleti, Hollanda ve Kuzey Afrika'ya kaçarken bir kısmı da Orta Doğu'ya gitmiştir.¹⁰ İşte tarihin bu noktasında kadim Osmanlı topraklarına göç eden Yahudilerin nüfusu epey fazla olmuştur. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle yükselişe geçen Osmanlı Devleti sadece Müslümanlara değil Yahudilere ve diğer milletlere de refah ve lüks bir yaşam sunmuştur. Hatta bu konuda Yahudilik tarihinde bu yıllar “*Altın Dönem*” olarak nitelendirilmiştir.¹¹ Osmanlı topraklarında özellikle

⁷ Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, Pozitif Yay., İstanbul, 2000, ss.265-266.

⁸ Edward Kessler, *Yahudi-Hristiyan İlişkilerine Giriş*, Eskiyeeni Yay., Ankara, 2020, ss.161-184.

⁹ Kessler, *a.g.e.*, ss.161-184.

¹⁰ Mircea Eliade, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, çev. Ali Erbaş, İnsan Yay., İstanbul, 1997, s.287.

¹¹ Eroğlu, *a.g.e.*, s.63.

Edirne, İstanbul, Bursa, İzmir gibi şehirlere yerleşen Yahudiler kendilerine sunulan bu imkânlar ile dışlanmadan çok uzun yıllar burada rahatça hayatlarına devam etmişlerdir.¹²

Orta Çağ'daki bu göçlerle oluşan dağınıklık, Yahudilerin topyekûn hareket etmesini engellemiştir. Farklı ülkelerin farklı kültürleriyle ve inanç sistemleriyle karşılaşan Yahudiler kendi dinlerini yaşamada bazı sıkıntılar çekmişlerdir. Ayrıca değişen şartlar ve ortamlar onlar için farklı soru ve sorunları meydana çıkartmıştır. Bu sorulara cevaplar vermesi ve onları tek bir çatı altında yönetmesi bakımından Yahudi Hukuku kurallarının önemi bu dönemde daha fazla kendini göstermiştir. Bu konuda başlıca görev ise hahamlara düşmüştür. Bu dönemde Yazılı-cevap(*responsa*) literatürünün gelişmesi tesadüfi değil, bir ihtiyaç doğrultusunda olmuş ve gelişmiştir. Baş haham ve rabbiler kendilerine yöneltilen sorulara fetvalar vermiş ve problemler çözülmeye çalışılmıştır. Bu konuda değinmemiz gereken, bizim de tezimizin ana konusu olan Yosef Karo ve yaptığı çalışmalarıdır. Yosef Karo, dağınık Orta Çağ Yahudi toplumu için bir rehber olmuş, onlara diasporada kılavuzluk edecek Yahudi Hukuk kurallarını derlediği bir eser hazırlamıştır. Eserinde kullandığı yalın dil ile herkesin bu kuralları kolayca anlayabilmesini ve uygulayabilmesini sağlamıştır. Ayrıca az önce bahsettiğimiz Responsa literatüründe de kendisinin çok büyük payı vardır. O, kendi döneminde dünyanın dört bir yanından gelen sorulara Tevrat ve Talmud doğrultusunda cevaplar vermiştir.¹³

Orta Çağ'da Yahudilik içerisindeki bölünmeler yalnızca coğrafi sınırlarla kalmamış mezhepsel olarak da kendini göstermiştir. Bu dönemde Rabbani Yahudilik içerisinde Sefarad ve Aşkenazi adı altında farklı cemaatleşmeler ortaya çıkmıştır. Temel dinî farklılıklardan ziyade sosyal yapılanma, kültürel âdet ve uygulamalar, dua geleneği, kullanılan dil ve İbrânîce'nin telaffuz şeklinde kendini gösteren bu ayrışma günümüzde de sürmektedir. Filistin geleneği üzerine temellenen Aşkenazi yapılanması Roma yoluyla Orta Avrupa'ya (Almanya ve Fransa), oradan Doğu Avrupa'ya (Polonya ve Rusya) yerleşen Yahudilerden, Bâbil Yahudiliğinin devamı olan Sefarad yapılanması ise İspanya-Portekiz ve Kuzey Afrika kökenli Yahudilerden meydana gelmiştir.¹⁴

Genel ifadeyle bahsetmemiz gerekirse Orta Çağ, Yahudiler için sürekli oradan oraya kovuldukları, zulümler gördükleri bir çağ olmuştur. Onlar, farklı ülkelerde farklı kültürlerde yaşamışlar ve asimile olmamak için uzaktan "birlik" olabilmenin yolunu aramışlardır. Bu noktada ise onları bir tutan şeylerden en mühimi Yahudi Hukuku kodları olmuştur.

¹² Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", *DİA*, İstanbul, 2013, 43/193.

¹³ Işık, a.g.m., ss.58-59.

¹⁴ Gürkan, "Yahudilik", *DİA*, 43/192-193.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOSEF KARO'NUN HAYATI, ESERLERİ VE ETKİLENDİĞİ KİŞİLER

Yosef Karo ya da tam adıyla Rabbi Yosef ben Efrahim Karo (1488-1575) Orta Çağ Yahudi din bilginleri içinde ismi bilinmesi gereken önemli bir şahsiyettir. Ona salt bilgin demek çok yalın kalır. O bir rabbi, filozof, kabalist ve önemli bir yazardır. Yahudi hukukuna dair yazmış olduğu kadim eseri “*Şulhan Aruh*”, Yahudiler için bir başucu kitabı konumunda olup buna ithafen İbranice “yazar” anlamına gelen “*HaMechaber*” sıfatı Yosef Karo için sıklıkla kullanılır. Ayrıca onun bir başka unvanı “*Maran*”dır, bazen sırf bu isimle anıldığı da olur. Bu terim, diğer Yahudilere nazaran Yosef Karo'nun da içinde bulunduğu Sefarad Yahudilerinin daha sık kullandığı bir terimdir ve “*Efendimiz*” manasına gelir.¹⁵ Kesin olmamakla beraber, Karo'nun çağdaşlarından farklı olarak böyle bir sıfat almasının sebebi onun Osmanlı topraklarında yaşamış olmasıyla doğru orantılıdır. Çünkü Osmanlı'da büyük âlim ve Şeyhülislamlar için “*Efendimiz*” unvanı sıklıkla kullanılmıştır. Bu gelenekten etkilenecek Karo'ya böyle bir ismin verilmesi birbiriyle bağlantılı görünmektedir.¹⁶

Yosef Karo, yalnızca Yahudi dünyasında öne çıkmış bir isim değildir. O, yaşamının büyük bir kısmını Osmanlı topraklarında geçirmiştir. Gençliği, eğitim hayatı, yaşam tecrübeleri bu Türk topraklarında yoğrulmuş ve önemini uzun yıllardır korumuş eserlerini de bu topraklar üzerinde kaleme almıştır. Konunun önemi bu bağlamda ele alınacak olursa, Yosef Karo'nun adına ve yaşamına dair malumatların derlenmesi ve aktarılması bizler için gereklilik arz etmektedir.

1.1.YOSEF KARO'NUN HAYATI

1.1.1.Doğumu ve Osmanlı Dönemi Öncesi

Rabbi Yosef Ben Efrahim Karo, 1488 yılında İspanya'nın Toledo (Tuleytula) şehrinde doğmuştur.¹⁷ Yosef Karo önemli bir Yahudi ailenin çocuğu olarak dünyaya gözlerini açmıştır. Babasının adı Efrahim Karo olup dönemin mistik eğilimli bir din âlimi ve tanınmış bir Talmudistidir. Ayrıca amcası Yitshak Karo da XV. yüzyılın önemli Talmudistlerindedir.¹⁸ Anlatılana göre Karo ailesinin asıl kökeni Tana Haham Nechunya ben Hakana'ya kadar

¹⁵ Işık, a.g.m, ss.52-53.

¹⁶ Roni Weinstein, “Jewish Modern Law and Legalism in a Global Age: The Case of Rabbi Joseph Karo”, *Modern Intellectual History*, Cambridge, 2020, sy.2, 17/576.

¹⁷ David Tamar, “Caro, Joseph Ben Ephraim”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 4/488.

¹⁸ John McClintock - James Strong, “Karo”, *Cyclopaedia of Biblical, Theological and Ecclesiastical Literature*, Harper, 1894, 5/23.

uzanmaktadır. Haham Nechunya'nın sesli okuma yeteneği sebebiyle 'Kra' lakaplı bir oğlu bulunmaktadır fakat bu isim zamanla 'Kra'dan 'Karo'ya dönüşmüş ve bu şekilde devam etmiştir. Yosef Karo'nun ismini taşıdığı dedesi ise çok zengin, tanınmış bir tüccardır.¹⁹

Yosef Karo daha bebek yaşta sancılı bir hayata başlayarak 1492'de, Elhamra Kararnamesi'nin²⁰ bir sonucu olarak ailesi ve diğer İspanya Yahudileriyle birlikte İspanya'dan sürülerek Portekiz Krallığı'na yerleştirilmiştir. Bu olayın sebebini anlayabilmek için dönemin İspanya'sına bakmak gerekir ki o, "*Reconquista*" (yeniden fetih) adı verilen bir evrimleşme sürecindedir. Bahsedilen fetih, Yahudi ve Müslümanların ülkeden çıkarılarak veya Hristiyanlaştırılarak, Katoliklerin ülkede tek otorite olmayı hedeflemelerini içermektedir. Yosef Karo'nun hayatı bu Reconquista evriminin son basamağına rastlamış ve Yahudiler için bir kader yazgısı olan sürgünün içinde kendini bulmuştur.²¹

İspanya'daki Reconquista evriminin başı Yahudiler için salt kısıtlama ve yasaklamalardan ibarettir. Fakat Kraliçe Catherine de Navarra 1412'de ayrıntılı bir fermanla çok daha katı kurallar ilan ederek ortalığı birbirine katmıştır:

*"Krallıktaki bütün Yahudiler, tek bir giriş kapısı olan, duvarlarla çevrili ayrı bir mahallede, Hristiyanların uzağında yaşamak zorundadır. Hiçbir Yahudi ne aççılık yaparken ne onların çocuklarına bakarken ne de herhangi başka bir iş yaparken Hristiyanlarla birlikte ne yiyebilir ne de içebilir. Hiçbir Yahudi tarla veya bağlarını işletmek için, ne de evlerini başka binalarını yaptırmak için Hristiyan istihdam edebilir. Yahudiler saçakları ve tüyleri olmayan, ayaklara kadar inen uzun bir cübbe ve sırmatsız bir takke giyeceklerdir. Hiçbir Yahudi sakalını tıraş edemez, saçlarını kestiremez. Hiçbir Yahudi baytarlık, çorap ve hırka imalatçılığı, demircilik, marangozluk, terzilik, dökmecilik, kasaplık, dericilik, kumaş, ayakkabı veya korse satıcılığı mesleklerini yapamaz, Hristiyanların elbiselerini dikemez, katırcılık yapamaz, hiçbir malın taşıyıcılığını yapamaz ve özellikle zeytinyağı, bal, pirinç ve diğer gıda maddelerinin ticaretini yapmaktan kaçınmalıdır. Yahudileri itham eden her kişi, mahkûm ettirdiği Yahudi'ye verilen para cezasının üçte birini alır."*²²

¹⁹ http://www.zissil.com/topics/Rabbi-Yosef-Karo#Back_to_Tzfat (e.t.:15.03.2021)

²⁰ **Elhamra Kararnamesi:** Kastilya ve Leon Kraliçesi I. Isabel ile Aragon Kralı II. Ferdinand tarafından 31 Mart 1492'de Elhamra Sarayı'nda imzalanarak ilan edilen ve İspanya'da yaşayan Yahudilerin kovulması kararını, gerekçeleriyle birlikte ifade eden belgedir. (bkz. Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, Pozitif Yay., İstanbul, 2001, s.289.)

²¹ Işık, a.g.m., s.52.

²² Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, Londra, I.B.Tauris & Co Ltd, 2011, s.37; Jacques Attali, *1492*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 1999, ss.46-47.

Tüm bu yasaklara uymaya zorlanan Yahudiler, bu şekilde çok uzun süre Katolik baskısı altında kalmışlar ve sonuç olarak Hristiyanlaştırılmaya zorlanmışlardır. Bununla beraber Yahudiler ve Yosef Karo için İspanya hayatının asıl sonu Kral Ferdinand ve Kraliçe İzabel'in 1492'de çıkaracakları *İhraç Fermanı*' (Elhamra Kararnamesi) ile olmuştur. Ülkedeki Yahudileri Hristiyanlaştıramayan veya asıl olarak inanmayan ama Hristiyan görünümü olankimselerin²³ önüne geçemeyen Kral Ferdinand ve Kraliçe İzabel sorunun çözümünü, onları ülkeden kovmakta bulmuştur. Ayrıca, İspanya'daki son Müslüman kalesi olan Granada'nın da fethedilmesi sebebiyle Yahudileri kovmak için uygun ortam da mevcuttur.²⁴

Tamamen Katolik Hristiyanlardan oluşmuş bir devlet ideali taşıyan Ferdinand ve İzabel, Mart'ta imzaladıkları ve bir ay sonra yayınladıkları bu "İhraç Fermanı"na (31 Mart 1492) göre derhal din değiştirmeyi kabul etmeyen Yahudiler İspanya'dan kovulacaklardır. Ayrıca fermana, temmuz ayının sonuna kadar Yahudilerin toptan ülkeyi terk etmek zorunda olduğu hatırlatılmış ve ülkeyi terk ederken altın, gümüş, para götürülmesinin de yasak olduğu bildirilmiştir. 100.000 kişi, sınırı geçerek, dört yıl sonra oradan da kovulacaklarını tahmin edemedikleri Portekiz'e geçmiştir.²⁵ Bununla birlikte, 50.000'i Boğazlardan Kuzey Afrika'ya, Asya'ya, Hollanda'ya ve Osmanlı'ya gitmiştir. Bu şekilde, 1492 yılının temmuz ayının sonuna kadar ihraç olayı tamamlanmıştır.²⁶

Sürgün sonrası Kuzey Afrika'ya gidenler yağma, soygun gibi birçok belaya maruz kalmış; Portekiz'e gidenler ise önlerindeki beş yıl içinde daha acı olaylarla karşılaşmışlar, 1496-1497 yıllarında tekrar sürülerek orada geçici bir süre kalabilmişlerdir. Sürgün edilenler de Osmanlı'ya veya Hollanda'ya gitmiştir. Bunlar arasında Osmanlı Devleti'ne göç edenlerin yoğunluğu daha fazla olup içlerinde çok elit diplomat, zanaatkâr, tüccar, bilim insanları ve din bilginleri vardır.²⁷

Tarihin bu hareketli sürecinde İspanya'daki diğer Yahudilerle birlikte Tuleytula (Toledo) Yahudileri de ülkeden sürülmüştür. Tuleytula'da yaşayan Yosef Karo da ailesiyle birlikte komşu ülke Portekiz'e göç edip Lizbon'a yerleşmiştir.²⁸

²³ Bu kimselere Hristiyanlar tarafından "Marrano" adı verilmiştir.

²⁴ Eroğlu, a.g.e., s.57.

²⁵ Johnson, a.g.e., s.289.

²⁶ Eliade, a.g.e., s.287.

²⁷ Moşe Sevilla Sharon, *İsrail Ulusunun Tarihi*, Graph Press, Kudüs, 1981, ss.127-128.

²⁸ Mehmet Özdemir, "Tuleytula", *DİA*, İstanbul, 2012, 41/367.

Yosef Karo, ilk eğitimini babasından almıştır. Efrayim Karo gibi âlim bir babanın ellerinde büyüyen Yosef, daha küçük yaşlardayken çok iyi terbiye edilmiştir. Toledo'dayken Rabbi Yaakov Berav'dan dersler almış, Portekiz'e geldiklerinde yine bu hocasıyla eğitimine devam etmiştir.²⁹

Yosef Karo'nun çocukluğunun ilk yılları Portekiz'de geçmiş olup bu zamana dair çok fazla bilgi bulunmamaktadır. 1496 yılında, muhtemel sekiz yaşlarındayken, Orta Çağ Katolizminin baskı ve zulümleri Portekiz'e de ulaşmış ve diğer dindaşlarıyla birlikte burayı da terk etmek zorunda bırakılmıştır. Bu olayın sonucunda diğer İspanya sürgünü Yahudilerin yolundan ilerleyerek Osmanlı topraklarına sığınmış ve ailesiyle İstanbul'a yerleşmiştir.³⁰

1.1.2. Osmanlı Dönemi

Yosef Karo XV-XVI yy. arasında, yaşamının büyük bir kısmını –seksen yedi yıllık ömrünün ilk sekiz yıllık bölümünden sonraki yetmiş dokuz yılını– Osmanlı Devleti topraklarında geçirmiştir.³¹

Dönemin Osmanlısı çok güçlü bir yükselişin içerisindeydi. Gerek ekonomik gerek siyasal gerek toplumsal yaşam yönünde vatandaşlarına görülmemiş bir refahı sunmaktadır. Böyle bir şahlanışın içindeki Osmanlı, İspanya ve Portekiz'den kovulan Yahudiler için de ülkede yer açmıştır ve onlara çağrı mektupları göndermiştir. Bununla beraber Elhamra Kararnamesi ile Osmanlı'ya önceden gelmiş Yahudiler, geride kalmışlara burada nasıl refah içinde yaşadıklarını anlattıkları mektuplar da göndermişlerdir. Hatta bunlar arasında bazıları günümüze kadar ulaşmıştır. Fakat bu mektupların kimisinin gerçek olmadığı yönünde iddialar da bulunmaktadır.³²

II Bayezid zamanına denk gelen bu Yahudi göçünü Osmanlı Devleti'nin arzu ettiği ve desteklediği anlaşılmaktadır. Öyle ki, II. Bayezid, göçlerden memnuniyetini şöyle dile getirmiştir: “*Böyle bir kralın (İspanya Kralı Ferdinand) akıllı olduğunu kim söyleyebilir? Kendi ülkesini sefaletle sürüklerken benimkini zenginleştiriyor*”³³ İspanya ve Portekiz'deki zulüm hayatından sonra Osmanlı'da refahı bulan Yahudiler için XVI. yy. en parlak dönem olarak

²⁹ Yusuf Altıntaş, “Musevi Yaşam Kuralları Bütünü'nün Bilge Derleyicisi: Rabi Yosef Karo=Rabi Yosef ben Efrayim Karo= Maran=”, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri*, Mersin, 2004, s.116.

³⁰ Işık, a.g.m, s.57.

³¹ Işık, a.g.m, s.52.

³² Eroğlu, a.g.e., s.61.

³³ Ahmet Özdemir, “Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğuna Gelişi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin İlan Edildiği Tarihsel Sürece Kadar Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumların Araştırılmasına Yönelik Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çanakkale, 2019, sy.14, s.68.

kabul edilmiştir. Hatta bu dönem, bazı tarihçiler tarafından "*Altın Dönem*" olarak nitelendirilmiştir. Osmanlı Yahudileri ticarete, siyasette ve sosyal hayatta özgür ve baskısız yaşamışlardır.³⁴

Yahudilerin bu dönemde yaşadığı refahı Moshe Sevilla Sharon, kitabında şu ifadelerle anlatmaktadır:

*“Osmanlı Yahudileri, zamanın en rahat yaşayan cemaatidiler. O zamanlar, İstanbul ve Selanik Yahudilerinin evleri ihtişam abideleriydi; bu evler Sadrazam ve nazırların evleriyle yarıştırlardı.”*³⁵

Karo ve ailesi de tüm o zorlu sürgün yaşamlarından sonra kendilerini refaha bırakarak Osmanlı'ya gelmişlerdir. Yosef Karo Osmanlı topraklarına adım attığında daha sekiz yaşlarındadır ve burada öncelikle ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşmiştir. Fakat sonrasında da göreceğimiz üzere İstanbul'da sabit kalmayacak Osmanlı topraklarında oradan oraya dolaşacak, yaptığı çalışmalarla bu şehirlerde izler bırakacaktır.

1.1.2.1. İstanbul Yılları (1496-1522)

Yosef Karo, 1496 yılında Osmanlı'ya göç ettiğinde ilk olarak ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşmiştir ve ömrünün yaklaşık yirmi beş yılını burada geçirmiştir.³⁶ İstanbul'dayken genç yaşında babası Efrahim Karo vefat etmiştir. Bu sebeple eğitimine dönemin ünlü din bilginlerinden olan amcası Yitshak Karo'nun gözetiminde devam etmiştir. Amcası, Yosef Karo'un eğitiminde maddi ve manevi destek sağlayan kişi olmuştur. Burada kısaca Karo'nun amcasından bahsetmek gerekirse, kendisi Portekiz Lizbon'da Rosh Yeshiva³⁷ olarak görev yapmış bir hahamdır. Ayrıca Tevrat üzerine felsefi yorumlar içeren '*Toldos Yitzchok*' adlı eserin sahibidir.³⁸

Yosef Karo, çocukluk ve gençlik yıllarını Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da geçirmiştir. Aldığı eğitimlerde üstün gayretleri doğrultusunda çok başarılı olmuştur. Onun daha yirmi beş yaşına gelmeden evvel Mişnayı ezberlediği kayıtlarda geçmiştir. Küçüklüğünden beri aldığı

³⁴ Eroğlu, *a.g.e.*, s.61.

³⁵ Sharon, *a.g.e.*, s.49.

³⁶ Kenneth E. Berger, *Tradition, Interpretation, and Change: Developments in the Liturgy of Medieval and Early Modern Ashkenaz*, Hebrew Union College Press, ABD, 2019, s.27.

³⁷ **Rosh Yeshiva**: Yahudi geleneğinde başöğretmenlik yapan kişiye verilen isimdir. (Detaylı bilgi için bkz. Nuh Arslantaş, “Abbasiler Döneminde Yahudilerin Temel Eğitim Kurumları: Bet Ha Seferler ve Beytülmidraşlar”, *Bulleten*, İstanbul, 2014,c.78, sy.282, ss.435-474)

³⁸ Tamar, “Caro, Isaac Ben Joseph”, *E.J.*, 4/488.

Talmudik eğitime ve geleneğe olan sevgi ve ilgisi, az önce de bahsettiğimiz üzere böyle bir aile köklerine sahip olmasıyla doğru orantılıdır.³⁹

İstanbul, Yosef Karo için tam anlamıyla kendini bulduğu, bilimsel temellerinin sağlaştığı bir dönem olmuştur. Bu şehirde kendini çok iyi yetiştirmiştir. Hatta bu konuda daha genç yaşındayken Karo'nun bir dahi olarak görüldüğü ve ününün hızla yayılmaya başladığı bazı kaynaklarda geçmektedir. İstanbul bilimsel zenginliğin diyarı olarak Karo'ya birçok şey katmıştır. Ona araştırmalar yapabilmesi için gereksinim duyduğu eserlere kolaylıkla ulaşabilme imkânı sunmuş, önemli çalışmalara adım atmasını sağlamıştır.⁴⁰

Yosef Karo'nun İstanbul'da yaptığı çalışmalarının en önemlisi şüphesiz Yahudi tarihinde tanınmış ünlü rabbi İbn Meymun'un (*Rambam*) gerçekten aslına nüfuz edilmesi zor olan “*Mişna Torah*” (*Yad Ahazka*) isimli eserini şerh etmesidir. Fakat bu çalışmasını bazı sebeplerden dolayı yayımlayamamıştır. Yine de böyle bir çalışmayı yapmış olması ileride yazacağı "Beit Yosef" (*Yosef'in Evi*) adlı dev eseri için iskelet görevi göreceğinden çok mühim bir çalışmadır.⁴¹

Burada şu noktaya değinmek gerekir ki sürgünden iki yıl sonra 1494'te İstanbul'da Osmanlı'nın ilk matbaasını Sefarad Yahudileri açmıştır.⁴² Osmanlı Devleti'nde gerek matbaacıların gerekse kitap bastıran Yahudi âlimlerin, matbaacılık faaliyeti için “kutsal zanaat” ifadesini kullandıkları görülmüştür. Yahudi âlimlerin matbaaya önem vermelerinin ve teşvik etmelerinin temelinde ise Tevrat'ın ve dinî bilgilerin hızlı bir şekilde yayılıyor olması vardır. Bu vesileyle sadece belli âlimler ve zengin insanlar arasında dolaşımda olan bazı kitaplar da hızlı bir şekilde birçok insanın eline ulaşacaktır. Fakat insanlığın ilk kez karşılaştığı birçok konuda olduğu gibi matbaacılıkta da “din” penceresinden bakıldığında ortaya farklı yorumlar çıkmıştır. Din âlimleri arasında her ne kadar bunun kutsallığı yönünde betimleme yapanlar bulunsa da Tanrı sözünün ve Tevrat hakkındaki yorumların matbaa ile yazılmaması yönünde uyarılarda bulunanlar da olmuştur.⁴³

³⁹ McClintock – Strong, *a.g.e.*, ss.23-24 .

⁴⁰ Berger, *a.g.e.* , s.27.

⁴¹ Altıntaş, a.g.b., s.117.

⁴² Avram Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, Gözlem Yay., İstanbul, 1995, s.112.

⁴³ Yasin Meral, “Yahudi Âlimlerin Gözüyle Matbaanın İcadı ve Matbaada Basılan Metinlerin Hükümü,” *Belleten*, c.84, sy.300, 2020, s.565.

Yosef Karo, bu iki görüş arasında ilk kısımda yer almış olmalı ki, ömrü boyunca çok mühim eserler vermiş ve bunlar basılmıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, eserlerini el yazması ile yazmayıp çağın imkânlarından yararlanan Karo, Yahudi tarihinde matbaayı kullanan ilk ilim adamlarından biri olmuştur. Zaten onun amacı, özellikle Şulhan Aruh isimli kadim eserinde, insanların bu kitaplara kolay erişimini sağlayabilmektir. Diasporadaki Yahudilerin dinlerini rahatça yaşayabilmelerini sağlamak adına eserinde maddelediği Yahudi yaşam kuralları, halkın anlayabileceği sade bir dilde yazılmış ve çoğaltılmıştır.⁴⁴

1.1.2.2. Edirne ve Niğbolu Yılları (1522-1532)

İspanya'dan göç edenlerin Osmanlı'da yoğun olarak yaşadıkları şehirler arasında İstanbul dışında Edirne, İzmir ve Selanik gelmiştir.⁴⁵ Yosef Karo da otuzlu yaşlarına geldiği zaman, 1522⁴⁶ yılında İstanbul'dan Edirne'ye taşınmıştır. Edirne şehri onun hayatında çok kıymetli bir yer edinmiştir. Çünkü bu kentte hayatının önemli adımlarını atmıştır. Ayrıca onu Yahudiliğin feneri yapacak bilgi zenginliğini Edirne'de bulmuştur.⁴⁷

Edirne şehri, eskiden beri Yahudilerin Osmanlı'da yerleşim sağladıkları bir yer olmuştur. Şehrin başkent olduğu dönemlerde Yahudi cemaat temsilcileri burada bir haham okulu inşa etmişlerdir. Bu okul, Avrupa ve bugünkü Rusya'daki birçok Yahudi cemaatinin öğrenci gönderdiği bir eğitim ve kültür merkezi konumuna gelmiştir.⁴⁸ Yosef Karo da Edirne'nin ünlü Talmud okullarında ve yeşivasında öğrenim görerek eğitimini devam ettirmiştir.⁴⁹

Edirne'de Yahudilerin eğitim öğretim hayatının bu kadar canlı olması hasebiyle ilerleyen dönemlerde Yosef Karo da bu şehirde görevlerde bulunmuştur. Bilhassa Yeşivah⁵⁰ denilen dini yükseköğretim kurumlarında yetkili kişi olarak çalışmıştır. Bunun yanında en mühim görevi ise Bet-din'in başkanlığını yürütmesi olmuştur.⁵¹

⁴⁴ Weinstein, a.g.m., 17/574.

⁴⁵ Mehmet Aydın, "İstanbul'un Fethinden Önce ve Sonra İstanbul'daki Yahudi Cemaatleri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.14, sy.14, 2002, s.18.

⁴⁶ Yosef Karo'nun Edirne'ye göç ettiği tarihler için farklı kaynaklarda 1520 ve 1522 yılları verilmiş olup biz bunlar arasından 1522 yılını çalışmamıza ekledik.

⁴⁷ https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-94616-edirne-the-city-of-the-jewish-scholars_.html (e.t. : 21.03.2021)

⁴⁸ Yasin Meral, "Edirne'de İlk Yahudi Matbaası:1554-1556", *Müteferrika*, sy.48, 2015, s.22.

⁴⁹ Işık, a.g.m.,s.60.

⁵⁰ **Yeşivah:** Geleneksel dinî metinlerin, özellikle Talmud ve Tevrat'ın okutulmasına odaklanmış Yahudi üst düzey eğitim kurumudur. (Detaylı bilgi için bkz. Nuh Arslantaş, "Abbasiler Döneminde Yahudilerin Temel Eğitim Kurumları: Bet Ha Seferler ve Beytülmidraşlar, *Belleten*, c.78, sy.282, 2014, ss.435-474.)

⁵¹ Naim A. Gülerüz, *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Yay., İstanbul, 2012, s.85.

Bet-din (*Beth-din*), kelime manası olarak “yargı evi” anlamına gelip, Yahudilerin hem idari hem dinsel alanlardaki yargı kurulları olma özelliği taşımıştır.⁵² Bu kurumlar, Yahudilerin yaşadıkları merkezlerde, en az bir başkan ve iki yardımcından oluşarak kurulmuşlardır. Yerel cemaatlerin her türlü meselelerine çözüm bulma amacı taşıyan kurum, Hahambaşına yardımcı olan üç konseyden biri olmuştur.⁵³ Yosef Karo, bu konseyin başkanlığını icra ederek diasporadaki dindaşlarına fetvalar (responsa) vermiştir.⁵⁴

Karo, Edirne’ye geldiğinde dönemin ünlü bilginlerinden biri olan Rabbi Hayim Ben Alabalag’ın kızıyla evlenmiştir. Evlendiğinde tanınmış bir Talmudist olan kayınpederinin evine yerleşmiş ve beraber yaşamışlardır. Fakat çok kısa bir süre sonra eşi hastalanarak vefat etmiştir. Bu olaydan bir müddet sonra Karo, ikinci bir izdivaç gerçekleştirmiş ve yine ünlü bilginlerden biri olan Rav. Şemuel Saba’nın kız kardeşiyle evlenmiştir. Bu evlilikten bir oğlu olmuş ve ismini Şlomo koymuşlardır.⁵⁵ İleriki dönemlerde, ikinci eşi de vefat ettiğinde bilgili ve zengin bir Talmudist olan Zekeriya Sechsel’in kızıyla evlenmiştir. Üçüncü hanımından Yehuda adını verdiği bir oğlu olmuştur. Babası öldüğünde üç yaşında olan Yahuda, büyüdüğünde babası Yosef Karo’nun eserlerinin yayımlanmasında büyük rol oynamıştır.⁵⁶

Edirne’de Yosef Karo ile aynı dönemde birçok başka din bilgini de yaşamıştır. Bunlardan Shlomo ben Moşe ha-Levi Alkabet (ö. 1584) adındaki Yahudi din âlimi Edirne ikameti sırasında Karo ile görüşmüş, karşılıklı bilgi paylaşımlarında bulunmuşlardır. Alkabet, Neşideler Neşidesi’ne yazdığı tefsiri “*Ayelet Ahavim*” adlı önemli eserini yazmaya bu şehirde başlamıştır. Bu noktada Karo ile ortak özellik taşımaktadır. Ayrıca ileride de anlatılacağı üzere Yosef Karo’nun Edirne’den ayrılmasının ardından 1535 yılında Alkabet de bu şehirden göç etmiştir.⁵⁷

Karo, 1529 yılında iken başka bir Yahudi isim Rabbi Shlomo Molkho⁵⁸ (ö. 1532) ile de karşılaşmıştır. Kendisi bir kabbalist ve Talmudist olan Molkho, Karo’yu etkileyen kişilerden

⁵² Marcus Jastrow- Louis Ginzberg, “Bet Din And Judges”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, c.3, 2007, s.512.

⁵³ Arslantaş, a.g.m, s.464.

⁵⁴ Hatice Doğan, “Hahambaşılık”, *DİA*, Ankara, 2020, 1/513-514.

⁵⁵ Altıntaş, a.g.b., s.117.

⁵⁶ Louis Ginzberg, “Caro, Joseph ben Ephraim”, *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 3/583.

⁵⁷ Meral, a.g.m., 2015, s.23.

⁵⁸ **Shlomo Molkho**: Hıristiyan bir aileden *Diogo Pires* adıyla dünyaya gelen Shomo Molkho, Yahudiliği seçmiş ve mistik konulara yoğunlaşmış bir kimsedir. İlerleyen yıllarında rüya tabiri ve kabala konusunda yetkin konuma yükselen Molho, Mesihliğini ilan etmiştir. 1532 yılında İtalya’nın Mantua şehrinde Kilise tarafından mürted

olmuştur.⁵⁹ Hatta öyle ki o, Molkho'nun teşvikleriyle hayatının ileriki dönemlerinde kabala konusunda daha fazla yoğunlaşabileceği Safed şehrine göç etmiştir⁶⁰

Karo'nun Edirne'deyken yaptığı en büyük çalışma ise Yahudi hukuku ve geleneği için çok mühim bir eser olan "Beit Yosef'i" (*Yosef'in Evi*) yazmaya başlamak olmuştur. Karo, bu eserde yakın dostu olan ünlü haham Jacob ben Asher'in halakhah konusunda yazdığı Arbaa Turim'e ("Dört Sütunlar") şerhlerde bulunmuştur.⁶¹

Karo'nun bu eseri yazabilmek için yirmi yıl boyunca hiç ara vermediği söylenmiştir.⁶² Dönemin şartları da göz önüne alındığında, Karo'nun gerçekten ne kadar emek vererek çalıştığını ve onun gerçek bir "Âlim" olduğunu daha iyi anlayabilmekteyiz. Karo, bu eserini tamamladıktan sonra son sayfasına şu sözlerle bir kayıt düşmüştür: "*Buna Edirne'de ve 5282'de (İbranî takvimiyle) başlamıştım.*"⁶³

İbranice olarak ele almış olduğu eserinin giriş bölümünde böyle bir çalışmanın neden gerekli olduğuyula ilgili açıklamalarda da bulunmuştur. Nedenlerden en önemlisi, diasporadaki Yahudilerin dinlerini rahatça yaşayamıyor oluşudur. Bu bağlamda, ortada başlıca iki sorun meydana gelmiştir. Bunlardan ilki Yahudilerin İber yarımadasından sürülmesi, diğeri ise matbaanın icat edilmesidir. Bu ikisi de onların dini törenlerinin ve günlük ritüellerinin devamlılığını tehlikeye atmıştır. Matbaanın kurulması, basılı kitap sayısını çoğaltmış ve halakhah⁶⁴ literatürün varlığını dramatik bir şekilde artırmıştır; öyle ki, bu konuda eğitilmiş olmayan birçok kişi, yasal incelemelerde bulunmuş ve bunu yaparken eski literatüre dair kimseyi takip etmemiş veyahut bir metot izlemeden kendilerine göre herhangi bir kimseyi esas almışlardır. Bu da halakhah literatüründe bir karışıklık meydana getirmiştir. Karo, Beit Yosef'ini bu sorunu çözmek için ele almıştır. Kitabında o zamanlar bilinen tüm Rabbilerin görüşlerinden alıntılar yapmış, eserini eleştirel bir şekilde yazmıştır. O, neredeyse tüm

olduğu gerekçesiyle yakılarak öldürülmüştür. (Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Isidore Singer – Philipp Bloch, "Molko, Solomon", *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 8/651.)

⁵⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Solomon_Molcho#cite_note-4 (e.t. : 22.03.2020)

⁶⁰ Marvin J Heller, "In a Time of Plague: The First Hebrew Press in Adrianople", *Further Studies in the Making of the Early Hebrew Book*, Brill, Leiden, 2003, s.80.

⁶¹ Işık, a.g.m, s.53.

⁶² Moshe Sevilla Sharon, *Türkiye Yahudileri*, İletişim Yay., İstanbul, 1992, s.60.

⁶³ Işık, a.g.m, s.53.

⁶⁴ **Halakhah**: "Gidilecek yol" anlamına gelmekte olup Yahudi Hukuku'nda yer alan şer'i ve hukuki kanunlara verilen isimdir. Yahudi Hukuku Kanunları Tevrat'ın yanı sıra onun yorumu olan Mişna içerisinde de sistematik bir şekilde yer almaktadır. Yahudi şeriatı için halakha: Tevrat (Tora) yasaları, Talmud ve Rabbânî yasalarla yahudi gelenek ve göreneklere dâhil bütün Yahudi dinî hukuk külliyyatını ifade eder. Yahudilik, dinî hayatla görünüşte dinî olmayan hayat arasında şeriat yasaları açısından hiçbir ayırım yapmamaktadır. (Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Mahmut Aydın, "Diğer Dinlerde Şeriat" (Şeriat mad. İçerisinde), *DİA*, İstanbul, 2010, 38/574-577.)

Talmudik-Haham literatürünü kapsayan dev ansiklopedik bir çalışma ortaya koyarak herkesi şaşırtmıştır.⁶⁵

Beit Yosef, tek bir eser içinde Yahudi hukukuyla ilgili tüm farklı görüşleri bir araya toplamıştır.⁶⁶ Karo'nun salt belli kişilerin ismini zikretmemesinin ve eleştirel bir dil kullanmasının sebebi, onun halakhah konusunda eski otoritelerin görüşlerini körü körüne kabul etme eğilimi göstermemiş olmasındandır. Onlara büyük saygı duymaktadır fakat sürgünle bazı şeylerin değiştiği açıkça ortadadır. Yahudiler, İspanya ve Portekiz'deyken oluşan sorunlara genellikle "ülkenin gelenekleri" tarafından çözümler bulmuşlar, şüpheli durumlarda ise yalnız yetkisi olanlar tarafından ortaya çözümler koymuşlardır. Yetkisi olanlar arasında en önemli isimler ise şunlardır: İbn Meymun, Nahmanides ve Aşer b. Jehiel. Sürgün edilmiş Yahudiler, alışkın olduklarından tamamen farklı yaşamları olan çeşitli topluluklara geldiklerinde deyim yerindeyse afallamışlardır. İşte karşılaşılan bu yeni duruma bir çözüm olması maksadıyla Yosef Karo, Beit Yosef'i kaleme almıştır.⁶⁷ Bu çalışma, ileride Yahudi hayatının bütün dönemlerinde geçerli olacak kural ve uygulamaları bir araya getirilmiş, kendisine en çok başvuru kitap sıfatına erişmiş ve günümüze kadar da bu özelliği ile varlığını sürdürmüştür.⁶⁸ Çalışmamızın devamında detaylıca ele aldığımız Beit Yosef, 1542'de Safed'de tamamlanmıştır ama eserin yayımlanması 1550-1559 yılları arasında Viyana'da gerçekleşmiştir. Bu eser Ortodoks Yahudilik için Yahudi şeriatının temel kitabı olmuştur.⁶⁹

Yahudilik tarihinde Yosef Karo'nun da içinde bulunduğu XVI. yy, İspanyol Yahudi kural derleyiciliği ve düzenleyici geleneğinin en üretken ve en başarılı dönemi olmuştur. Bu başarıda Karo'ya ek olarak sayabileceğimiz isimlerden bir tanesi Selânikli Samuel de Medina'dır. Şehrinin cemaat hayatında çok önemli bir kariyeri olan Samuel de Medina, döneminin Doğu Akdeniz Sefaradları'nı meşgul eden problemlerin çözümünde yardımcı olmak amaçlı Responsa⁷⁰ türü eserleri 1585-1587 yıllarında Selanik'te iki cilt halinde yayımlanmıştır.⁷¹

⁶⁵ [https://en.wikipedia.org/wiki/Beit_Yosef_\(book\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Beit_Yosef_(book)) (e.t.:27.03.2020.)

⁶⁶ Işık, a.g.m., s.61.

⁶⁷ Ginzberg, "Caro, Joseph ben Ephraim", *The Jewish Encyclopedia*, 3/583-588.

⁶⁸ Benbassa - Rodrigue, *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi 14-20. yüzyıllar*, çev. Ayşe Atasoy, İletişim Yay., İstanbul, 2014, s.158.

⁶⁹ Altıntaş, a.g.b., ss.117-118.

⁷⁰ **Responsa:** Tekil hâli "*responsum*" olan terim, Yahudi dini ile ilgili olarak açıklık getirilmesi gereken konularda yetkili din adamları tarafından getirilen yazılı cevap (fetva) ve icthad türü eserlere verilen isimdir. (Detaylı bilgi için bkz.: Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Yay., İstanbul, 2003, s.363.)

⁷¹ Işık, a.g.m, s.61.

Yosef Karo, bu olaylar sırasında Niğbolu (Nikopol) kenti cemaatinden de davet almıştır. Niğbolu, bugün Bulgaristan sınırları içinde Tuna nehri kıyısında bulunan bir şehirdir.⁷² O dönemde Niğbolu'daki Yahudi hane sayısının 1545 tarihli tahrir defterine göre seksen bir olduğu görülmüş, ayrıca Yahudi kaynaklarına göre XVI. yüzyılda bu şehirde Yahudi cemaatine ait altı adet ibadethanenin de bulunduğu kayıtlara geçmiştir.⁷³

1523'te bu kente yerleşen Yosef ben Ephraim Karo, Niğbolu'daki Plevne Sinagogu'nda hahamlık⁷⁴ unvanı almıştır.⁷⁵ Plevne, Osmanlı'da Niğbolu sancağına bağlı bir kaza merkezidir. Pek çok cami, tekke ve medresesiyle Müslüman kesim için öne çıkan bir şehir olmasının yanında özellikle Osmanlı'nın Mohaç Savaşı sonrası Yahudilerin bu kente yerleştirilmesinden dolayı Yahudiler için de önemli bir merkez olmuştur.⁷⁶

Karo, burada meşhur okulunu (Yeshiva) kurmuş ve bu okulun yöneticiliğini yapmıştır.⁷⁷ Bu noktadan itibaren onun temel meşguliyeti yeshivadaki eğitim görevi olmuştur ve başka hiçbir şeye zaman tahsis edememiştir. Ancak onun asıl amacı Edirne'de başladığı Beit Yosef adlı eserini tamamlamaktır. Bu konuda Niğbolu'daki kütüphane yeterli hacme sahip değildir. Ayrıca Karo, dönemin Niğbolu cemaati hahamının fazla gelenekçi olması sebebiyle onunla çok anlaşamamış ve âhenkli bir çalışma ortamı kuramamıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı 1533 yılından itibaren sık sık İstanbul ve Selanik'e seyahatlerde bulunmuştur. Bu şehirlerde durmaksızın zengin kütüphaneleri dolaşarak yazılı belgeleri incelemiş, kitabı için gerekli malzemeleri toplamıştır.⁷⁸

1522-1532 yılları arasını Edirne ve Niğbolu arasında geçiren Yosef Karo, bu iki şehirde de birçok Talmud üstadı yetiştirmiştir.⁷⁹ Bu esnada Karo'nun Niğbolu ve Edirne'de yaptığı çalışmalar salt bu sınırlarda kalmamış, birçok bölgede adı duyulmuş ve ünlü olmuştur.

⁷² Machiel Kiel, "Niğbolu", *DİA*, İstanbul, 2007, 33/87.

⁷³ Rahmi Tekin, "1545 Tarihli Tahrir Defterine Göre İstanbul'da Bulunan Gayrimüslim Cemaatleri", *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Edirne, 2019, s.655.

⁷⁴ **Haham**: Yahudilikte en büyük dinî başvuru makamı, öğretici, müfessir, sinagog idarecisi vb. görevlerini yürütür. Hahamlar dinî âyinleri, evlilik, cenaze ve sünnet merasimlerini yönetir, dinî mahkemelerde görev alır, vaaz vererek inananları irşad ederler. Gençlerin bütün dinî eğitimlerinden onlar sorumludur. İlk başlarda "haham" terimi "Rabbi"ye göre daha alt bir kademeyi ifade etmekteyken zamanla bu fark ortadan kalkmıştır. Aşkenazi Yahudilerinde "rabbi", Sefarad yahudilerinde ise "haham" aynı anlam için kullanılmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kürşat Demir, "Haham", *DİA*, İstanbul, 2007, 15/134-135.)

⁷⁵ Moise Franco, *Essai sur L'Histoire des Israelites de L'Empire Ottoman*, Fb&c Ltd, Paris, 1897, s.74.

⁷⁶ Machiel Kiel, "Plevne", *DİA*, İstanbul, 2007, 34/302-303.

⁷⁷ Kiel, "Niğbolu", *DİA*, 33/89.

⁷⁸ Altıntaş, a.g.b., ss.115-120.

⁷⁹ Franco, a.g.e., s.74.

Çağdaşları tarafından fikirlerine çok değer verilmiş, çoğu kez civar ülkelerden kendisine fikir danışılmıştır. Ayrıca dinî konularda ondan fetvalar istendiğine ilişkin kayıtlar da vardır.⁸⁰

Yaklaşık on yılını Edirne ve Niğbolu kentlerinde geçiren Karo, 1532’de Safed’e göç etmek amacıyla yola çıkmıştır.

1.1.2.3. Safed Yılları (1537-1575)

1532’de yola çıkan Yosef Karo, çalışmalarına kaynaklık edebilecek belgeleri incelemek üzere öncelikle Selanik ve İstanbul’a gitmiş, daha sonra İskenderiye ve Kahire’ye geçmiş, en son 1537’de ise Safed⁸¹ şehrine ulaşmıştır.⁸² Safed’e gitmesinin altındaki sebep, bu şehrin çok fazla Yahudi cemaatine sahip olmasıdır. XVI. yüzyılda bu kentte üç yüzden fazla haham, yirmi bir sinagog ve bir yeşiva mevcuttur. Ayrıca, o dönemde Safed, kabalizmin⁸³ merkezi konumundadır.⁸⁴ Karo gerek Edirne’de gerek Selanik’te tanışmış olduğu ünlü kabbalistlerden etkilenmiş ve Safed’e gelmesi konusunda onlardan da teşvikler almıştır. O zamanki Yahudi âlimlerin çoğu kabbalisttir. Yosef Karo da özellikle Haham Shlomo Alkabetz’den etkilenmiş ve kabbalist olmuştur. Anlatılan odur ki; bir gün Karo, Alkabetz ile birlikte Mişna’yı incelerken *Maggid*⁸⁵ onlara kendini göstermiş ve onları kutsal topraklara göç etmeye çağırmıştır. Karo, yaşamının son yıllarına yaklaşıyorken kendini kutsal topraklara ve Yahudi mistisizmin içine bırakmak istemiş, Safed’e yerleşmiştir. Bu noktada şundan bahsetmeliyiz ki, Karo daha çok Yahudi Hukuku alanında öne çıkmış bir şahsiyet olsa da Kabbalizm konusunda da derin bir bilgiye sahiptir.⁸⁶

Karo, Safed’e geldiğinde kendini maneviyata adanmış bir halk ile karşılaşmıştır. Kimileri oruç tutuyor, kimileri tüm gece ibadet ediyordur... Safed halkı gerçekten ruhsal arınmaya önem veren insanlardan oluşmuştur.⁸⁷ Yosef Karo da her gece ilahi öğretmenini (Maggid) ziyaret

⁸⁰ Işık, a.g.m, ss.53-54.

⁸¹ **Safed:** Bugün İsrail Devleti sınırları içerisinde bulunan Safed, Yukarı Celile bölgesinde 840 m. yükseklikte bir tepede yer alan bir şehirdir. Ahd-i Atık’ta geçmemesine rağmen Yahudiler tarafından kutsal sayılan şehirlerden biridir. (Detaylı bilgi için bkz.: Ersin Gülsoy, “Safed”, *DİA*, İstanbul, 35/445-447)

⁸² Işık, a.g.m, ss.53-54.

⁸³ **Kabalizm:** Yahudi Mistisizmine verilen isimdir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Perle Epstein, *Kabala*, Dharma Yay., İstanbul 1993, s.17.)

⁸⁴ [https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-88676-](https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-88676-Ispanyaacutedan_osmanliacuteya_yahudilerin_Imparatorluktaki_isgucune_katkilari_.html)

[Ispanyaacutedan_osmanliacuteya_yahudilerin_Imparatorluktaki_isgucune_katkilari_.html](https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-88676-Ispanyaacutedan_osmanliacuteya_yahudilerin_Imparatorluktaki_isgucune_katkilari_.html) (e.t.:05.04.2021)

⁸⁵ **Maggid:** Yosef Karo’nun manevi göksel vahiy meleğidir. Görevi, Tevrat’ta ve Kabala’da saklı olan derin bilgilerin öğretisini yapmak, sırların açığa çıkmasını sağlamaktır. Bu sırlar Yosef Karo’ya verdiği manevi vaazlar ile gerçekleşmiştir. (Detaylı bilgi için bkz. Joseph Dan, “Maggid”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 13/339- 341.)

⁸⁶ <http://www.zissil.com/topics/Rabbi-Yosef-Karo#top> (e.t. :05.04.2021)

⁸⁷ Perle Epstein, *Kabbalah: The Way of The Jewish Mystic*, Shambhala Publications, Kaliforniya, 2001, ss.14-15.

etmiş, bu öğretmen ona hayatının sonuna kadar doğrultusunda yaşayacağı mistik teolojiyi ve çileciliği öğretmiştir. Karo, Tevrat hakkında sırlı bilgiler edinmiş ve bu bilgilere özellikle *'Maggid Mesharim'* kitabında yer vermiştir. Bunun yanında Karo'nun kabalizm tecrübelerini aktardığı eserleri onun ölümünden sonra da yayımlanmaya devam etmiştir.⁸⁸

Safed şehri, Yosef Karo için hayatının en verimli yıllarını geçirdiği kenttir. Burada onun öncelikli işi Edirne'de başladığı eseri Beit Yosef'i tamamlamaya odaklanmak olmuştur. Bu alanda en geniş bilgi birikimine ve el yazmalarına sahip olan Safed, Karo'ya aradıklarını vermiş ve onun çalışmalarını hızlandırmıştır. Yosef Karo nihayetinde 1555 yılında, bu şehirde eserini tamamlayabilmiştir.⁸⁹

Yosef Karo, Beit Yosef'ten sonra onun özeti mahiyetinde “Şulhan Aruh” (*Kurulu Masa*) isimli eserini de Safed'de kaleme almıştır. Karo'nun bu iki eseri önemini ve güncelliğini koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Yosef'in adını salt XVI. yüzyıla hapsedmeyen bu çalışmalar, bilhassa diaspora Yahudileri için çok önemli olmuştur. Çünkü bu eserler Yahudiler'in dinî hayatıyla ilgili kuralları her açıdan tahlil ederek ortaya koyan, belirleyici kitaplardır. Günümüzde bile, bir Yahudi din adamının haham unvanını ve Yahudi hukukunu öğretme yetkisini alabilmesi için Beit Yosef ve Şulhan Aruh'un birçok bölümünü çalışması ve ezberlemesi gerekmektedir.⁹⁰ Bilhassa Şulhan Aruh'taki yasalar, Ortaçağ'dan beri diaspora Yahudi cemaati üzerinde hayatlarını düzenlemek adına çok etkili olup “Rabbini Yasalar” olarak tanımlanmıştır. Günümüze kadar geçen tarihsel süreçte bu eserin üzerine çeşitli rabbiler tarafından yapılmış birçok yorum da bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Ultra-Ortodokslar tarafından eğitimde kullanılan Kitzur Şulhan Aruh olup, Macar Yahudisi olan Rabbi Solomon Ganzfried (1804-1886) tarafından yazılmıştır. Aşkenaz Yahudiler tarafından tercih edilen ise Rabbi Moses Isserles'in de yorumlarını kapsayan Şulhan Aruh yorumudur.⁹¹

Karo, daha önce Edirne ve Niğbolu'da yaptığı gibi bu şehirde de Tevrat öğreticiliğine devam etmiştir. Ulaştığı bilimsel seviye ve şöhret sonucu kendisine burada da çok fazla ilgi gösterilmesinden ötürü, Safed'de kendi din akademisi yeşivayı kurmuştur. Karo, bu okulda dünyanın birçok yerinden gelen yaklaşık iki yüz öğrenciyi Talmut-Tevrat konusunda yetiştirmiştir. Tüm bunlara ek olarak, dört bir yandan gelen yüzlerce dini soruya cevaplar

⁸⁸ Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, çev. Meriç Sobutay, Kapı Yay., İstanbul, 2008, s.162.

⁸⁹ Işık, a.g.m, ss.59-60.

⁹⁰ Işık, a.g.m, ss.59-60.

⁹¹ Israel Shahak – Norton Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*, çev. Ahmet Emin Dağ, Düşün Yay., İstanbul, 2002, s.23.

(responsa) yazmıştır.⁹² Yosef Karo'nun kurduğu bu akademiye ünlü âlim Alkabez'in öğrencisi olan Moses Cordovero gibi Safed'in önde gelen kabalist ve bilginleri de katılmıştır.⁹³

Yemenli bir Yahudi gezgin olan Zekeriya al-Dhairi, 1567 senesinde bir gün Karo'nun bu meşhur Yeşiva'sını ziyaret etmiş ve bazı izlenimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

*"...Suriye ilinden yukarı Celile üzerinden Kenan ülkesi Safed şehrine gittim. Şehre geldiğimde işte! Burada diğer toplulukları geride bırakmış Yahudilerin ışığını gördüm... Sinagoglarda, gizli şeyleri bilen, belli bir konuyu çeşitli şekillerle açıklayan bilge kişileri dinlemeye gelmiştim, ama bunlardan özellikle bilge adam Rabbi Joseph Karo'yu merak ediyordum. O, öğrenmekten vazgeçmeyen büyük aydın, usta bilge... Onun kalbinde Talmud'un yanı sıra vahiyler ve tüm gizemler mühürlenmiştir... İşte bu yüce insanı görmek için bir Şabat günü onu dinlemeye gittim ve girişte kapının dibine oturdum. Bilge adam, insanın değişen zamanın yüklerinden uzaklaşabilmesi için Tanrı'ya sadık kalınması gerektiğinden, "Rabbin Yasası mükemmeldir, ruhu diriltir." ayetinden bahsetti. Daha sonra ise bir konu hakkında tartıştı, bu esnada önünde iki yüze yakın öğrenci onu hayranlıkla izliyordu... Konuşması bittiğinde önündeki bir öğrenciye işaret ederek söz hakkı verdi. Öğrenci ruh hakkında hayranlık verici bir konuşma yaptı, bu sözler Karo'yu şaşkına çevirdi ve öğrencisini tebrik ederek onu yüceltti... Karo, son olarak öğrencilerine Mişna öğrenmelerini emretmişti. Ben, öğrencilerin salondan ayrılmalarına kadar orada kaldım. ..."*⁹⁴

Yosef Karo, Safed'de bulunduğu süre zarfında Jacob Berab (1474-1546) ile de tanışmıştır. O, bölgenin en üst din bilginlerinden biridir. Berab, Karo'nun da hocası olmuş, onun üzerinde büyük etki yaratmıştır.⁹⁵ Bu noktada, yaşanmış çok mühim bir olaya değinmemiz gerekmektedir: Jacob Berab, 1538 yılında muhtemel mesihçilik etkisi ile Sanhedrin'i⁹⁶ tekrar oluşturma girişiminde bulunmuştur. Amacı ise Sanhedrin'in yeniden kurulması yoluyla dağıntık Yahudi topluluklarını birleştirmektir.⁹⁷ Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, bu olayın altında yatan asıl düşünce Yahudilikteki beklenen Mesih doktrinidir. Çünkü usta bilgin İbn Meymun'un da belirttiği üzere mesihin gelmesinin alametlerinden biri Sanhedrin'in tekrar

⁹² Scharfstein, Sol, *Torah and commentary: the five books of Moses*, KTAV Publishing House, New York, 2008, s.547.

⁹³ Epstein, a.g.e., ss.14-15.

⁹⁴ Zekeriya Dhariri, *Sefer Ha-Musar*, Ben-Zvi Enstitüsü, Kudüs, 1965, ss.116-117.

⁹⁵ Altıntaş, a.g.b., s.118.

⁹⁶ **Sanhedrin:** Yahudilikte dini, siyasi, hukukî ve adli yetkileri olan yüksek mahkemedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Harman, Ömer Faruk, "Konsil", *DİA*, Ankara, 2002, 26/175-178; Kürşat Demir, "Haham", *DİA*, İstanbul, 15/134-135.)

⁹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Semikhah#Attempt_by_Rabbi_Jacob_Berab,_1538 (e.t.:08.04.2021)

kurulmasıdır. Hatta öyle ki, bu konuda İbn Meymun'un Berab'ın Sanhedrin kurma girişiminde olduğu gibi diğer halefleri üzerinde çok etkisi olduğu görülmüştür.⁹⁸

Ünlü bilginlerden Solomon Molkho ve İbrahim ha-Levi'nin öngördüğü gibi Berab'ın da mesihi hesaplamalarına göre Mesih'in intizarı muhtemel 1540'ta gerçekleşecektir. Tam da bu tarihe iki yıl kala 1538'de Mesih'in gelme işlemlerini hızlandırmanın faydalı olacağını düşünen Berab, Yahudi yüksek mahkemesi olan Sanhedrin'i yeniden kurma girişiminde bulunmuş ve Safed'de Sanhedrin'i kurmayı başarmıştır.⁹⁹

Jacob Berab, Yahudi yüksek mahkemesinin kurulması sürecinde bazı kesimlerden destek alırken nadiren onu desteklemeyenler de çıkmıştır. Berab kendisine destek olmayanlara karşı, sinagogdaki bir söyleminde bu talimatın yasallığını Talmudik bir bakış açısıyla savunmuştur. Yine de o, Kudüs'teki baş hahamların onayını alamamakla bir hata yapmıştır ve baş hahamlar bu Sanhedrin'e karşı çıkmışlardır. Zaten ileride görüleceği üzere, bu karşı çıkmalar sebebiyle otorite tam kurulamamış olsa gerek ki; Sanhedrin çok ayakta kalamamış, 1542'de Berab'ın ölümünden sonra yavaş yavaş eski düzene geri dönmüştür. Fakat bunlardan önce 1538'e geri dönecek olursak, Yahudi yüksek mahkemesinin kurulmasının ardından, yirmi beş haham Safed'de toplanmış ve Berab'ı "baş haham" olarak tayin etmişlerdir. Böylelikle o da kendinden sonra başkalarını görevlendirebilecektir ki bunun adı: "semikhah"tır. Semikhah, Musa'dan beri devam eden Tevrat-Talmut öğretisinin kesintisiz aktarımını ifade etmektedir. Aslen M.S. IV. veya V. yüzyılda kalkmış görünen klasik semikhah silsilesini tekrar canlandırarak otorite kurmayı hedefleyen Berab, kazandığı yetki ile bir Sanhedrin oluşturmuş ve aralarında Yosef Karo'nun da bulunduğu dört kişiye elini uzatarak semikhah'ı vermiş, onları görevlendirmiştir.¹⁰⁰

Yosef Karo, 1541 yılında Jacob Berab'ın yerini almıştır ve kendinden sonra yerine geçmeleri için Moshe Alshich, Elisha Gallico ve Jacob Berab II'yi görevlendirerek geleneği devam ettirmeye çalışmıştır. Karo, daha önceki başarılı çalışmaları üstüne şimdi Safed'in önde gelen bu Yüksek Yahudi Mahkemesinde de görev yaparak herkesin saygısını kazanmıştır.¹⁰¹

⁹⁸ Abba Hillel Silver, *A History of Messianic Speculation in Israel: From the First through the Seventeenth Centuries*, Beacon Press, New York, 1927, ss.130–135.

⁹⁹ Meir Benayahu, "The Revival of Ordination in Safed," *Yitzhak F. Baer Jubilee Volume on the Occasion of his Seventieth Birthday*, Kudüs, 1960, ss.248-249.

¹⁰⁰ Eliav Shochetman, "Maimonides'e Göre Semikha'nın Yenilenmesi", *Yahudi Hukuku Araştırma Enstitüsü Yılığ*, Kudüs, 1988, 14 /217-243.

¹⁰¹ Lawrence Fine, *Physician of the soul, healer of the cosmos: Isaac Luria and his kabbalistic fellowship*, Stanford University Press, ABD, 2003, s.52.

Yosef Karo'nun tüm bu yoğunluklardan dolayı yazı çalışmaları sürekli olarak aksamıştır. Bu sebeple yazılarının kesintiye uğramasını önlemek için 1566 yılında, yakınlardaki Biriyya'ya taşınmıştır. Biriyya, Safed'e bağlı bir kasaba olup Karo'ya istediği sakin hayatı sunmuştur ve o, burada kaldığı süre boyunca "Şulhan Aruh'" adlı eserini tamamlamıştır. Bu eser daha sonra *Abraham Ashkenazi Matbaasında* basılmaya başlanmıştır.¹⁰²

Yosef Karo'nun Biriyya'ya yerleşmesinin ardından kasabayı bir veba salgını sarmaya başlamıştır. Karo bu hastalıktan kurtulmak adına 1570'te Safed'e geri dönmüştür. Safed'e geri dönüşünden dört yıl sonra "*Kesef Mişna*" isimli eseri yayımlanmıştır. Bu eser, İbn Meymun'un (Rambam) Mişna Tora'sının kaynaklarının bir listesi şeklindedir. Yosef Karo, bu çalışmasında İbn Meymun'un halakha yasaları için herhangi bir kaynak sağlamamış olmasının yarattığı bir boşluğu doldurmayı amaçlamıştır. 1573'te bu kitabın el yazmasını Venedik'teki bir matbaaya göndermiş ve 1574'te de eser basılmıştır. Ayrıca o zamandan sonra Kesef Mişna, Mişna Tora'nın da hemen hemen her baskısına dâhil edilmiştir.¹⁰³

Orta Çağ'ın ünlü Yahudi din âlimi Yosef Karo, 1575 senesinde, Nisson¹⁰⁴'un 13.gününde, seksen yedi yaşında hayata gözlerini yummuştur. Kabri, Safed Antik Mezarlığı'ndadır. Mezar taşının üzerinde yalnızca "*Şulhan Aruh'un yazarı Haham Yosef Karo*" yazısı yer almaktadır.¹⁰⁵ Mezar günümüzde dahi hem Yahudiler hem de yabancı turistler tarafından çok fazla ziyaret edilmektedir. Ayrıca, Yosef Karo'nun tarihi evi de belirli zamanlarda turistlere açık olup bu ev, Safed'de yaşanan depremler sırasında hiç yıkılmamış olma özelliğine sahiptir. İnsanlar bunu Karo'nun kutsallığını hala sürdürüyor olmasına bağlamaktadır.¹⁰⁶

1.2. YOSEF KARO'NUN ESERLERİ

Yosef Karo'nun basılmış ve günümüze ulaşmış eserleri şunlardır: *Beit Yosef*, *Şulhan Aruh*, *Kesef Mishneh* ve *Maggid Meisharim*. Bu eserlerden Maggid Meisharim hem içerik hem de üslup açısından diğer üçünden farklıdır. Beit Yosef, Şulhan Aruh ve Kesef Mishneh, Yahudi

¹⁰² http://www.zissil.com/topics/Rabbi-Yosef-Karo#Back_to_Tzfat (e.t.:15.03.2021)

¹⁰³ Herbert A. Davidson, *Moses Maimonides: The Man and His Works*, Oxford University Press, Oxford, 2010, s.281.

¹⁰⁴ **Nisso (Nisan)** : İbrani takviminde resmi olarak yedinci ay, dini olarak ilk aydır. Fıfış Bayramının gerçekleştiği bahar ayıdır. (bkz. Ephraim Jehudah Wiesenberg, "Nisan", *E.J.*, Keter Publishing House, USA, 2007, 15/275; Halil Çiftçi, "Yahudilikte Zaman ve Takvim", Yüksek Lisans Tezi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, 2019, s.123.)

¹⁰⁵ <https://www.jewishhistory.org/rabbi-joseph-caro/> (e.t.:12.04.2021)

¹⁰⁶ http://www.zissil.com/topics/Rabbi-Yosef-Karo#Back_to_Tzfat (e.t.:15.03.2021)

hukuku halakhayı ele alırken Maggid Meisharim, Kabalizm'in sırlarını felsefik ve mistik bir biçimde incelemektedir.¹⁰⁷

Karo'nun bahsedilen bu ana eserlerinin yanında, ölümünün ardından vasiyeti ile derlenmiş ve basılmış çalışmaları da bulunmaktadır. Bunlar: *Responsalar*, *Kelalei ha-Talmud*, *Bedek ha-bayit*, *Halihot Olam*'dur.¹⁰⁸

1.2.1. Beit Yosef

Yosef Karo, Yahudi hukuku halakha kaidelerini son derece detaylı ve kapsamlı olarak ele aldığı Beit Yosef isimli eserini 1522 yılında yazmıştır. Yosef Karo denilince şüphesiz ilk akla gelen en önemli eser olma özelliğini taşıyan Beit Yosef, "*Yusuf'un Evi*" anlamına gelmektedir.¹⁰⁹

Yosef Karo, Beit Yosef üzerinde çalışmaya Edirne'de yaşarken ve otuz yaşlarında başlanmıştır. Beit Yosef, aslında bir şerh kitabıdır. Karo, bu eserde yakın dostu olan ünlü haham Jacob ben Asher'in halakhah konusunda yazdığı *Arbaa Turim* ("*Dört Sütunlar*") isimli eserine detaylı şerhlerde bulunmuştur.¹¹⁰ Karo, bu önemli çalışmayı yapabilmek için aradığı kaynakların Edirne'de eksik ve yetersiz olmasından dolayı İstanbul, Selanik ve Nikapol'e seyahatlerde bulunmuştur. Eserini tamamlamak için ise en son Safed şehrine göç etmiştir. Haham Yosef Karo, burada kitabı tamamlamak için öğretmeni Haham Ya'akov Beirav ile birlikte çalışmıştır. Toplamda, Beit Yosef'in yazılması 20 yıl, düzenlenmesi ve biçimlendirilmesi 12 yıl sürmüştür.¹¹¹ Yahudi hukuku hususundaki bu önemli yapıt, 1542'de Safed'de tamamlanmıştır ve Karo, bu eserini tamamladıktan sonra son sayfasına şu sözlerle bir kayıt düşmüştür: "*Buna Edirne'de ve 5282'de (İbranî takvimi) başlamıştım.*" Eserin yayımlanması ise tamamlanmasından bir hayli geç olmuş ve 1550-1559 yılları arasında Viyana'da gerçekleşmiştir. Bu noktadan sonra ise artık Beit Yosef, Yahudi şeriatının temel kitabı konumuna gelmiştir.¹¹²

¹⁰⁷ Işık, a.g.m., ss.52-60.

¹⁰⁸ Işık, a.g.m., ss.56-59.

¹⁰⁹ G. Ender Hazan, *Hazan Aile Ağacı: "Aaron De Yosef Hazan - İzmir Yahudileri (1600 - 2000)"*, Lulu.com Yay., ABD, 2015, s.27.

¹¹⁰ Sharon, a.g.e., s.60.

¹¹¹ <http://www.zissil.com/topics/Bais-Yosef> (e.t.:15.04.2021)

¹¹² Işık, a.g.m., s.53.

Yosef Karo'nun böyle bir çalışma yapmasındaki ana amaç, farklı Yahudi topluluklarının birleşip yeni bir topluluk oluşturdıkları bir dönemde, ortada onlara rehberlik edecek Yahudi Hukuk Kanunlarının (Halakhah) olmayışdır. Dönemin şartları ele alındığında zaruri bir ihtiyacın tam olarak karşılanmaması çok büyük bir kaos doğurmaktadır. Ve işte tam da bu noktada Yosef Karo, deyim yerindeyse sihirli değneğini kendi dindaşları üzerinde kullanmış ve bu karmaşıklığı gidermiştir.¹¹³

Yosef Karo, İbranice olarak ele almış olduğu eserinin giriş bölümünde böyle bir çalışmanın neden gerekli olduğuyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Yazdığı nedenlerden en önemlisi, az önce de bahsettiğimiz gibi, diasporadaki Yahudilerin dönemin kargaşasından ve bir otorite boşluğundan mütevellit dinlerini tam yaşayamıyor olmalarıdır. Dindaşlarına bir kaynaklık sağlamak adına Beit Yosef'i yazan Haham Karo, bu çalışmayı Yahudi hukukunun öngörülen düzenlenmesinde gerekli bir ilk adım olarak tasavvur etmiştir. Aslında kendinden önce, önemli Yahudi âlim İbn Meymun'un Yahudi Hukuku alanında çalışmaları mevcuttur. Fakat Karo, ondan ayrı bir çalışma yapmayı hedeflemiştir; çünkü onun istediği çok daha detaylı bir çalışmayı ortaya koyabilmektir.¹¹⁴

Yosef Karo, Beit Yosef'i Haham Jacob ben Asher'in "*Arbaa Turim*" ("Dört Sütunlar") ismindeki eser üzerine bir yorum olarak yazmayı seçmiştir. Bundaki maksadı ise *Arbaa Turim*'in kendinden önce gelen orta çağ rabbilerinin görüşlerini toplamış olmasıdır. Karo için bu eser bir ön çalışma olabilme adına fazlasıyla zengin bilgi içermektedir. Yosef Karo, Tur'daki hükümleri dikkatlice analiz etmiş, onları Talmud'daki kaynaklarına ve diğer otoriter hahamların ortaya koymuş olduğu literatüre kadar izlemiştir. Karo, bu yöntem ile *Arbaa Turim* üzerinde detaylı şerhler ve karşılaştırmalarda bulunmuş; eserinde ayırım yapmaksızın tüm Rabbilerin görüşlerine yer vermiş, onları tek bir çatıda derleyip toparlamıştır. Beit Yosef, tek bir eser içinde Yahudi Hukukuyla ilgili tüm farklı görüşleri bir araya toplamayı sağlamış bir eserdir. Eserin ilgi çekici olması yalnızca sayı bakımından farklı görüşleri toplamış olması değil, bu görüşlerin eleştirel biçimde karşılaştırma analizinde de bulunulmuş olmasıdır¹¹⁵

XVI. yy. hem dünya genelinde hem de Yahudiler nezdinde matbaanın çok gelişmiş olduğu birasıdır.¹¹⁶ Matbaanın kurulmasının iyi sonuçlar doğurmasının yanında olumsuz

¹¹³ Işık, a.g.m., s.53.

¹¹⁴ Louis Isaac Rabinowitz, "Caro, Joseph Ben Ephraim", *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 4/489-491.

¹¹⁵ Işık, a.g.m., ss.52-53; Altıntaş, a.g.b., ss.118-120.

¹¹⁶ Galanti, *age*, s.112.

etkileri de bulunmaktadır. Konumuz bağlamında bunun nedenini açıklamak gerekirse, halakhak literatüründe basılı kitapların çokça yaygınlaşması bir karmaşa yaratmıştır; öyle ki, bu konuda eğitilmiş olmayan birçok kişi, yasal incelemelerde bulunmuş ve bunu yaparken eski literatüre dair kimseyi takip etmemiş veyahut bir metot izlemeden kendilerine göre herhangi bir kimseyi esas almıştır. Bu da halakhah literatüründe bir karışıklık meydana getirmiştir. Karo, Beit Yosef'i yazarak bu sorunu çözmeyi hedeflemiştir. Çünkü bu eser hem yöntem açısından kendinden önceki tüm rabbilerin görüşlerine ansiklopedik olarak yer veren bir analiz çalışmasıdır hem de içerik olarak halakhahı eksiksiz ve kapsamlı bir biçimde işlemiş bir eserdir.¹¹⁷

Yosef Karo, Beit Yosef isimli eserinde şerh ettiği kanun ve kuralların gerekçelerini, hayata geçiriliş biçimlerini, Tevrat'a uygun olma hususlarını ciddî bir incelemeden geçirerek değerlendirmelerde bulunmuştur. Karo, eserinin kusursuz olmasını sağlamak adına döneminin en yetkin otuz iki Talmud âlimiyle istişare etmiş, fikir alışverişinde bulunmuştur.¹¹⁸

Beit Yosef, Karo'nun şerh ettiği Arba'a Turim'in (Dört Sütunlar) adından da anlaşılacağı üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar: *Orah Hayîm*, *Yore Dea*, *Even Ha-ezer* ve *Hoşen Mişpat*'tır.¹¹⁹

İlk bölümü ifade eden *Orah Hayîm*, bir Yahudi'nin günlük vazifelerinden, temizlik kanunlarından, Şabat günü, Fısıh, Yom Kippur, Hanuka gibi dinî bayramlara ait kurallardan ve diğer ritüellerden bahsetmektedir.¹²⁰

Yore Dea adlı ikinci bölümde ise Yahudilere ait yiyecek, içecek ve beslenme kuralları ele alınmaktadır. Burada özellikle vurgulamamız gerekir ki, Yahudilerde "helal yiyecek" anlamına gelen "*kaşer*" çok önemlidir ve çok ince kuralları mevcuttur.¹²¹

Beit Yosef'in üçüncü bölümü *Even Ha-ezer*'dir. Bu bölümde aile hukuku konuları yer almaktadır. Nişanlılık, mehir, evlilik, eşlerin karşılıklı görevleri, kadının güvence altına alınması ve evliliğin sona erdirilmesi gibi konularla ilgili yasalar *Even Ha-ezer*'de detaylıca anlatılmaktadır.¹²²

¹¹⁷ [https://en.wikipedia.org/wiki/Beit_Yosef_\(book\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Beit_Yosef_(book)) (e.t. : 27.03.2021)

¹¹⁸ Işık, a.g.m., s.55.

¹¹⁹ Güteryüz, a.g.e., s.86.

¹²⁰ Işık, a.g.m., s.55.

¹²¹ Işık, a.g.m., s.55.

¹²² Güteryüz, a.g.e., s.86.

Beit Yosef'in son ve dördüncü bölümünün ismi Hoşen Mişpat'tır. Hoşen Mişpat'ta toplum düzeninin tesisi ve korunmasına yönelik ceza yasaları, hâkimlikte liyâkat ve ehliyet konularına yer verilmiştir.¹²³

Beit Yosef'in bahsedilen bu bölümleri Orach Hayim (Venedik, 1550), Yore Dea (Venedik, 1551), Even Ha-ezer (Sabbionetta, 1553), Hoşen Ha-Mişpat (Sabbionetta, 1559) olmak üzere başlangıçta ayrı ayrı yayımlanmıştır. Fakat kısa bir süre sonra halktan büyük bir talep oluşması sebebiyle, Beit Yosef'in tamamı birleştirilerek yeniden basılmıştır. (Venedik, 1564).¹²⁴

Yosef Karo, Yahudi Hukuku için yapmış olduğu bu çalışmaya neredeyse tüm ömrünü adanmıştır. O, adını bu kadim eseriyle tüm dünyaya duyurmuş ve hala duyurmaya devam etmektedir. Dönemin Osmanlı topraklarında yazılmış "Beit Yosef" daha çok üst kesimin anlayabileceği bir tarzda ve içerik olarak da çok geniş çapta hazırlanmıştır. Bu sebeple Karo, daha sonra halkın her kesiminden insanın anlayabilmesi için Beit Yosef'in özeti kapsamında, Yahudilerin başucu ilmihali niteliğindeki "*Şulhan Aruh*"u yazmıştır. Beit Yosef, *Şulhan Aruh*'un temelini oluşturur. "*Hazır Sofra*" anlamına gelen *Şulhan Aruh*, Beit Yosef'in pratik ve günlük hayatta kolayca istifade edilebilecek biçimdeki sadeleştirilmiş halidir.¹²⁵

Beit Yosef'in bu kadar ünlü olmasının ve alkışlanmasının yanı sıra eser, ilk başta bazı önde gelen hahamların muhalefetiyle de karşılaşmıştır. Bunu sebebi ise, artık Tevrat âlimlerinin Talmud'daki her halakha'nın köklerini araştırmak zorunda kalmayacaklarını düşünmeleri ve bunun da zamanla bir gevşekliğe yol açacağından endişe duymuş olmalarıdır.¹²⁶ Beit Yosef'in ana muhaliflerinden biri Selanik Yeshiva'nın başkanı Rabbi Yosef ibn Lev olup bu konu hakkında onunla ilgili anlatılan olay şu şekildedir:

"Rabbi Yosef ben Lev, öğrencileri arasında Beit Yosef'in kullanılmasını yasaklamıştı. O, her gün her biri Talmud hususunda usta olan altmış öğrencinin önünde günlük bir ders verirdi. Derlerde kendisi her bir halakha'yı okuduktan sonra bir öğrenciden bunun kaynaklarını okumasını isterdi. Bu esnada Yosef ibn Lev ve diğer öğrenciler hafıza yoluyla onu takip ederlerdi ve kimse hata yapmazdı Fakat bir gün, ne o ne de öğrenciler bir halakhanın kaynağını tam hatırlayamadılar. Bu olaydan sonra Rabbi Yosef ben Lev, önceden karşı çıkmış

¹²³ Güleriyüz, a.g.e., s.86.

¹²⁴ <http://www.zissil.com/topics/Bais-Yosef> (e.t.:15.04.2021)

¹²⁵ <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/8912-Diaspora-Yahudileri--ISLAM-ULKELERI-16.aspx> (e.t.:21.04.2021)

¹²⁶ Rabinowitz, "Caro, Joseph Ben Ephraim", E.J., 4/489-491.

olduğu eser Beit Yosef'in bir kopyasını istedi. Aradığı halakhanın kaynağını orada kolayca buldu. Yaşadığı bu olayı ilahi bir işaret olarak kabul etti ve Haham Yosef Karo'nun kitaplarının, yeni nesillerin zayıf hafızası nedeniyle herkes tarafından kullanılması gerektiğini düşündü. Ayrıca öğrencilerine de Beit Yosef'i kullanmaya başlama talimatı verdi."¹²⁷

Bütün bunlardan sonra genel anlamda konuya şöyle bir nokta koymamız gerekirse, Karo'nun Beit Yosef adlı bu eseri Yahudi dini literatürünün Tevrat'tan sonraki en muteber kaynak metinlerinden biridir.¹²⁸ Hiç kuşkusuz ki Karo, bu eseriyle o zamana kadar mevcut olan Yahudi Hukuk sistemine (halakha) kesin şeklini vermiştir. Eser mükemmelliği ile dikkat çekmiş ve bütün Yahudi dünyasınca kabul edilmiştir.¹²⁹

Yahudi hukuk tarihinde belirleyici rol oynayan kural düzenleyici vasfıyla Yosef Karo, Beit Yosef adlı eserinde Yahudi hayatının bütün dönemlerinde geçerli olan kural ve uygulamaları bir araya getirmiştir. Beit Yosef, ilk kez 1564-1565 yıllarında Viyana'da basılmıştır. Karo'nun eserleri arasında kendisine en fazla başvuru alan kitap olan Beit Yosef günümüzde de bu özelliğini devam ettirmektedir.¹³⁰

1.2.2. Şulhan Aruh

Yosef Karo, Beit Yosef'i bitirdikten sonra yaşamının bir on yıl kadarını da onun daha kısa kodlanmış hali olan Şulhan Aruh'u hazırlamakla geçirmiştir.¹³¹ 1550-59 yıllarında yazılan Şulhan Aruh, "*Hazır Sofra*" anlamına gelir ve Yahudi hukuk literatürü içinde çok mühim bir konumdadır. Yosef Karo, bu kadim eserini Safed şehrine göç ettiğinde, ömrünün son vakitlerinde yazmaya başlamış ve yine Safed şehrinde eserini tamamlamıştır.¹³²

Sulhan Aruh, Beit Yosef'in bir özetidir. Beit Yosef'ten ayrı olarak tekrar yeni bir kitap yazmasındaki amaç ise, hem âlimlerin hem de genel halkın anlayabileceği kadar geniş bir kesime hitap edebilmektir. Beit Yosef, içerik olarak daha yoğun, detaylı ve ağır bir dil kullanması sebebiyle yalnız hahamlar gibi alanında uzmanlaşmış kişiler tarafından istifade edilebilmektedir. Bu çapta bir genişliğe sahip bir külliyatın pratik ve günlük hayatta kolayca çözümlenemeyeceği gerçeğini gören Karo, bu sorunu çözebilmek adına Beit Yosef'in özeti

¹²⁷ <http://www.zissil.com/topics/Bais-Yosef> (e.t.:15.04.2021)

¹²⁸ Işık, a.g.m., 3/55.

¹²⁹ <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/8912-Diaspora-Yahudileri--ISLAM-ULKELERI-16.aspx>(e.t.:21.04.2021)

¹³⁰ Benbassa, a.g.e., s.158.

¹³¹ Scharfstein, a.g.e., s.547; Shaw, a.g.e., s.162.

¹³² Sharon, a.g.e., s.44.

kapsamında, daha basit ve kısa ifadelerle Şulhan Aruh'u yazmıştır. Böylelikle amacına ulaşmış ve tüm halkın istifade edebildiği bir eser ortaya çıkarmıştır. Şulhan Aruh, çeşitli boyutlarda basılmış ve böylece kolaylıkla taşınabilmektedir. Sadece sinagogda değil, her yerde herkes tarafından kullanılabilir. Eserin bu kadar pratik kullanımlı olmasından mütevellit, Şulhan Aruh, Yahudiler için bir el kitabı şekline gelmiştir.¹³³

Şulhan Aruh, bir Yahudi'nin her hangi bir anında ne yapması gerektiği ile ilgili bilgiler içermektedir. Onu bu kadar önemli ve popüler yapan, verdiği bilgileri net ve öz biçimde, detaylara boğmadan kişiye ulaştırmasıdır. Eserde konu dışına sapılmadan, basit ifadelerle açıklamalarda bulunulmuştur.¹³⁴

Şulhan Aruh dört bölümdür ve tasnif şu şekildedir:

- 1.Orah Hayim:** Dualar, Şabat, dinî bayramlar ve oruç günleri ile ilgilidir.
- 2.Yoreh Deah:** Yahudi dininde yenilmesi câiz olan gıdalarla ilgili esasları konu edinir.
- 3.Even ha-Ezer:** Aile hayatı ve evlilik konularındaki hükümler ile ilgilidir.
- 4.Hoşen ha-Mişpat:** Lâik konular, suç ve ceza, mahkeme esasları gibi hukukî meselelerle alâkalıdır.¹³⁵

Bu kitap, Yosef Karo'yu hem zamanının hem de geleceğin en ünlü hahamlarından biri yapmıştır. Şulhan Aruh günümüze kadar önemini ve güncelliğini koruyan, Yahudiler' in dinî hayatıyla ilgili konuları her açıdan tahlil eden belirleyici bir kitap olmuştur. Hâlâ günümüzde bile, bir Yahudi din adamının haham unvanını alması ve Yahudi hukukunu öğretmek için yetkilendirilmesi için Beit Yosef ve Şulhan Aruh'un birçok bölümünü çalışması ve ezberlemesi gerekmektedir.¹³⁶ Ayrıca, Şulhan Aruh yeşivalarda ders kitabı olarak okutulmaktadır.¹³⁷

Ünlü Yahudi filozof Baruch de Spinoza'nın (1632-1677) hayatının konu alındığı bir eserde Yosef Karo'nun meşhur Şulhan Aruh'una şu sözlerle yer verilmiştir:

“Ne zaman bir tatil veya bayram yaklaşırsa neredeyse bütün talebeler Şulhan Aruh metinlerinden ilgili bölümleri çalışırlardı. Passover bayramı geldiğinde Passover kuralları,

¹³³ Berger, a.g.m., s.23; Altıntaş, a.g.b., ss.117-118.

¹³⁴ Scharfstein, a.g.e., s.547.

¹³⁵ Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Yay., İstanbul, 2003, s.364.

¹³⁶ Işık, a.g.m., s.60.

¹³⁷ Eroğlu, a.g.e., s.109.

Sukkot bayramı geldiğinde Sukkot kuralları okunurdu. Bu çalışma ve okumalar çocuklar tatil ve bayram kurallarını belleğine kadar sürer giderdi."¹³⁸

Buradan da görebileceğimiz üzere söz konusu eser, yalnız uzmanlaşmış hahamlar tarafından ilgi görmemiş; küçük yaştaki çocuklar bile günlük dini uygulama ve ritüellerle ilgili kuralları bizzat kendileri bu kitaptan okumuş, yaşamış ve öğrenmişlerdir.

1564-1565 yıllarında Venedik'te basılmış ve Ortaçağ'dan beri diaspora Yahudi cemaatleri tarafından hayatlarını düzenlemek adına kullandıkları, kaynağı Tora'ya dayanan ahlâk kurallarına uygun yaşamayı sağlamış Şulhan Aruh, "Rabbinik Yasalar" olarak tanımlanmıştır. Karo, Beit Yosef adlı eserini kısaltılmış haliyle derlediği Şulhan Aruh'u, tartışmaları ve alıntıları kaydetmeden özgün eserdeki mâhiyetle aynı düzende sistemleştirmiştir. Kendinden sonra gelen Hahamlar da çalışmalarını onun bu sistemi üzerinden yoğunlaştırmış ve Karo'nun çizgisini takip etmişlerdir.¹³⁹ Fakat bununla beraber başlangıçta Şulhan Aruh özellikle Aşkenazi âlimler tarafından muhalefetle karşılanmıştır. Karo'nun ve seleflerinin, kendilerinin kararlarını dikkate almadıklarını söyleyen Almanya ve Polonya Aşkenaz otoriteleri bu eseri eleştirmişlerdir.¹⁴⁰ Onların ifadesine göre eser, salt Seferad hahamların halakhah kararlarına dayanmaktadır. Bu sebeple, kısa zaman sonra Şulhan Aruh'a kendi yorumlarını da eklemişler ve yeni kitaplar meydana getirmişlerdir. Bunlardan, özellikle bahsedilmesi gereken, Polonya'da "Rema" olarak bilinen *Haham Moses Isserles'tir* (1525-1572). O, yazdığı Ha-Mapah isimli kitabında aşkenazi uygulamaları da Karo'nun metnine eklemiş, böylelikle sesini Aşkenazi topluluklarda daha çok duyurabilmiştir.¹⁴¹ Bunun yanı sıra, Şulhan Aruh'un başka rabbiler tarafından yapılmış çeşitli yorumları da bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Ultra-Ortodokslar tarafından eğitimde kullanılan *Kitzur Şulhan Aruh* olup, Macar Yahudisi olan *Rabbi Solomon Ganzfried* (1804-1886) tarafından yazılmıştır.¹⁴²

Şulhan Aruh, Yahudilik tarihinde XVI. yüzyılın en önemli İbrânîce dinî-hukukî derlemeleri arasında yer almıştır. Fakat sadece XVI. yüzyıla hapsolmemiş, günümüze kadar bu namı ulaşmıştır. Günümüzde Şulhan Aruh ve onun tamamına veya bazı bölümlerine yazılmış tefsir kitapları artık standart Yahudi hukuk kitabı olarak kullanılmaktadır.¹⁴³

¹³⁸ Steven Nadler, *Spinoza Bir Yaşam*, İletişim Yay., İstanbul, 2008, s.107.

¹³⁹ Shahak – Mezvinsky, *a.g.e.*, s.23.

¹⁴⁰ Shaw, *a.g.e.*, s.162.

¹⁴¹ Scharfstein, *a.g.e.*, s.547.

¹⁴² Shahak – Mezvinsky, *a.g.e.*, ss.23-24.

¹⁴³ Salime Leyla Gürkan, "Literatür" (Yahudilik md. içinde), *DİA*, İstanbul, 2013, 43/228.

Şulhan Aruh, Orta Çağ'dan beri yüzyıllar boyunca tüm ritüel ve hukuki sorunlar için Yahudiliğinin "kodu" konumunda olmuştur.¹⁴⁴ Zaten Yosef Karo'nun arzusu da en başından beri budur: Yahudi diasporasında farklı farklı bölgelerde yaşayan bütün Yahudiler, buldukları ülkelerde zorluk çekmesinler; dinî vazifelerini, Şulhan Aruh'a göre düzenlesinler ve kimliklerini unutmadan rahatça dinlerini yaşayabilsinler... Kısaca söylemek gerekirse, Karo, onlara dini konularda rehberlik edebilecek bir başucu kitabını miras bırakmak istemiştir. Böylece bir zamanlar birbirinden keskin sınırlarla ayrılan sinagog cemaatlerine de artık tek bir merkezi kanun liderlik etmiştir.¹⁴⁵

1.2.3. Kesef Mishneh

Kesef Mishneh, Yosef Karo'nun tefsir formatında yazmış olduğu bir eseridir. Kitabında İbn Meymun'un kendisine "Tevrat'tan sonra gelen ikinci kitap" denilen *Mishneh Torah* adlı kadim eserine yorumlarda bulunmuştur.¹⁴⁶ Karo, Yahudi Hukuku alanında kendisinin selefi olan İbn Meymun'un bu on dört kitaplık külliyyatının sekinizi yorumlamıştır. Çalışmasında yaptığı tefsirlere ek kendi görüşlerini de eklemiş, İbn Meymun'un eksik bıraktığı alternatif fikirleri sunmuştur. Ayrıca kaynak konusunda da İbn Meymun'un değinmediği kaynaklara daha sağlam temeller getirmek adına kaynaklar sunmuştur.¹⁴⁷ İbn Meymun, kitabında yer alan hukuki ifadelerin Talmud'da nerede ifade edildiğini veya neden bu görüşü tercih ettiğini net olarak belirtmemiştir; Yosef Karo bu çalışması ile İbn Meymun'un neden bu görüşü benimsediğini anlatmış ve bu bakış açısına karşı çıkan görüşlere karşı savunmalarda bulunmuştur. Böylelikle İbn Meymun'un bıraktığı boşluğu doldurmuştur.¹⁴⁸ Kitabın girişinde Karo, amacının Mişna Tora'daki her yasanın kaynağından alıntı yapmak ve eseri Rabbi Abraham ben David'in eleştirilerine karşı savunmak olduğundan da bahsetmiştir.¹⁴⁹

İbn Meymun'un Mişna Tora adlı eseri üzerine yüzlerce tefsir yazılmış olsa da içlerinden yalnız üç tanesi meşhurdur. Üçü de on altıncı yüzyılda yazılmıştır. Bunlardan biri ve en özgünü, bahsinde bulunduğumuz Karo'nun yorumu olan Kesef Mishne'dir. Bahsedilen diğer iki eser ise Shem Tob İbn Goan'a ait Mıgdal Oz ve Tolosa Vidal'a ait Maggid Mishneh'tir. Bu üç eser

¹⁴⁴ <https://jewishencyclopedia.com/articles/4065-caro-joseph-b-ephraim> (erişim tarihi:27.04.2021)

¹⁴⁵ Shaw, *a.g.e.*, s.162.

¹⁴⁶ Altıntaş, *a.g.b.*, ss.118-120.

¹⁴⁷ Işık, *a.g.m.*, s.54.

¹⁴⁸ <https://www.jewishhistory.org/rabbi-joseph-caro/> (erişim tarihi: 12.04.2021)

¹⁴⁹ Joseph Karo, *Kesef Mishneh*, https://www.sefaria.org/Kesef_Mishneh_on_Mishneh_Torah,_Hiring?lang=bi (e.t.:28.04.2021)

on altıncı yüzyıldan beri neredeyse tüm Mişna Tora basımlarına eklenmiş, onunla birlikte basımlarda yer almıştır.¹⁵⁰

Yosef Karo, Beit Yosef adlı mühim eseri gibi Kesef Mishne'yi de Edirne'de, kadim Osmanlı topraklarındayken kaleme almıştır.¹⁵¹ Fakat basımı ölümünden sonra, Venedik'te 1574-1575 yılları arasında gerçekleşmiştir.¹⁵²

Kesef Mishneh toplam sekiz bölümden oluşmaktadır.¹⁵³ Bu bölümler şunlardır:

1. Bölüm: Ha-Madda (Bilgi)

- **Yesodei ha-Torah (Tevrat'ın Temelleri):** İnanç konuları
- **De'ot:** Genel doğru davranışlar
- **Talmud Tevrat:** Tevrat çalışmaları
- **Avodah Zarah:** Putperestlik ve yabancı inançlar yasağı
- **Teşuva:** Tövbe yasası ve felsefesi ¹⁵⁴

2.Bölüm: Ahavah (Tanrı'nın Sevgisi)

- **Kri'at Shema:** Şema okuma kanunları
- **Tefilah ve Birkat Kohanim:** Dua ve rahiplerin kutsaması
- **Tefillin, Mezuzah ve Sefer Tora:** Tefilin, Tevrat perşömenleri ve mezuzah
- **Tsitsit:** Tzitzit yasaları
- **Berachot:** Nimetler
- **Mila:** Sünnet
- **Seder Tefilot:** Dualar¹⁵⁵

3.Bölüm: Zemanim (Zaman)

- **Şabat :** Şabat kuralları
- **Eruvin :** Şabat'ı riayet etmeyi kolaylaştıran Rabbinik cihaz
- **Shevitat `Asor:** Yom Kippur yasaları
- **Yom Tov:** Yahudi bayramlarındaki yasaklar

¹⁵⁰ Davidson, *a.g.e.*, s.281.

¹⁵¹ https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-94626-edirnenin_alimleri.html (e.t.:01.05.2021)

¹⁵² Altıntaş, a.g.b., ss.120.

¹⁵³ Işık, a.g.m., s.54.

¹⁵⁴ Ibn Meymun, *Misneh Torah*, [https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah_\(et.:07.07.2021\)](https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah_(et.:07.07.2021))

¹⁵⁵ Ibn Meymun, *Misneh Torah*, [https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah_\(et.:07.07.2021\)](https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah_(et.:07.07.2021))

- **Hametz u-Matza:** Chametz ve Pesah
- **Şofar ve-Lulav ve-Sukkah:** Şofar ve Sukkot yasaları
- **Şekalim:** Kudüs'teki Tapınak durduğunda toplanan para
- **Kiddush HaChodesh:** Ayın kutsanması
- **Taanivot:** Oruç ¹⁵⁶

4.Bölüm: Hanukah u-Megillah (Hanuka ve Purim)

- **Ishut :** Evlilik kanunları
- **Geirushin:** Boşanma yasaları
- **Yibum va-Chalitzah:** Levirat evliliği yasası
- **Na'arah Betulah:** Zina v tecavüz yasakları
- **Sotah :** Sadakatsizlikten şüphelenilen bir kadınla ilgili yasalar¹⁵⁷

5.Bölüm: Keduşah (Kutsallık)

- **Issurei Biah:** Cinsel ilişki yasakları
- **Ma'akhalot Assurot:** Yasak gıdaların kanunları
- **Shechitah :** Ritüel katliam yasaları¹⁵⁸

6.Bölüm: Hafla'ah (Ayrılık)

- **Shevuot:** Yemin kanunları
- **Nedarim:** Adak kanunları
- **Nezirot:** Naziritlerin kanunları
- **Erachin:** Tapınağa bağış yasaları¹⁵⁹

7.Bölüm: Zera'im (Tohum)

- **Kilayim:** Yasak karışım kanunları
- **Aniyim:** Fakirlere zorunlu hediye kanunları
- **Terumot:** Rahiplere zorunlu hediye yasaları
- **Maaser:** Ondalık kanunları
- **Sheini:** İkincil ondalık yasaları

¹⁵⁶ Ibn Meymun, *Misneh Torah*, <https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah> (et.:07.07.2021)

¹⁵⁷ Ibn Meymun, *Misneh Torah*, <https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah> (et.:07.07.2021)

¹⁵⁸ Ibn Meymun, *Misneh Torah*, <https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah> (et.:07.07.2021)

¹⁵⁹ Ibn Meymun, *Misneh Torah*, <https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah> (et.:07.07.2021)

- **Bikurim:** İlk meyve sunularının yasaları
- **Shemittah:** Sebt yılının yasaları¹⁶⁰

8.Bölüm: Avodah (İlahi Hizmet)

- **Bet HaBechirah:** Tanrı'nın seçtiği evin yasaları
- **K'lei HaMikdash:** Tapınak gereçleri ve içinde hizmet edenlerin yasaları
- **Bi'at HaMikdash:** Kutsal alana giriş yasaları
- **Issurei HaMizbe'ach:** Sunakta sunulması yasak olan varlıkların yasaları
- **Ma'aseh HaKorbanot:** Kurban yasaları
- **Temidim uMusafim:** Sürekli ve ek teklifler yasaları
- **Pesule HaMukdashim:** Diskalifiye edilmiş kutsal varlıkların yasaları
- **Avodat Yom HaKippurim:** Yom Kippur hizmetinin yasaları
- **Me'ilah:** Kutsanmış malın zimmete geçirilmesine ilişkin kanunlar¹⁶¹

1.2.4. Maggid Meisharim

Yosef Karo, yalnızca Yahudi Hukukunda bilgili bir âlim değildir; o aynı zamanda Kabalizm'in içindeki derin mistik bilgilere sahip bir kişidir. O, Kabala'yı okuduğunda cennetten indiğine inanılan özel bir melek tarafından ziyaret edilmiştir. Bu melek “Maggid” diye isimlendirilmiştir. Maggid, Karo'yu hayatının son elli yılında sık sık ziyaret etmiş, ona vaazlarda ve öğütlerde bulunmuştur. Karo, göksel akıl hocası olan Maggid'in bu vaazlarını yaşamı boyunca bir günlük formatında yazıya geçirmiştir. Böylelikle sadece bir parçası hayatta kalacak olan Sefer ha- Maggid'i oluşturmuştur fakat düzenlenmesi ve basımı çok daha sonra – ölümünün ardından- olup kitap “*Maggid Miesharim*” yani “*Doğruluk Vaizi*” olarak adlandırılmıştır. Bu kitabın ana içeriği Kabala ve Tevrat'taki sırların yorumlandığı vaazlardır.¹⁶²

Yosef Karo'nun diğer eserlerine göre içeriği ve tarzıyla farklılık taşıyan Maggid Miesharim'e geçmeden önce Yahudi Mistisizmi için önemli olan Maggid'den bahsetmemiz gerekmektedir. Maggid, genel ifade ile göksel vahiy meleğidir. Görevi Tevrat'ta ve Kabala'da saklı olan derin bilgilerin öğretisini yapmak, sırların açığa çıkmasını sağlamaktır. Karo'nun Maggid'i ise Kabbalist sistemdeki onuncu Sefirah olan Shekhinah'dır.¹⁶³ O, ağız yasası şeklini kullanmıştır. Yani Karo ile bütünleşmiş ve

¹⁶⁰ Ibn Meymun, *Misneh Torah*, <https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah> (et.:07.07.2021)

¹⁶¹ Ibn Meymun, *Misneh Torah*, <https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah> (et.:07.07.2021)

¹⁶² Joseph Dan, “Maggid ,” *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 13/339- 341.

¹⁶³ **Shekhinah:** İlahi güç. Yahudi Mistisizmin'de Sefirot yani “Hayat Ağacı” doktrini mevcuttur. Bu mistik doktrine göre Tanrı'nın her şeyde bir yansıması olduğuna inanılır. İnsanın ruhundan, evrenin yapısına kadar bütün

sanki onun ağzından konuşuyormuşçasına vaazlarını iletmiştir. Bu vaazları çoğu zaman Karo uyanırken hatta o, kalabalık içindeyken yapmıştır.¹⁶⁴

Maggid hakkında şu ifadeler yer almaktadır:

*“Biz Mishnah’dan iki bölüm okur okumaz yaratıcımız bizi bir darbeye sarsar, sonuçta biz bir evliyanın (mesela Karo) ağzından çıkan parlayan bir ışık şeklindeki sesini duyarız. Bu ses harflerin açıkça telaffuz edildiği yüksek bir sestir. Orada bulunan bütün arkadaşlar bu sesi işittiler. Fakat ne denildiğini anlamaktan aciz kaldılar. O ses gittikçe artan oldukça hoş bir sestir. Biz hepimiz yüzükoyun kapandık. Bu büyük korku ve dehşetten dolayı bizden hiçbir kimse de canlılık emaresi kalmadı.”*¹⁶⁵

Yosef Karo, kendisiyle birleştiğinde içinde konuşan Shekhinah’a *“kendi başına çalan bir arp”* ve *“sevgilinin içinde konuşan sesi olarak ağzım”* şeklinde atıflarda bulunmuştur. Karo’nun vizyonlarında göksel varlık onunla sürekli olarak eşzamanlı konuşmuştur. Bir deyimde göre bu ses, sürgündeki Zion kızının sesi gibidir...¹⁶⁶

Maggid Meisharim’de Maggid’in Yosef Karo ile bütünleşerek onun ağzından konuşmasıyla ilgili olarak yer alan ifade şu şekildedir: *“Ağzınızda konuşan ben, Mişna olduğunun farkına varmalısınız... Ben Mişna’yım ve içindeki gerçek bilgelik... (yani Kabala)”*¹⁶⁷

Maggid Meisharim’in basımının Kudüs hahamlığının onayında bulunduğu sırada Yosef Karo ve Maggid arasındaki bağı anlatan bir başka ifade ise şu şekilde olmuştur: *“Ve Rab Joseph’le birlikteydi (Yosef Karo) ve o müreffeh bir adamdı”* Mişna’nın altı emrini okuyup inceleyerek Rabbin ruhu harekete geçti. O, içinde Mişna aracılığıyla konuşan sesi duydu: “

her şey Sefirot’a göre yaratılmıştır. Her yaratılarda ilahi bir ayna bulunmaktadır. Sefirot’un onuncu ve son kolu olan Malkut “görünür olanı” temsil etmektedir. Bu basamakta ilahi mevcudiyetin meskenine atıfta bulunulur. Tanrı’nın meskeni dünyada “krallık” iken insanda “Tanrı ile bağlantının daha kolay algılanabilir olmasını sağlayan ilahi mistik güçtür.” Shekhinah’ın görevi işte burada başlar. O, Yahudi halkı ile birlikte yaşayan, onların içindeki mistik kutsal ruhtur. İnsandaki sözlü yasayı temsil eder ve şematik gösterimde insanın “ağız” uzvu ile eşleştirilmiştir. Shekhinah, Yosef Karo’da olduğu gibi ilahi kanatlı bir varlık, melek olarak da tasvir edilmiştir. (bkz. Selma Öztekin, “Dinlerde Hayat Ağacı”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.77.)

¹⁶⁴ Dan, “Maggid”, *E.J.*, 13/339-341.

¹⁶⁵ Philips Alexander, “Peygamberliğin Altmışta Bir Parçası: Yahudilikte Devam Eden Vahiy Sorunu”, *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, çev. Bünyamin Okumuş, İstanbul, c.12, sy.12, 2014, s.381.

¹⁶⁶ Rachel Elijor, “Joseph Karo and İsrail Ba’al Şem Tov”, *Studies in Spirituality*, Titus Brandsma Institute, Hollanda, 2007, 17/267-319.

¹⁶⁷ R.J.Z. Werblowsky, Joseph Karo: Lawyer and Mystic, Jewish Publication Society, Oxford, 1962, ss.95-99.

Ama sen, Tanrı'dan kutsanmışsın, bana yardım ettin ve beni sesle teselli ettin... Mişna'yı okuduğun ve çalıştığın sesle..."¹⁶⁸

Maggid, Karo 'ya Osmanlı yaşamında eşlik etmiştir. Edirne ve Niğbolu'da başlayan vahiyssel iletiler, Kabalizmin ana merkezi olan Safed'e gittiğinde çok daha yoğunlaşmıştır. Zaten Yosef Karo'yu Safed'e gitmeyi telkinleyen de Maggid'in kendisidir. Maggid, ona halakhah ve kişisel yaşamında yardım etmiş, onun başarı elde etmesini sağlamıştır. Maggid'in Karo'ya yaptığı beyanlarda genel ifadelerin olması yanında çoğunda kişisel ve pratik ifadeler de bulunmaktadır.¹⁶⁹

Maggid, Karo'ya vefat edinceye dek rehberlik etmiş, ona bitmeyen mistik-manevi bir duruş geliştirmede yardımcı olmuştur. Ona, Mişna üzerine derin düşünmenin sonsuz gücünü açıklamıştır. En sonunda ise Yosef Karo, bu göksel akıl hocası aracılığıyla Kabalizmin bazı sırlarına vakıf olmuştur. Maggid, Yahudi Mistisizmin ana kitabı olan Zohar'ı onun için yorumlamıştır.¹⁷⁰

Maggid, Karo'ya katı çileciliği teşvik etmiş, dünyevi zevklerden arınma ve münzevi bir yaşam geçirmenin önemini açıklamıştır. Sürekli olarak Tanrı'nın isminin kutsanması için çabalamak gerektiğinin ve bu yolda kendini feda etmenin yüceliğini anlatmıştır.¹⁷¹

Maggid tarafından Karo'ya emredilen özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- Sakinlik,
- Yoksunluk,
- Yoğun olarak kendini alçaltma,
- Dünyevi her şeyin reddine gitmek,
- Fiziksel dünya değerlerinden uzaklaşma.¹⁷²

Bu münzevi özellikler, kötülüğün somutlaştığı kötü güçlerin yönetiminden kurtuluşu ve hiçliğe-safliğe yani Tanrı'ya yakınlaşmayı sağlamaktadır.¹⁷³

¹⁶⁸ Moshe İdel, *R. Joseph Karo and His Revelations: Or the Apotheosis of the Feminine in Safedian Kabbalah*, NYU School of Law, New York, 2010, s.13.

¹⁶⁹ Dan, "Maggid", *E.J.*, 13/339- 341.

¹⁷⁰ Elior, a.g.m., ss.267-319.

¹⁷¹ Elior, a.g.m., ss.267-319.

¹⁷² Werblowsky, *a.g.e.*, ss.95-99.

¹⁷³ Elior, a.g.m., ss.267-319.

Karo'nun Maggid'i, onu davranışsal olarak gevşek bulduğu zamanlarda eleştirmekten de geri durmamıştır. Karo bu konuda günlüğünde şunları dile getirmiştir:

“Sürekli Mişna üzerinde düşünmem için beni uyardı ve beni azarladı. ‘Dua ederken çok konuşma ve başıboş konuları düşünme. Sama’el¹⁷⁴ ve yılan bu düşüncelerin peşinden koşar, ama onları Şema’yı ve ağzımızın nefesinden çıkan ateşi okuyarak saman çöpüyle yakmalısın...’’¹⁷⁵

“ Şabat arifesinde, sadece asgari miktarda yemek yedim ve içtim. Gecenin erken saatlerinde Mişna pasajlarını gözden geçirdim ve sonra gün ışıktanana kadar uyudum. Uyandıgımda güneş yeryüzünde parlıyordu, buna çok üzülmiştim. Normalde olduğu gibi konuşma bana gelsin diye hala karanlıkken nasıl uyanamadığımı düşündüm. Yine de Mişnayı okumaya başladım. Beş bölüm okudum ve sonra ağzımın içinden bir ses kendi kendine vurmaya başladı: “Aldığınız tüm yollarda Rab sizinle olsun. Yaptığınız ve yapacağınız her şeyde bana, Tevrata ve Mişnalara sürekli bağlı kaldığınız sürece Rab size başarı getirecektir. – Bu gece yaptığınız gibi değil!- Yemek yerken ve içerken dikkat etmiş olsanız bile, yine de tembel uykusunda uyudunuz. Mişna’yı özel okumak için uyanmadınız. Bunun için gün ışığına kadar şımarttığınız uyku sayesinde Samael’in gücünü ve yılanı yaklaştırdığınıza göre, sizi terk etmem uygun olurdu.”¹⁷⁶

Karo, kendi ifadesine göre, ne zaman Maggid’in sert talimatlarını takip etmese aniden onun uyarıcı sesini duymuştur. Fakat bunun aksine onun dini sorulardaki çoğu kararını da övmüş, ona cennette hangi şöhrete sahip olduğunu anlatmıştır.¹⁷⁷ Maggid’in aniden Karo’yu ziyaret etmesi gibi; tersi yönde de Karo, Maggid ile bağlantı kurmak istediğinde bir soru üzerinde yoğun konsantrasyon sağlayarak veya Mişna’dan bölümler okuyarak onu çağırabilmiştir.¹⁷⁸

Karo’nun akıl hocası Maggid, ona aile meselelerinde de tavsiyelerde bulunmuştur. Onu Kabala öğrenimine daha fazla zaman ayırmaya teşvik etmiş, sürekli çalışması gerektiğini söylemiştir. Maggid Meisharim incelendiğinde kitapta da sürekli olarak çok çalışmaya vurgu yapıldığı görülmektedir:

¹⁷⁴ **Samael:** Yahudi mistisizminde insanı günaha götüren kötü güce verilen isimdir.(bkz.: Blau, Ludwig, “Samael”, *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 10/665-666)

¹⁷⁵ Werblowsky, a.g.e., ss.95-99.

¹⁷⁶ Eliezer Segal, *Reading Jewish Religious Texts*, Routledge, Londra, 2011, s.160.

¹⁷⁷ Ginzberg, “Caro, Joseph ben Ephraim”, *The Jewish Encyclopedia*, 3/584.

¹⁷⁸ Heller Marvin J. , *The Seventeenth Century Hebrew Book*, Leiden, Brill, 2011, s.623.

“... Bu nedenle oğullarım, sevgimde, Tevrat’ımda ve saygımda güçlü, kararlı ve sevinçli olun... Ve çalışmaktan vazgeçmeyin! Ayağa kalk, beni yücelt... Ve tekrarladi: Sen kutsanmışsın. Çok çalışmalısın ve bir an bile vazgeçmeyeceksin! İsrail diyarına git, sen kutsanmışsın...”¹⁷⁹

Yosef Karo daha çok Şulhan Aruh adlı eseriyle tanınmış olsa da Maggid Meisharim Kabalizm için değerli bir kitaptır. Eser, Karo ve cennetsel varlık Maggid arasındaki ayrıntılı diyalogları içermektedir. Bu konuşmalarda Yosef Karoya Kabalizm ışığında Tanrı’ya hizmet etmenin gizli amaçları açıklanmaktadır. Bu varlık aynı anda hem Mişna’yı hem Kabala’yı temsil etmektedir; bu sebeple Maggid, Karoya hem halakhah hem Kabalizm hakkında analizlerde bulunmuştur.¹⁸⁰ Her ikisi için gizli sırların beyanını yapmıştır. Yosef Karo bu mühim bilgileri yaşamının yanı sıra bir günlük derlemesi şeklinde yazıya geçirmiştir. Bu günlük incelendiğinde başlık kısmının bulunduğu sayfada metnin dört çevresinde sözler vardır; ön söz kısmında Yosef Karo’nun övüldüğü ve halakhah hakkındaki eserlerinden bahsedildiği yazılar mevcuttur. Kitabın ana kısmında ise daha önce detayını verdiğimiz, kendini Mişna’nın kişiliği olarak betimleyen Maggid’in, Karo’ya verdiği ilahi mesajlar ve öğütler bulunmaktadır. Sayfalar bir günlük edasıyla tarihlenmiştir fakat bu tarihlendirme gün-ay-yıl şeklinden ziyade genellikle salt gün olarak belirtilmiştir. Burada dikkat çeken nokta ise Karo’nun en çok cuma gecelerinde ziyaret edilmesi ve bu günlere dair yazıların çok olmasıdır. Muhtemel Edirne’de başlamış olan bu ziyaretler ve vaazlar, Safed’de yoğunlaşmıştır ve Karo’nun vefatına kadar elli yılı aşkın bir sürece devam etmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, yazıya geçirilmiş bu bilgiler Karo hayattayken değil, ölümünden sonra iki kapak arasına girmiş ve bir eser halini almıştır.¹⁸¹

Yosef Karo tarafından on altıncı yüzyılın ortalarında yazılmış olan eserin basımı iki seferde gerçekleşmiştir. İki bölümden ilki 1646’da Lublin’de; ikincisi ise 1649’da Venedik’te basılmıştır. Daha sonra ise her iki parçayı da içerecek şekilde, 1708’de Amsterdam’da son basım yapılmıştır.¹⁸²

Karo’nun mistik tecrübesinin ardından, onun yolunu izleyen halefleri bu eserden etkilenmişlerdir. Mesela Hasidik hareketler, *Devequt*’un¹⁸³ başlıca Hasidik temaları ile

¹⁷⁹ Karo, Yosef, *Maggid Meisharim*, Jerusalem, 1960, [https://www.sefaria.org/Maggid_Meisharim\(e.t.:15.06.2021\)](https://www.sefaria.org/Maggid_Meisharim(e.t.:15.06.2021)); Elijior, Rachel, Exile and Redemption in Jewish Mystical Thought, *Studies in Spirituality*, Titus Brandsma Institute, Hollanda, 2004, ss.1-15.

¹⁸⁰ Elijior, a.g.m., ss.267-319.

¹⁸¹ Heller, a.g.e., s.623.

¹⁸² Heller, a.g.e., s.623.

¹⁸³ **Devequt**: Yahudi Mistisizminde Tanrı ile insan ruhunun vecdinin sağlanmasıdır. (Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Literatürk Academia, Konya, 2017, s.204.)

karşımıza çıkan (*hishtavut* (ilgisizlik), *mashavah* (devam eden düşünceli ilahi varlık üzerine düşünce) ve *avodah begashmiut* (ibadet yoluyla bedensellik) Karo'dan esinlenmiş hareketlerdir.¹⁸⁴

Konu bağlamında değinmenin önemli olduğunu düşündüğümüz, bugün de ayakta olan, Yosef Karo Sinagogu; Yosef Karo'nun Safed'deyken kendisine Tevrat ve Kabala sırlarının öğretildiği, vizyonlarının gerçekleştiği yerdir. Geleneğe göre, sinagogun altında bir mesken vardır, Yosef Karo orada yaşamış ve Maggid'in vaazlarını burada dinlemiştir. Yer altındaki bu mesken, bir nevi mağaradır. Günümüzde de Karo'nun bu kutsal meskeni belli periyotlarla ziyarete açılmaktadır.¹⁸⁵

1.2.5. Ölümünden Sonra Basılan Diğer Eserleri

Yosef Karo, 1575 yılında hayata veda etse de eserleri onun vasiyeti ile vefatından sonra da basılmaya ve yayımlanmaya devam etmiştir. Bunlar içerisinde salt Yosef Karo'nun kaleminden çıktığı gibi basılmış olanların yanında derlenmiş eserler de mevcuttur.¹⁸⁶

Burada ele alacağımız en önemli eser Responsalardır. Responsa, Yahudi Hukukunda gelişen ve değişen şartlar doğrultusunda ortaya çıkan problemlere rabbilerin vermiş olduğu cevaplara denir. Bu fetvalarda halakha temel alınmaktadır. Mahallî rabbilerin cevap bulamadığı dinî problemlere çağdaşları, bir diğer rabbiden cevap aramışlardır. Mesela Kahire ve İskenderiye'deki rabbilerin çevre bölgeler ile ilgilenmesi, İbn Meymun'un Mısır'da ve diğer bölgelerde yaşayan Yahudi cemaatlerinin meselelerine fetvalar üretmeleri ve liderlik yapmaları bunun en güzel örneklerinden biridir. Yosef Karo da Responsa yazarları arasında en meşhur rabbilerden bir tanesidir. Tüm dünya Yahudilerince tanınan Yosef Karo, bu konuda en çok kendisine başvuru alan isim olmuştur.¹⁸⁷

Daha önce ele aldığımız üzere Yosef Karo, Bet-din'de Yahudi Hukuk Mahkemesi adına görevlerde bulunmuştur. Özellikle bu görevi süresince verdiği responsalar çok önemlidir. Dünyanın dört bir yanından kendisine farklı hususlarda sorular sorulmuş, Karo da hepsini

¹⁸⁴ Elio, a.g.m, ss.267-319.

¹⁸⁵ https://www.safed.co.il/Synagogues/Yosef_Caro.html (e.t.:17.05.2021)

¹⁸⁶ Rabinowitz "Caro, Joseph Ben Ephraim", *E.J.*, 4/490-491.

¹⁸⁷ Hatice Doğan, "Osmanlı Devleti'nde Musta'ribeler (Araplaşmış Yahudiler)", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Konya, 2010, sy.9, s.222.

halakha doğrultusunda cevaplamaya çabalamıştır. Bu sorular genellikle Yahudilerin İspanya ve Portekiz'den sınır dışı edilmelerinin ardından ortaya çıkan problemlerle alakalı olmuştur.¹⁸⁸

Yosef Karo'nun bilhassa Edirne, Niğbolu ve Safed'deyken yazdığı responsa türü çalışmaları onun ölümünden sonra oğlu Yahuda Karo tarafından derlenmiş ve basılmıştır. Yosef Karo'nun oğluna son vasiyeti olarak bilinen bu rica sonucunda eserin ilk cildi 1598'de Selanik'te yayımlanmıştır. Yayımlanan bu esere *Even ha-Ezer (Yardım Taşı)* adı verilmiştir.¹⁸⁹

Yosef Karo'nun ölümünden sonra basılan eserleri arasında bahsetmemiz gereken bir diğer kitap ise *Kelalei ha-Talmud'dur*. Karo, bu eserinde Talmud öğrenimi metodolojisini ele almaktadır. 1598'de Selanik şehrinde basılan eser hakkında pek fazla malumat bulunamamaktadır.¹⁹⁰

Yosef Karo'nun *Kelalei ha-Talmud* ile aynı tarihlerde Selanik'te basılmış iki eseri daha mevcuttur. Bunlardan ilki ev düzeni ile alakalı kuralları içeren "*Bedek ha-bayit*", diğeri ise kâinat kanunlarını inceleyen "*Halihot Olam*"dır. Bu eserler çeşitli dönemlerde ilim adamları tarafından incelenmiş ve günümüze kadar devam eden usullerle şerh edilmiştir.¹⁹¹

1.3. HOCALARI VE ETKİLENDİĞİ KİŞİLER

1.3.1. Isaac Karo

Rav. Isaac ben Joseph Karo, Yosef Karo'nun amcasıdır. Isaac Karo, İspanya'nın Toledo şehrinde doğmuş ve 1492'deki Yahudi göçüne kadar bu şehirde ikamet etmiştir. O, bir bilim adamının oğlu ve asil bir ailenin evladı olarak kendini okumaya adanmıştır. Toledo'da hahamlığa kadar yükselen Isaac Karo, burada önde gelen otoritelerden biri olmuştur. XV-XVI. yüzyıllar, Isaac Karo'nun ışığının Yahudi dünyasında parladığı yıllardır.¹⁹²

1492'de İspanya'dan Portekiz'e zorla göç ettirilen Yahdiler arasında ünlü haham Isaac Karo da bulunmaktadır. O, Portekiz'e geldiğinde burada da çalışmalarına yoğun bir şekilde devam etmiştir. Lizbon şehrinde Rosh Yeshiva olarak görev yapmıştır. Ancak Katolik

¹⁸⁸ Scharfstein, *a.g.e.*, s.547.

¹⁸⁹ Shaw, *a.g.e.*, s.162; Rabinowitz, "Caro, Joseph Ben Ephraim", *E.J.*, 4/488.

¹⁹⁰ Rabinowitz, "Caro, Joseph Ben Ephraim", *E.J.*, 4/491.

¹⁹¹ Altıntaş, *a.g.b.*, s.120.

¹⁹² Tamar, "Caro, Isaac Ben Joseph", *E.J.*, 4/488-489.

baskısının artması sebebiyle Isaac Karo, Portekiz'de ancak altı yıl kalabilmiştir. Portekiz'den sürülen diğer birçok Yahudi'nin yaptığı gibi Karo da Osmanlı Devleti'ne yerleşmiştir.¹⁹³

Isaac Karo, Osmanlı'ya gelirken Karo ailesinden kardeşi Efrahim Karo ve çocukları da onunla birlikte. Isaac Karo'nun kendi çocukları hakkında kayıtlarda Portekiz zulmü sırasında hayatlarını kaybettikleri yazmaktadır. Onun deyimiyle "prensler gibi güzel" olan bu çocuklardan yalnız biri hayatta kalabilmiştir.¹⁹⁴ Çocuklarını kaybetmiş olan Isaac Karo, yeğeni Yosef'i kendi çocukları yerine koymuştur. Onu kendi çocuğundan ayrı tutmamış, Yosef'in yetişmesinde çok emeği bulunmuştur.¹⁹⁵

Osmanlı Devleti'ne geldiklerinde İstanbul şehrine yerleşen Karo, hayatına burada devam etmiştir. İstanbul'da hayatının en kadim eserini kaleme almıştır. O, Tevrat üzerine felsefi yorumlar içeren '*Toldos Yitzchok*' (1518) adlı eserin sahibidir. Bu eser kısa ve öz bir dil kullanılarak yazılmıştır. Tevrat hakkında kabalistik, literal ve vaazi söylemler de Toldos Yitzchok'da yer almaktadır. İstanbul, İtalya ve Polonya'da altı kez basılmıştır. Isaac Karo'nun yayımlanan bu eser ile ismi daha popülerleşmiştir.¹⁹⁶

İstanbul'dayken Yosef Karo babasını kaybettiği zaman dilimlerinde ona babalık yapmış olan Isaac Karo, maddi ve manevi onu desteklemiştir. İleride "âlim" olacak bu çocuğun eğitiminde bizzat kendisi rol almanın yanı sıra alacağı diğer eğitimlerde de onu destekleyen kişi olmuştur. Kendisi de bir Talmudist olan Isaac Karo, Yosef'in Talmud konusundaki başarısının, ilgisinin ve sevgisinin babasından sonra ikinci önderi ve kaynağı olmuştur. Yosef Karo İstanbul'dayken Mişna'nın tamamını hıfz etmiştir. Bu ezberleme başarısında amcası Isaac Karo'nun imzası mevcuttur. Tüm bunlarla beraber Yosef Karo'nun dini zihniyetinin şekillenmesi ve tamamlanmasında kesinlikle Isaac Karo'nun izi vardır.¹⁹⁷ Bunu bir örnekle bağlamamız gerekirse Yosef Karo kendi çalışmalarında öğretmeni ve amcası olan Isaac Karo'nun çalışmalarından sıklıkla alıntılar yapmış, onlara atıflarda bulunmuştur. Ayrıca Isaac Karo'nun hiç yayımlanmamış koleksiyonları mevcuttur; o, bunlardan dahi alıntılar yapmıştır. Kendi çalışmalarında bu eserlerden çok kez bahsetmiştir. Söz konusu çalışmalar Yosef

¹⁹³ Tamar, "Caro, Isaac Ben Joseph", *E.J.*, 4/488-489.

¹⁹⁴ Louis Ginzberg, "Caro, Isaac B. Joseph", *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 3/582-583.

¹⁹⁵ Werblowsky, *a.g.e.*, s.86.

¹⁹⁶ Tamar, "Caro, Isaac Ben Joseph", *E.J.*, 4/488.489.

¹⁹⁷ McClintock – Strong, *a.g.e.*, ss.23-24.

Karo'nun oğlu Judah tarafından derlenip yayımlaması amaçlamış fakat başarılı olunamamıştır. Bu sebeple el yazması olarak mevcut kalmışlardır.¹⁹⁸

Yosef Karo, ileride amcası gibi Tevrat tefsirleri ele alacak; ilimsel, vaazi, Kabbalistik, çalışmalarda bulunacaktır. İşte bu noktada Yosef' in başarılı çalışmalar yapabilmesinin tohumlarını da amcası Isaac Karo atmıştır diyebiliriz. O, yalnızca soy olarak Yosef'e yakın olmamış aynı zamanda ona manevi bir koç, bir rehber olmuştur.¹⁹⁹

1.3.2. Joseph Taitazak

Joseph ben Solomon Taitazak, XVI. yüzyıl Yahudi âlimleri arasında öne çıkmış isimlerden bir tanesidir. Doğum ve ölüm tarihleri kesin bilinmemekle beraber, yaklaşık olarak 1487-1545 yılları arasında yaşadığı kayıtlarda geçmektedir.²⁰⁰

Joseph Taitazak için Selanik'in önde gelen Talmudisti ve Kabbalisti olarak bir nitelendirilmiştir. Ayrıca onu öne çıkaran bir diğer özelliği ise simyayı "ilahi bilim" olarak adlandıran tek Yahudi bilgini olmasıdır. "Yüce altın ve gümüşün gizeminin" oldukça önemli olduğunu ele almıştır.²⁰¹

Joseph Taitazak aslen bir Seferad Yahudisidir. O, 1492 Yahudi göçünde zorla İspanya'dan çıkarılanlar arasındadır. Taitazak, babası ve erkek kardeşiyle birlikte İspanya'dan Selanik'e giderek Safed'e yerleşmiştir. Yahudi ilmi hayatının zengin olduğu bu şehirde diğer dindaşlarında görüldüğü üzere Taitazak da kendini çok iyi yetiştirmiş ve Safed'in önde gelen hahamlarından biri olmuştur. Öyle ki 1523 yılında Selanik'in cemaat lideri konumuna gelmiştir.²⁰²

Joseph Taitazak'ın başında bulunduğu Selanik Yahudi cemaati, dini ilimler dışında felsefe ve diğer pozitif bilimlerle de ilgilenmiş bir topluluktur. Birçok Selanikli Yahudi âlim, gerek Yahudi gerekse Yahudi olmayan filozoflardan okumalar yaparak felsefi anlamda derinleşmişlerdir. Bunlar arasında özellikle Rabbi Yosef Taitazak'ın adı kayıtlarda sıklıkla geçmektedir. Bunun dışında Mosa Almosnino, Aharon Afiya, Yitshak Aderbi ve Yitshak ibn Aroyo gibi isimler de bu cemaatin önde gelen isimleri olmuş, sadece dini değil felsefi ve

¹⁹⁸ Ginzberg, "Caro, Isaac b. Joseph", *The Jewish Encyclopedia*, 3/582-583.

¹⁹⁹ McClintock – Strong, *a.g.e.*, ss.23-24.

²⁰⁰ Louis Isaac Rabinowitz, "Taitazak, Joseph", *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 19/439-440.

²⁰¹ Arturo Schwarz, *Kabbalah and Alchemy: An Essay on Common Archetypes*, Jason Aronson Inc. Publishers, Londra, 2001, s.15.

²⁰² David Raphael, *The Expulsion 1492 Chronicles: An Anthology of Medieval*, Romanya, 1992, s.182.

Kabalist ilimlere çokça yoğunlaşmışlardır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki bu kimseler, İslam âlimleri arasında özellikle Gazali'nin eserlerini de incelemişlerdir. Bu âlimler, ilim ve hikmetin tamamının Tevrat'ta açık açık yazmadığını başka milletler ve ilim dalları aracılığıyla bu eksiklerin giderileceğini açıkça ifade etmişlerdir. Örneğin, Rabbi Joseph Taitazak, hikmetin bilgisini Tevrat'ın ipine bağladığını ve bu yolla akıl ve düşünme yetisinde derinleşmeye çalıştığını ifade etmiştir.²⁰³

Zamanının en büyük Talmudistlerinden biri olarak kabul edilmiş Joseph Taitazak sürekli olarak dönemindeki Yahudilerin sorunlarına ve sorularına yanıtlar bulmaya çabalamıştır. Onun responsa türünde önemli bir eseri de bulunmaktadır. Tam olarak bu noktada Yosef Karo ile Joseph Taitazak etkileşimde bulunmuştur. Yosef Karo ilk olarak Osmanlı'dan Safed'e göç etme esnasında Selanikten geçerken Joseph Taitazak'la tanışmıştır. Yosef Karo'nun bazı meseleler hakkında vermiş olduğu kararlarını Taitazak'tan önceki Selanik hahamları geçersiz kabul etmişlerdi. Yosef Karo burada, öncekilerin bu kararını sorgulatmak adına Joseph Taitazak'a sorular yöneltmiştir. Taitazak cevaben önceki hahamların var olduğu esnada Selanik'te olmadığını söylemiştir. Fakat bununla beraber yine de öncekilerin kararını destekleyici şeyler söylemiş ve Karo'ya bununla ilgili gerekçeler sunmuştur. Bu cevap karşısında Yosef Karo çok etkilenmiştir. Çünkü aldığı cevap olumsuz da olsa ondan öncekilerden çok farklı bir bakış açısıyla, hem mantıksal hem derinsel açıklamalarda bulunmuştur. Karo'nun özellikle mikve meselesiyle ilgili bir sorusunu cevaplayan Taitazak'ın bu konuda çok başarılı bir üslubu bulunmaktadır. Yosef Karo bu olaydan sonra ondan çok etkilenmiştir. Öyle ki kendi eserlerinde dâhil ona atıflarda bulunmuştur. Ondan hep "*Safed'in ışığı ve kutsalı, İsrailin tacı...*" gibi saygı ve yücelik bildiren cümlelerle bahsetmiştir.²⁰⁴

XVI. Yüzyıl'da Yahudi Hukuku denilince şüphesiz ilk akla gelen isim Yosef Karo olmasına rağmen, Karo'nun bile kendisine başvurması sebebiyle Taitazak, bu alanda önemli bir otorite olmuştur. Joseph Taitazak, bilgili olduğu kadar ve çileci bir yaşam sürdüğü Kabala'nın ateşli bir taraftarıdır. O, tam bir çileci yaşam sürmüştür. Şabat geceleri dışında kırk yıl boyunca bir yatakta değil, bir kutuda uyuduğu anlatılmaktadır. O gerçekten çağının önemli bir lideridir.²⁰⁵ Taitazak işte bu her yönlü başarısıyla Yosef Karo üzerinde iz bırakan mühim şahsiyetlerden biri olmuştur.²⁰⁶

²⁰³ Yasin Meral, "16. Yüzyıl İstanbul Yahudi Cemaatinde İlmî Hayat", *Osmanlı İstanbul'u V: V. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, 2018, ss.599-600.

²⁰⁴ Rabinowitz, "Taitazak, Joseph", *E.J.*, 19/439-440.

²⁰⁵ Werblowsky, *a.g.e.*, s.56.

²⁰⁶ Gülerüz, *a.g.e.*, s.85.

Joseph Taitazak'ın faaliyetlerinden kısaca bahsetmek gerekirse; onun esas çalışması Tevrat üzerine yaptığı tefsirlerdir. Bunun yanı sıra ise, vaiz üzerine bir yorum olan "*Ben Porot*"u ve Daniel Kitabı, Beş Parşömen, Mezmurlar, Eyüp ve Atasözleri üzerine olan "*Lehem Setarim*"i yazmıştır. Taitazak'ın daha sonraları öğrencilerinin yazılarına dâhil edilmiş responsa türü eseri de mevcuttur. Bununla beraber Taitazak'a ait vicdan ahlakıyla ilgili konularda notlar; kutsal pasajlar üzerine yorumlar ve usturlap üzerine bir incelemesi olduğu da kayıtlara geçmiştir.²⁰⁷

1.3.3. Shlomo Alkabetz

Rabbi Shlomo Halevi Alkabetz, kesin olmamakla beraber yaklaşık 1505-1584 yılları arasında yaşamış Yahudi bir âlimdir. Alkabetz, Yahudi dünyasında daha çok Şabat ilahisi olarak bilinen "*Lekhah Dodi*"nin bestecisi olarak tanınmıştır. Ancak o salt bir besteci değil büyük bir Kabalist ve hahamdır.²⁰⁸

Shlomo Alkabetz yaşamının büyük bir kısmını Osmanlı topraklarında geçirmiş Yahudilerden biri olmuştur. O, bu paydada Yosef Karo ile birleşmektedir. Yaşamının bir kısmını Osmanlı Edirne'sinde geçirmiş olan Alkabetz, Karo ile ilk kez bu şehirde karşılaşmış ve tanışmıştır. Edirne'deyken bir grup Kabalist çileci, ondan ruhsal yaşam ve Tanrı'ya yakınlaşmasının mistik yollarını öğrenme konusunda dersler vermesini talep etmiştir. Bu tarihlerde Niğbolu'da hahamlık ünvanı almış olan Yosef Karo da Alkabetz'in Kabala bilgisini çok takdir etmektedir. Bu vesileyle olsa gerek, Alkabetz'e aynı talepler Niğbolu cemaatinden de gelmiştir. İşte, Karo ile Alkabetz arasındaki asıl etkileşim burada başlamıştır.²⁰⁹

Shlomo Alkabetz, Yosef Karo ile bir zaman sürekli irtibat içinde olmuştur. Beraber Tevrat'ı incelemiş, Tevrat üzerine çokça dersler yapmışlardır. Yosef Karo, Kabalistik zihniyetini onunla kazanmıştır. Bu vesileyle Yosef Karo'nun mistik eğilimindeki büyük paylardan biri Alkabetz'e ait olmuştur. Ayrıca o, Karo'ya fikri olgunluk da katmış bir isimdir.²¹⁰

²⁰⁷ İsidore Singer – Isaac Broyde, "Taitazak", *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 11/669.

²⁰⁸ Getzel Kressel, "Alkabez, Solomon Ben Moses Ha-Levi", *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 1/662-663.

²⁰⁹ Kressel, "Alkabez, Solomon Ben Moses Ha-Levi", *E.J.*, 1/662-663.

²¹⁰ Aziz Nazmi Şakir Taş, *Adrianopol'den Edirne'ye: Edirne ve civarında Osmanlı kültür ve bilim muhitinin oluşumu, XIV.-XVI. Yüzyıl*, İstanbul, 2009, s.199.

Alkabetz ile Karo bir gün Şavuot gecesinde beraber Tevrat'ı incelerlerken Karo'nun ileriki hayatını etkileyecek Maggid, Karo'ya görünmüştür. Buna tanık olan Alkabetz, bu andan itibaren Şavuot gecesinde uyanık kalma ritüelini başlatmıştır. İleride "*Tikkun Leil Shavu'ot*" adıyla yaygınlaşmış ve kabul görmüş olan bu ritüelin başlangıcı bu olaydır.²¹¹

Shlomo Alkabetz, tıpkı Yosef Karo'nun ilk eserini Edirne'de yazmaya başlaması gibi Neşideler Neşidesi'ne yaptığı ilk tefsiri olan "*Ayelet Ahavim*"i bu şehirde yazmaya odaklanmıştır. Bu noktada Karo ile böyle bir ortak özellik de taşımakta olup her ikisi de eserlerini kaleme alırken burada birbirleriyle karşılıklı bilgi paylaşımlarında bulunmuşlardır. İkisi arasında kurulmuş olan bu etkileşim ve bağ oldukça güçlüdür. Yosef Karo genel anlamda zihni dünyasında bilhassa ise Kabalizm konusunda ondan etkilenmiştir ancak bu etkileşim salt tek yönlü değil çift yönlü olmuş, Alkabetz de Karo'dan etkilenmiştir. Yani diyebiliriz ki aralarındaki ilişki bir hoca-öğrenci ilişkisi değil bir dost ilişkisi olmuştur. Bunu en iyi anlatan olay ise, Yosef Karo'nun Edirne'den ayrılmasının ardından 1535 yılında Alkabetz'in de bu şehirden göç etmesidir.²¹²

Edirne'den ayrılan Alkabetz, Yosef Karo'nun peşinden Safed'e göç etmiştir. Bu esnada geçtiği her yerde vaazlar vermiştir. Samuel b. İsrail de Uceda, Eleazer Azikri , Abraham Galante , Elisha Galileo ve Isaac Gershon gibi isimler onun vaazlarını dinleyen ve vaazlarından alıntı yapanlar arasındadır.²¹³

Yosef Karo ile Shlomo Alkabetz'in ikinci etkileşimi Safed şehrinde olmuştur. Burada Safed'in ünlü yeşivasının başında Alkabetz ve Karo bulunmuştur. Bu Yahudi Hukuk Akademisinde dünyanın dört bir yanından gelen öğrencileri yetiştirmişlerdir. Ayrıca Shlomo Alkabetz, Safed'de Yosef Karo'nun yanı sıra içlerinde Moshe Cordovero ve Moshe Alshikh gibi isimlerin de olduğu seçkin bir grupta Kabala dersleri yapmış; kendiengin bilgisini bu değerli öğrencilerine, dostlarına aktarmıştır. O, Zohar üzerine daha önce benzeri görülmemiş derin açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca eserlerinde Zohar'dan uzun alıntılar yapmıştır.²¹⁴ Shlomo Alkabetz, kendi öğretmeni Joseph Taitazak'ın yolunu takip etmiş bir âlimdir. Bu isim Yosef Karo'nun da hayatını etkileyen önemli şahsiyetlerden biri olarak manidardır.²¹⁵

²¹¹ Kressel, "Alkabez, Solomon Ben Moses Ha-Levi", *E.J.*, 1/662-663.

²¹² Meral, a.g.m., 2015, s.23.

²¹³ Kressel, "Alkabez, Solomon Ben Moses Ha-Levi", *E.J.*, 1/662-663.

²¹⁴ <https://www.sefaria.org/topics/shlomo-halevi-alkabetz?tab=sources> (e.t.:08.06.2021)

²¹⁵ Kressel, "Alkabez, Solomon Ben Moses Ha-Levi", *E.J.*, 1/662-663.

Alkabetz'in eserlerinden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ayyelet Ahavim (1552)
- Shoresh Yishai (1561)
- Manot Ha-Levi (1585)
- Brit Ha-Levi (1563)
- Lecha Dodi (1579)
- Piẕei Ohev (1597)²¹⁶

1.3.4. Shlomo Malcho

Shlomo Malcho, 1501'de Portekiz'in Lizbon kentinde bir Hristiyan aile içinde doğmuştur. Onun asıl adı Diogo Pires idi. Gençliğinde bile bir dahi olarak tanınan Shlomo Molcho'nun çeşitli dillerdeki ustalığı sebebiyle yirmi iki yaşındayken Portekiz Kralı I. Emanuel, onu kraliyet yüksek temyiz mahkemesinde kâtip olarak görevlendirmiştir.²¹⁷

Shlomo Malcho, görevi esnasındayken 1523'te Portekiz'de Dovid Reuvani²¹⁸ ile karşılaşmıştır. Shlomo Malcho, onunla tanıştıktan sonra korkutucu ve şaşkıncı rüyalar görmeye başlamıştır. Malcho, Dovid Reuvani'den kendisini Yahudiliğe yakınlaştırmasını talep etmiş, ancak daha sonra Hristiyan yöneticilerden korktuğu için bundan vazgeçmiştir. Yine de onun etkisinde kalan Malcho, rüyalarında kendini sünnet etmesi gerektiğinin emredildiğini işitmiştir. Bu sesi gecelerce duymaya devam eden Malcho, bir gün etrafta kimse yokken, bayılarak ve neredeyse kan kaybından ölmek üzereyken kendi kendini sünnet etmiştir. Bu olayın neticesinde Yahudiliğin en temel unsurlarından bile neredeyse tamamen yoksun olan Malcho, birden mucizevi bir şekilde İbranice ve Tevrat hakkında derin ve geniş bir bilgi ile uyanmıştır.²¹⁹

Malcho, sünnet olmasının ardından tamamen Yahudiliğe geçmiş ve ismini de Shlomo olarak değiştirmiştir. Akabinde Portekizden ayrılmış ve Selanik'e doğru göç etmiştir. Selanik şehrinde Yosef Karo ve Shlomo Alkabetz ile tanışmıştır. Bu iki isimi derinden etkilemeyi

²¹⁶ Kressel, "Alkabetz, Solomon Ben Moses Ha-Levi", *E.J.*, 1/662-663.

²¹⁷ Isidore Singer – Philipp Bloch, "Molko, Solomon", *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 8/651.

²¹⁸ **Dovid Reuvani:** (ö.1538?) 16.yüzyılda Hristiyanlığı tehdit eden ve Filistin'e doğru genişlemekte olan büyük Osmanlı Devleti'ne karşı bir Yahudi-Hristiyan askeri harekâtı düzenleme fikri ortaya atan Yahudi eylemcidir. (Detaylı bilgi için bkz. Gesch Gratz, "Reubeni, David", *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 10/388-389)

²¹⁹ Singer- Bloch, "Molko, Solomon", *The Jewish Encyclopedia*, 8/651.

başarmış; Selanik yeşhivasına katılmış ve Yahudi mistisizmi Kabala hakkında karşılıklı dersler yapma fırsatı bulmuştur.²²⁰

Shlomo Malcho, Selanik ve civarında dolaşırken kendisine ilham edilen engin bilgileri çeşitli gruplara anlatmıştır. Onun vaazlarındaki asıl vurgu ise Mesihçilik konusunda olmuştur. O, Yahudilerin kurtuluş sürecinde mesihin rollerini ve Yahudilerin Tanrı'ya ve emirlerine sadık olmaları veya Yahudi olmayan dini ve siyasi güçlerin aşırı derecede kötü olması durumunda kurtuluşun gelebileceğini vurgulamıştır. Mesih krallığının 1535 veya 1540'ta geleceğini öne sürmüştür. Ayrıca vaazlarında açıkça belirtmemiş olsa da kendisinin mesih olarak gönderildiğine dair rüyalar gördüğü anlatılmıştır. Malcho, bu vaazların bir bölümünü *Derashot* başlığı altında bir kitap olarak da yayımlamıştır.²²¹

Shlomo Malcho, usta bir Talmudist ve Kabbalist olarak, Yosef Karo'ya fikri bir aydınlanma sağlamış, onun hayatında ilham edici bir isim olmuştur. Yosef Karo'nun Safed'de etkileşimde bulunduğu diğer âlimler gibi Malcho da Yosef Karo'yu "Yosef Karo" yapan ender şahsiyetlerdendir.²²²

1.3.5. Jacob Berab

Jacob Berab, 1475'te İspanya'da Toledo yakınlarındaki Kastilya kentinde doğmuştur. O, kendi ifadesine göre Yahudilerin İspanya'dan kovulması sırasında on sekiz yaşındadır. İspanya'dan ayrıldıktan sonra haham olarak görev yaptığı Fas'ın Fes kentine gitmiş, oradan Kahire'ye taşınmıştır. Daha sonraları Kahire'den de ayrılan Berab; Suriye, Şam, Halep bölgelerinde konaklayarak en sonunda Safed'e gitmiş ve buraya yerleşmiştir. Bu konaklamaları sırasında kendisine büyük saygı duyan öğrenci çevrelerini bir araya getirerek onlara Tora'yı öğretmiştir. Safed'de başhaham olarak görev yapan Jacob Berab, Yosef Karo ile de bu şehirde tanışmıştır. Yosef Karo, Berab'ın derslerine katılmış, ondan Tora ve Kabala'ya dair derin bilgiler edinmiştir.²²³

Jacob Berab'ı Yahudi tarihinde ve Yosef Karo'nun hayatında önemli kılan şey; iyi bir haham olmasının yanı sıra kendisini ünlü yapan cesur fikri, merkezi bir ruhani Yahudi gücü kurma fikrini tasarlamış olmasıdır. O, 1538 yılında muhtemel mesihçilik etkisi ile Sanhedrin'i tekrar oluşturma girişiminde bulunmuştur. Amacı ise Sanhedrin'in yeniden kurulması yoluyla

²²⁰ <http://www.zissil.com/topics/Rabbi-Shlomo-Molcho> (e.t.:12.06.2021)

²²¹ Singer - Bloch, "Molko, Solomon", *The Jewish Encyclopedia*, 8/651.

²²² Singer - Bloch, "Molko, Solomon", *The Jewish Encyclopedia*, 8/651.

²²³ Abraham David, "Berab, Jacob", *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 3/397-398.

dağınık Yahudi topluluklarını birleştirmektir. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu olayın altında yatan asıl düşünce Yahudilikteki beklenen Mesih doktrindir. Çünkü Yahudi akaidine göre beklenen mesih'in gelmesinin alametlerinden biri Sanhedrin'in tekrar kurulmasıdır.²²⁴

Dönemin ünlü bilginlerden Solomon Molkho ve İbrahim ha-Levi'nin öngördüğü gibi Berab'ın da mesih'i hesaplamalarına göre Mesih'in intizarı muhtemel 1540'ta gerçekleşecektir. Tam da bu tarihe iki yıl kala 1538'de Mesih'in gelme işlemlerini hızlandırmanın faydalı olacağını düşünen Berab, Yahudi yüksek mahkemesi olan Sanhedrin'i yeniden kurma girişiminde bulunmuş ve Safed'de Sanhedrin'i kurmayı başarmıştır.²²⁵

Jacob Berab, Yahudi yüksek mahkemesinin kurulması sürecinde bazı kesimlerden destek alırken nadiren onu desteklemeyenler de çıkmıştır. Berab kendisine destek olmayanlara karşı, sinagogdaki bir söyleminde bu talimatın yasallığını Talmudik bir bakış açısıyla savunmuştur. Yine de buna rağmen o, Kudüs'teki baş hahamların onayını alamamakla bir hata yapmıştır ve baş hahamlar bu Sanhedrin'e karşı çıkmışlardır. Zaten ileride görüleceği üzere, bu karşı çıkmalar sebebiyle otorite tam kurulamamış olsa gerek ki; Sanhedrin çok ayakta kalamamış, 1542'de Berab'ın ölümünden sonra yavaş yavaş eski düzene geri dönmüştür.²²⁶

Tarihin bu sürecinde Jacob Berab'ın Sanhedrin girişiminde onun en büyük destekçilerinden biri Yosef Karo olmuştur. Berab, Karo'nun üzerinde bu cihette büyük bir etki oluşturmuştur. 1568'de Berab, Yahudi Yüksek Mahkemesi'ni kurmasının ardından, "baş haham" ünvanıyla kendisinden sonra başkalarını yetkilendirmiştir. Bunun ismi "semikhah"tır. Semikhah, Musa'dan beri devam eden Tevrat-Talmut öğretisinin kesintisiz aktarımını ifade etmektedir. Aslen M.S. IV. veya V. yüzyılda kalkmış görünen klasik semikhah silsilesini tekrar canlandırarak otorite kurmayı hedefleyen Berab, kazandığı yetki ile bir Sanhedrin oluşturmuştur. Bu kurul aslen "haham görevlendirme" otoritesi anlamına da gelmektedir. Jacob Berab, Sanhedrin'i oluşturunca aralarında Yosef Karo'nun da bulunduğu dört kişiye ellerini uzatarak semikhah vermiş, onları yetkilendirmiştir.²²⁷

Yosef Karo, 1541 yılında Jacob Berab'ın yerini almıştır ve kendinden sonra yerine geçmeleri için Moshe Alshich, Elisha Gallico ve Jacob Berab II'yi görevlendirerek geleneği devam ettirmeye çalışmıştır. Karo, daha önceki başarılı çalışmaları üstüne şimdi Safed'in önde

²²⁴ Silver, *a.g.e.*, ss.130–135.

²²⁵ Benayahu, *a.g.e.*, ss.248-269.

²²⁶ Benayahu, *a.g.e.*, ss.248-269.

²²⁷ Shochetman, *a.g.e.*, ss.217-243.

gelen bu Yüksek Yahudi Mahkemesinde de görev yaparak herkesin saygısını kazanmıştır. Fakat bu kurul kısa bir süre sonra bazı anlaşmazlıklar sebebiyle yeniden dağılmış ve ortadan kaldırılmıştır.²²⁸

Jacob Berab ve Yosef Karo arasındaki etkileşim Halakhik konusunda da kendini göstermiştir. Karo, onun fikirlerine ve kararlarına büyük saygı duymuştur. Hatta Jacob Berab'ın kararlarının çoğu özellikle Yosef Karo'nun eserlerinde kendine yer bulmuştur. İkili arasındaki öğretmen-öğrenci ilişkisi, Berab'ın torunu Jacob Ben Ephraim ile devam etmiş; Jacob, Yosef Karo'nun tedrisinden geçmiştir. Yosef Karo onu halakhah konusunda eğitmiştir.²²⁹ Jacob Berab, 1546 yılında, Yosef Karo'dan otuz yıl evvel vefat etmiştir. Ondan geriye kalan birçok yorum ve responsalar mevcuttur.²³⁰

²²⁸ Fine, *a.g.e.*, s.52.

²²⁹ David, "Berab, Jacob", *E.J.*, 3/397-398.

²³⁰ David, "Berab, Jacob", *E.J.*, 3/397-398.

İKİNCİ BÖLÜM

YAHUDİ HUKUKUNA GENEL BAKIŞ VE YOSEF KARO

Yahudiler, uzun tarihi süreçlerinde gerek siyasi gerek toplumsal açıdan çok sancılar geçirmiş fakat yine de günümüze kadar ayakta durmayı sağlayabilmiş bir millet olmuştur. Bu başarının ardında, birçok ilke olmasıyla beraber bunlardan en önemlisinin Yahudilerin dini kurallarını çok iyi sistemleştirdikleri bir hukuk ortaya koymaları olduğu söylenebilir.

Yahudi Hukuku, esasen üç ana kaynak etrafında oluşmuştur. Bunlardan ilki Tevrat olup Rabb'in değişmez emir ve nehiyelerini barındırır. Mişna ve Gemera'yı kapsayan Rabbinik yasalar ise ikinci ana kaynaklardır. Bunlar nass olarak kabul edilir ve değiştirilemez. Yahudi Hukuku'nun üçüncü ana kaynağı ise halakhik²³¹ kaynaklardır. Halakhik kaynaklar içerisinde öne çıkmış iki ana eser bulunmaktadır. Bunlar: İbn Meymun'un Mişna Tora'sı ve Yosef Karo'nun Şulhan Aruh'udur. Bu eserlerin temel gayesi Yahudiler'in dünyanın dört bir yanına göç etmesi sonucunda oluşan dağınıklığı önlemek ve Yahudiler'i tek bir kanun tarafından yönetebilmektir.²³²

Yosef Karo, XVI. yy'da halakha yasalarını derleyerek oluşturduğu eseri Şulhan Aruh'la Yahudi hukukunda çok büyük yeri olan bir din âlimidir. Şulhan Aruh, yazıldığı dönemden itibaren Yahudi hukukuna ışık tutan bir çalışma olmuştur. Kuralların dolandırılmadan basit bir dille ele alınmış olması onun tüm halk nezdinde bir başucu ilmihali olarak değerlendirmesini sağlamıştır. Şulhan Aruh, zamanla Yüksek Yahudi Enstitüleri'nde dahi ders kitabı olarak okutulması zorunlu hale gelen bir eser olmuştur.²³³ Günümüzde Yahudiler arasında Şulhan Aruh'a göre sunulan hayat tarzı ideal olarak kabul edilmektedir.²³⁴

Yosef Karo, Yahudi hukuku alanında Şulhan Aruh dışında *Beit Yosef*, *Kesef Misneh*, *Kelalei ha-Talmud*, *Bedek ha-bayit*, *Halihot Olam* ve *Even ha-Ezer* isimlerinde mühim eserler de yazmıştır.²³⁵ Fakat bununla birlikte, Yosef Karo sadece yazmış olduğu eserlerle değil, bir haham olarak yapmış olduğu çalışmalar ile de Yahudi hukuk tarihinde ismi anılması gereken şahsiyetlerden olmuştur.²³⁶

²³¹ "Yahudi hukuku Halakhaya ait" anlamına gelmektedir. Bu kavram, çeşitli kaynaklarda halakhik, halakhik, halakhak gibi ifadelerle ele alınmakta olup, biz çalışmamızda halakhik terimini kullandık.

²³² Fatma Yüksel, "İslam Hukukunda ve Yahudi Hukukunda Helal- Haram Açısından Gıdalar", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003, ss.94-115.

²³³ Scharfstein, a.g.e., s.547.

²³⁴ Yüksel, a.g.t., s.112.

²³⁵ Altıntaş, a.g.b., ss.120.

²³⁶ Rabinowitz, a.g.e., s.490.

2.1. YAHUDİ HUKUK KURALLARINI BELİRLEYEN KAVRAM VE DEĞERLER

2.1.1. Halakha

Yahudi şeriatı için halakha terimi kullanılmaktadır. Halakha'nın kelime kökeni olan "halah" fiili ve müştakları "*takip edilmesi gereken doğru yol*" anlamına gelmektedir²³⁷ ve bu terim Tevrat'ta birçok kez tekrar edilmiştir:

*" Kanunları ve şeriatları onlara öğretirsin ve yürüyecekleri yolu ve yapacakları işleri onlara gösterirsin. "*²³⁸

Halakha terimi Talmud'da "*bir meselede belirlenmiş, karara bağlanmış şeri/hukuki hüküm*" anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca bu ifade ile Talmud'un Yahudi hukukundaki bağlayıcı özelliği de vurgulanmaktadır.²³⁹

Halakha, temelde Rabbânî gelenek yoluyla Tevrat'a dayandırılan iki yüz kırk sekiz emir ve üç yüz altmış beş yasaktan ibaret altı yüz on üç kuralı ihtiva etmektedir. Fakat zamanla Yahudi Hukuku'nun tamamını ifade eder hale gelmiştir. Böylelikle o, Tevrat'ta yer alan yasaları, sonraki dönemlerin ürünü olan Talmud ve Rabbânî yasalarla Yahudi gelenek ve görenekleri dâhil bütün Yahudi dinî hukuk külliyyatının tamamını kapsamına almaktadır.²⁴⁰

Tevrat kurallarının sayıca eksilip çoğalması teoride söz konusu olmamasına rağmen gerek Rabbânî literatürde gerekse sonraki dönemlerde birçok kurala yeni alt kurallar eklenmiş, bazıları te'vil edilmek suretiyle hafifletilmiş ya da değiştirilmiştir.²⁴¹

Altı yüz on üç emrin büyük bir kısmı amelî ve hukukî anlamda şer'i konularla ilgilidir. Ayrıca -on emirde görüldüğü üzere- Tanrı'nın birliğine inanıp O'na itaat etmek gibi teolojik ve kişinin komşusunu sevmesi gibi ahlâkî kurallar da bu şeriat içinde yer almaktadır. Yahudilik, dinî hayatla görünüşte dinî olmayan hayat arasında şeriat yasaları açısından hiçbir ayırım yapmamaktadır Bu sebeple halakha sadece dinî pratikler ve inanç konularında Yahudilere

²³⁷ LouisJ acobs, "Halakhah", *E.J*, Keter Publishing, USA, 2007, 7/1156-1157.

²³⁸ Çıkış, 18:20.

²³⁹ Jacobs, "Halakhah", *E.J*, 7/1156-1157.

²⁴⁰ Jacobs, "Halakhah", *E.J*, 7/1156-1157.

²⁴¹ Jacobs, "Halakhah", *E.J*, 7/1156-1157.

rehberlik etmekle kalmaz, aynı zamanda onların günlük hayatlarına hem maddi hem manevi yönden katkı sağlamaktadır.²⁴²

Halakha, çeşitli şeriat otoriteleri tarafından geliştirilip uygulandığı için şeriatla ilgili sorular, farklı bireyler ve topluluklar tarafından farklı cevaplar bulabilmektedir. Çünkü Yahudilik'te şeriat hususunda nihaî karar mercii olan tek bir otorite yoktur. Bundan dolayı şeriatın hükümlerini yerine getirmek isteyen Yahudiler, belirli din adamlarını (rabbiler) izleyebilmekte veya daha sıkı bir şekilde yapılanmış bir cemaate intisap edebilmektedirler.²⁴³

Bahsi geçen Yahudi din adamları, bir soru karşısında cevap ararken görüşlerini halakhanın şu temel kaynaklarına dayandırmak zorundadırlar:

- Tefsirleriyle birlikte *Talmud* literatürü
- İbn Meymûn'un *Mişna Tora* isimli eseri
- Yosef Karo'nun *Şulhan Aruh* isimli eseri
- *Mişna Tora* ve *Şulhan Aruh*'a dair tefsirler
- Din adamları ve diğer yetkili merciler tarafından yapılan düzenlemeler ve yasal kararnâmeler
- Yahudi din bilginlerine ve şeriata dair konularda karar verme mercii olan hâkimlere yöneltilen sorularla bu sorulara verilen cevaplar
- Yerel uygulama ve âdetleri ihtiva eden eserler.
- Yahudi olmayanlarca düzenlenmiş olup Yahudi şeriatına tezat teşkil etmeyen kanunlar (Yahudiler için bağlayıcı sayıldığından bunlar da şeriatın kaynakları arasında yer alır.)²⁴⁴

Sanhedrin adlı Yahudi mahkemesi, II. Mâbed'in yıkılmasıyla birlikte (M.S. 70) fonksiyonunu kaybedinceye kadar Yahudilikte en yüksek hukukî merci olarak bağlayıcı kanunlar koyma gücüne sahipti. II. Mâbedi'nin yıkılmasının ardından tarihte zaman zaman Sanhedrin'i kurma çabaları yeniden gösterilmiş olsa da mahkeme tam anlamıyla kurulamamış ve bu yüksek karar verme mercii ortadan kalkmıştır. Günümüzde Yahudi şeriatının uygulanması hususunda yetkili mercii ise mahallî din adamları ve mahallî Rabbânî mahkemelerdir.²⁴⁵

²⁴² Jacobs, "Halakhah", *E.J.*, 7/1156-1157.

²⁴³ Aydın, "Diğer Dinlerde Şeriat", *DİA*, 2010, 39/575.

²⁴⁴ Aydın, "Diğer Dinlerde Şeriat", *DİA*, 2010, 39/575.

²⁴⁵ Aydın, "Diğer Dinlerde Şeriat", *DİA*, 2010, 39/575.

Yahudi din adamlarının ve şeriat otoritelerinin halakhada yapabilecekleri değişiklikler konusunda ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Yahudi hâkimleri bir yasanın uygulanmasını yeni durumlara göre şekillendirmektedir ancak bu uygulamalar halakhada bağlayıcı bir değişiklik şeklinde görülmemektedir.²⁴⁶

Ortodoks Yahudiler, günümüzde mevcut olduğu şekliyle Yahudi şeriatını Tanrı'nın Mûsâ'ya verdiğiğine inanmaktadır. Ancak Ultra-Ortodoks (Haredi) grupla Modern Ortodoks grup arasında Sînâ'da vahyedilen şeriatın alanı ile daha sonra bu şeriata yapılan ilâveler hususunda görüş ayrılıkları vardır. Halakha konusunda Muhafazakâr Yahudiler arasında çok farklı görüşler bulunmasına rağmen ortak kanaat: “*Halakhanın her dönemde rabbiler tarafından yorumlanabilen dinamik bir süreç*” olduğudur. Reformcu ve Yeniden Yapılanmacı Yahudilik ise Yahudi şeriatının bugün Yahudiler için bağlayıcı olup olmadığını sorgular. Bu iki grubun muhafazakâr kanadını meydana getirenler, halakhanın kişisel bir başlangıç noktasını temsil ettiğine ve her Yahudi'nin Tevrat'ı, Talmud'u ve diğer Yahudi eserlerini kendisi için yorumlayabileceğine inanmaktadır. Liberal kanatta yer alanlar ise günümüzde birçok din kuralını uygulamanın artık gerekli olmadığına inanmakta, hatta bunları uygulamanın zararlı olduğunu savunmaktadır.²⁴⁷

Bir hukuk sistemi olarak halakhayı oluşturan dört ana unsur bulunmaktadır:

2.1.1.1. Tevrat

Yahudi dini literatüründe “yazılı şeriat” olarak isimlendirilen Tevrat, Rabbinik Yahudi anlayışına göre Tanrı'nın iradesinin zahir olduğu, tabiatı ve muhtevası icabı yegâne ve tarihte bir daha tekerrür etmeyecek bir vahiy olarak anlaşılmaktadır. Yahudi literatüründe her kelimesiyle Tanrı kelamı olarak kabul edilen bu kitap ve içindeki emir ve yasaklar ne bir başka vahiyle ne de insan eliyle iptal edilemez anlayışı mevcuttur.²⁴⁸

Tevratta bazı buyruk cümlelerin sonunda zikredilen “*Nesillerinizce ebedi kanun olacak...*”²⁴⁹ gibi cümlelerinden hareketle Yahudilerce onun ebediliğine neshedilemez bir kitap olduğu delil olarak gösterilmektedir. Bu vasıflar Tanah'ın diğer kitapları için kullanılmamaktadır. Bunların yanında Tevrat ilahi kaynaklı kabul edilmekte olup her dönem için geçerli olduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple insanoğlunun Tevrat'ı aklı ile düşünüp

²⁴⁶ Aydın, “Diğer Dinlerde Şeriat”, DİA, 2010, 39/575.

²⁴⁷ Aydın, “Diğer Dinlerde Şeriat”, DİA, 2010, 39/575.

²⁴⁸ Jacobs, “Halakhah”, *E.J.*, 7/1156-1157.

²⁴⁹ Levililer, 3:17

yorumlayabileceği ve sonradan gelenlerle Tevrat'ın asla değişmeyeceği anlayışı Rabbinik Yahudilikte kaide olarak benimsenmektedir. İbn Meymun da bu kaideyi Yahudiliğin iman esasları olarak belirlediği on üç maddeden biri olarak kitabında belirtmektedir.²⁵⁰

Tevrat'ta iki yüz kırk sekizi emir, üç yüz altmış beşi yasaklardan oluşan altı yüz on üç kural belirtilmektedir. Bu kurallarla bir Yahudi'nin hayatını düzenleyen esaslar ortaya konmaktadır. Her ne kadar bunlar kabalistlerce *iman esasları* sayılmaktaysa da aslında söz konusu emir ve yasaklar birer iman esası olmaktan çok pratik hayata yönelik düzenlemelerdir.²⁵¹

2.1.1.2. Talmud (Sözlü Gelenek)

Talmud, Yahudi sözlü geleneğini ifade etmektedir. Talmud “*l-m-d*” kökünden gelen “*çalışma, öğrenme, öğretim*” manasında İbranice bir kelimedir. Aynı kökten türeyen *talmid* “öğrenci” anlamındadır. Yahudi geleneğinde Tevrat'ın yorumu olarak görülen Talmud; hukukî, etik, felsefi-teolojik ve tarihî konular üzerine “*Rabbi*” diye anılan Yahudi din âlimleri tarafından yapılmış (M.S. II-VI. yüzyıllar) tartışma ve yorumlardan meydana gelen öğretiyi ifade etmektedir.²⁵²

Talmud, *Mişna* ve *Gemara* adlı iki bölümden oluşur. Tanah'tan sonra en kutsal Yahudi metni kabul edilen Talmud, Tevrat ve diğer Tanah bölümleri üzerine tefsir mahiyetindeki Midraş metinleriyle birlikte Rabbânî literatürünü teşkil etmektedir.²⁵³

Rabbânî gelenekteki inanışa göre; Tanrı, Sînâ dağında Hz. Mûsâ'ya yazılı Tevrat'ın yanı sıra onun açıklaması niteliğindeki sözlü Tevrat'ı da (Torah şebe'al pe) vermiştir. Bu Tevrat şifahî yolla Mûsâ'dan Yeşu'ya, ardından sırasıyla İsrâiloğulları'nın ileri gelenlerine (hâkimler), peygamberlere, büyük meclis üyelerine, yazıcılara, nihayet Yahudi din âlimlerine iletilerek aktarılmıştır. Bu âlimler M.S III-VII. yüzyıllar arasında Mişna'yı, Tosefta ve Talmud metinlerini oluşturacak biçimde derlemişlerdir. Tevrat'ta Tanrı'nın Sînâ dağında Mûsâ'ya hitaben söylediği: “*Taş levhaları ve yazdığım şeriat ve emirleri öğretmek için sana*

²⁵⁰ Zev Harvey Warren, “Torah”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 15/1236.

²⁵¹ Aydın, “Diğer Dinlerde Şeriat”, *DİA*, 2010, 39/575.

²⁵² Salime Leyla Gürkan, “Talmud”, *DİA*, İstanbul, 2010, 39/550.

²⁵³ Gürkan, “Talmud”, *DİA*, 39/550.

*vereceğim*²⁵⁴ ifadesinde geçen “taş levhalar”, “şeriat”, “emirler” ve “öğretmek” lafızları sırasıyla on emir, Tevrat kitabı, Mişna ve Gemara şeklinde anlaşılmıştır.²⁵⁵

Yukarıda bahsettiğimiz Ortodoks inanca karşılık Ortodoks dışı Yahudi ilim çevrelerinde Talmud’un Musa’ya vahiy yoluyla verilmediğini, Talmud öğretisinin sonraları ortaya çıktığı görüşü hâkimdir.

Sözlü şeriatın kaynağı itibariyle ilahi, gelişimi ve formuyla beşeri oluşu Talmud’da “*Tevrat göklerden gelmiştir ancak göklerde değildir...*” sözleriyle ifade edilmektedir. Ancak sözlü şeriatın nereye kadar ilahi nereye kadar beşeri olduğuyla ilgili bir malumat bildirilmemektedir.²⁵⁶

Sözlü şeriat esasında iki unsurdan oluşmaktadır: Kadim gelenekler (masoret) ve Hahamların sözleri. Bunlardan ilki yani kadim gelenekler için “*masoret*” kelimesi kullanılmaktadır. Masoret, Talmud’daki ihtivasına göre Tevrat’la bağlantılı olsun olmasın tüm hukuki, tarihi olayları ve folklorları kapsamaktadır. Mişna ve Gamera da yer alan masoretten bazıları bir topluluğun bir geleneği yıllarca devam ettirmesi sonucu oluşmuştur. Bu uygulamalar dini otoritelerin gözetiminde nesilden nesile aktararak uygulanmasıyla bağlayıcı bir özellik kazanmıştır. Rabbinik Yahudilik geleneğe bağlı kalmış ve Talmud’da yazıya geçirilmiş her türlü gelenek değişmez kaynak olarak kabul edilerek dini ve hukuki hayat buna göre düzenlenmiştir.²⁵⁷

Sözlü şeriatı oluşturan ikinci unsuru ele alacak olursak; Yahudi leteratüründe haham, genel manasıyla Yahudi hayatını şekillendiren en büyük yetkili kişi anlamında kullanılmıştır. Büyük Meclis döneminden Sözlü Şeriatın tamamlanmasına kadar geçen zamanda Yahudi dini ve hukuki liderlerin hepsine bu unvan verilmiştir. Tanah’ta hahamlar, önceki nesillerden devraldıkları bilgi birikimini işleyen ve gizli kalan hikmeti ortaya çıkaran kişiler olarak nitelendirilmişlerdir.²⁵⁸

Mişna’ya göre Hahamlar sözlü şeriatı peygamberlerden devralınca yargılamadaki en kolaylaştırıcı yöntem olarak Tevrat’ın etrafına emniyet çemberi oluşturma ilkesinden yola çıkarak hareket etmiştir. İlk nesil hahamlar zümresi içerisinde Tevrat’ı yorumlama ve hukuku

²⁵⁴ Çıkış, 24:12.

²⁵⁵ Gürkan, “Talmud”, *DİA*, 39/550.

²⁵⁶ Elon Menachem, “Authority”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 3/907.

²⁵⁷ Yagod Leon, “Tradition”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 15/1309.

²⁵⁸ Ephraim Elimelech Urbach, “Sages”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 14/637.

belirleme vazifesini ağırlıklı olarak üstlenenler ise Soferimler olmuştur. Soferimin vazifelerinden biri, Tevrat'ı kelime kelime açıklayıp yorumlamanın yanı sıra sözlü gelenek ile Tevrat metni arasında bağ kurarak halka anlatmaktır. Bu vesileyle Seforim, şeriatın Yahudi halkı arasında yaygın olarak öğretilmesinde öncü konumdaki kişilerdir.²⁵⁹

Talmud'da ve diğer Halakhik kaynaklarda Hahamların (seforimin) sözleri denildiğinde, Sözlü şeriatı ilk tedvin eden bu kesimin cümleleri kastedilmektedir. Bu sözlerin kaynağı Hz. Musa'ya Sina'da verilen sözlü vahye dayandırılmaktadır. Seforim'in sözlerindeki emir ve yasaklar, Tevrat'taki emir ve yasaklar çerçevesindedir.²⁶⁰ Seforimin sözlerinin, Talmud'da itinayla dinlenilmesi gerektiğinin vurgusu bulunmaktadır.²⁶¹

2.1.1.3. Kabbala (Nebiilerin sözleri)

Yahudi Hukukunda Kabbala, Tanah'ın Nebiiler kitabında ve diğer kaynaklarda Nebiilerle ilgili kıssalarda yer alan dini/hukuki kaide ve buyrukları ifade etmektedir. Kabala²⁶² bahsedilen açıdan Tevrat'ta yer alan hükümlerden ayrı tutulmaktadır.²⁶³

Yahudilik'te şeriatın ana kaynağı, Musa'ya Sina'da verilen vahiydir. Bu vahiyden bağımsız bir kaynak olamayacağı sebebiyle bunun dışındakilerin hepsi ona bağlanılmaktadır. Fakat Tevrat'ta veya diğer kaynaklarda yer alan Peygamber kıssalarında, aslı Tevrat'ta olmayan emir ve yasaklar bulunmaktadır. Bunların aslen Hz. Musa'ya sözlü olarak Sina dağında verilen buyruklar olduğu ve diğer peygamberlerin böylelikle telakki ettikleri kabul edilmektedir. Kaide olarak peygamber sözleri Tevrat'ın açıklaması hükmünde olup sözlü şeriat ile aynı derecede bağlayıcı görülmektedir.²⁶⁴

2.1.1.4. Minghag (Mahalli Sözler)

Yahudilikte, Yahudi cemaatlerinde uygulamada yaygın olarak benimsenmiş ve hukuka kaynaklık eden örfe “minghag” denilmektedir. Kadim dönemlerden beri İsrailoğullarında yerleşmiş ve halakhada belirleyici kural haline gelen örfler “masoret” terimi ile ifade edilirken,

²⁵⁹ Urbach, “Sages”, *E.J.*, 4/637.

²⁶⁰ Yitzhak Gilat, “Soferim”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 14/81.

²⁶¹ Benjamin Vries, “Halakhah”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 7/1160.

²⁶² Burada bizim bahsettiğimiz konu ile günümüzde Yahudi Mistisizmi için kullanılan **Kabala** teriminin aynı olmadığına dikkat edilmesi gerekmektedir.

²⁶³ Editorial Staff, “Kabbalah”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 10/653.

²⁶⁴ Jacobs, “Halakhah”, *E.J.*, 7/1156-1157.

Minghag terimi ise daha çok belli bir Yahudi Cemaatinin yahut Yahudiler arasında belli bir grubun arasında yerleşmiş belli örfleri kastetmektedir.²⁶⁵

Halakha içinde Minghag geniş yer kaplamaktadır. Tanah'ta yer alan: “*Atalarının koydukları eski sınırın yerini değiştirme.*”²⁶⁶ ve “*Babanın talimini dinle ve ananın öğrettiğini bırakma.*”²⁶⁷ gibi cümleler minghagin meşruiyetine dair delil olarak gösterilmektedir. Talmud'da birçok halakhik kuralın örfeye dayalı olarak beyan edilmesi, örfün Halakhik sistemin bir parçası olduğunu göstermektedir.²⁶⁸

İsrailoğulları'nın bir uygulamayı yaygın olarak benimsemesi aslında onun şeriatla var olduğu ve Yahudi toplumunun halakhayı aykırı bir uygulama üzerinde ittifak etmeyeceği şeklinde yorumlanmaktadır. Bu bağlamda Yahudi Hukukunda örf, bağımsız bir kaynak olarak değil, halakhanın diğer kaynakları tarafından oluşturulmuş kurallar için doğrulayıcı olarak kabul edilmektedir.²⁶⁹

Üzerinde tartışılan bir halakha konusunda, minghag nihai karar için bir tercih sebebi olmaktadır. Nitekim Talmud'da Hahamlar birçok meselede tartışmalı karar verirken, İsrailoğulları'nın mesele ile ilgili uygulamalarını delil göstermektedirler. Mesela Babil Talmud'unda tartışılan bazı meselelerin ardında yer alan “*Git ve halkın ne şekilde davranmayı adet edindiğine bir bak...*” gibi cümleler hhalakhanın yorumlanmasında örfün kaynaklık teşkil ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Talmud sonrası dönemde de hahamlar kendi dönemlerindeki tartışmalı meselelerde karar verirken yerleşmiş örfeye dikkat etmişlerdir. Bu noktada *minghag* yani örf, hahamların sözleriyle eşdeğer bağlayıcılık konumundadır.²⁷⁰

Örfün şer'i fonksiyonlarından biri de mevcut buyruğa ilavelerde bulunmaktır. Bir örf, kasaba halkı, dindar insanlar, kadınlar, uzmanlar vb. belirli bir grup tarafından benimsenmişse o meseleyle ilgili mevcut halakhaya ilavede bulunabilmektedir.²⁷¹

Yahudi Hukukunda örfün, izin verilmiş konularda yasaklama yetkisi olmasının yanı sıra yasaklanmış olanı tecviz edememektedir. Bununla beraber muamelatla ilgili konularda örfü

²⁶⁵ Moshe David Herr, “Minghag”, *E.J.*, Keter Publishing, U.S.A. , 2007, 14/265.

²⁶⁶ Süleymanın Meselleri, 22:28.

²⁶⁷ Süleymanın Meselleri, 1:8.

²⁶⁸ Herr, “Minghag”, *E.J.*, 14/265.

²⁶⁹ Yüksel, a.g.t., s.101.

²⁷⁰ Herr, “Minghag”, *E.J.*, 14/266.

²⁷¹ Herr, “Minghag”, *E.J.*, 14/266.

uygulayan topluluk şayet dini vazifeerini yerine geitirmede titiz ise halakhik kurala muhalif örfе yasağı tecviz etme yetkisinin verildiğı de görölmektedir.²⁷²

2.1.2. Mitzva

Kelime olarak “faziletli davranış, buyruk, dine uygun davranış, hayırsever davranış” gibi anlamlara gelmektedir. Talmud’da ise “faziletli, övölmeye layık anlamında” kullanılmıştır. Terim olarak İsrailoğulları’nın mükellef tutulduğu her bir ilahi emir ve yasağı kapsamaktadır. Mitzva, Türkçe’ye “Buyruk” şeklinde tercüme edilmektedir.²⁷³

Yahudilikte Tevrat’ta yer alan Mitzvaların sayısı altıyüz on üçtür. Altıyüz on üç buyruğun üçyüz altmış beşi yasakları, ikiyüz kırk sekizi ise emirleri içermektedir. Babil Talmud’unda yer alan ifadeye göre mitzva doğrudan Sina dağında Musa’ya verilmiştir.²⁷⁴

Bahsedilen altıyüz on üç emirin tüm Yahudilerce uygulanması gerekmektedir. Kadınlardan on iki yaşını dolduran ve erkeklerden de on üç yaşını dolduranların bu mitzvalardan mükellef oldukları Yahudiler tarafından kabul edilmektedir.²⁷⁵

Mitzva, hahamlar tarafından bir takım sınıflandırmalara tabi tutulmuştur:

2.1.2.1. Deorayta Mitzva / Derabenan Mitzva

“Deorayta” Tevrat’ta açıkça zikredilen veya lafızlardan akıl yürütme yoluyla çıkarılan buyruklar için kullanılan bir tabirdir. “Derebenan” ise sözlü şeriatı tedvin eden Hahamlar tarafından dile getirilen ancak aslen Musa’ya Sina’da verilen sözlü vahye dayandırılan buyruklar için kullanılmaktadır. Bununla birlikte buyrukların tam olarak neye göre deorayta veya derebenan olduğu konusunda kesin bir ittifak bulunmamaktadır. Ancak Tevratın sarih lafzıyla dile getirilen emir ve yasaklar ile kaynağı bilinemeyecek kadar eskiye dayanan şer’i gelenekler genellikle deorayta sayılırken, yorum kurallarına dayanarak Tevrat’tan istidlal edilen buyrukların deorayta olup olmadığı on üçüncü asra kadar tartışma konusu olmuştur. Genel kabüle göre ise Talmud Hahamları aksini beyan etmediğı müddetçe bu tür buyruklar da deorayta sayılmaktadır. Tevrat’ta lafzen zikredilenler dışında bir buyruğun hangi kategoriye

²⁷² Herr, “Minghag”, *E.J.*, 14/266.

²⁷³ Yüksel, a.g.t., s.102.

²⁷⁴ Aydın, “Diğer Dinlerde Şeriat”, *DİA*, 2010, 39/575.

²⁷⁵ Aaron, Rothkoff, “Mitzvah”, *E.J.*, Kudüs, ty., 12/162-163.

dâhil olduğuna karar verebilmek için Talmud dönemi ve sonrası hahamların değerlendirilmesine bakmak gerekmektedir.²⁷⁶

Deorayta ve derabenan buyrukları arasında kronolojik olarak bir öncelik-sonralık söz konusu olmamaktadır çünkü ikisi de Sina'da verilen sözlü vahye dayandırılmaktadır. Bu bağlamda Musa'dan sonraki peygamberlerin kitaplarında yer alan bazı buyruk cümleleri asıl olarak Sina vahyine dayandırıldığı için deorayta sayılırken bazı cümleler sadece yerleşmiş gelenekleri pekiştirici buyruk statüsünde olduğundan derabenan kabul edilmektedir.²⁷⁷

Deorayta meselelere örnek vermemiz gerekirse; Tevrat'ta yazılı olmadığı halde bazı hayvanları haram kılan durumlar ve gıda kurallarının ihlali için verilecek cezalar gibi hususlar söylenebilir. Bunlar Sina'da verilen sözlü vahye dayandırılarak deorayta kabul edilmektedir.²⁷⁸

Yahudilikte dini otoritelerin verdiği kararın bağlayıcı oluşu “*Sana öğretecekleri şeriata göre ve söyleyecekleri hükme göre yapacaksın... Sana bildirecekleri karardan sağa veya sola sapmayacaksın...*”²⁷⁹ cümlesine dayandırılmaktadır. Şeriatın her yönüyle bütünüyle olduğu Rabbinik kaynaklarda da açıkça belirtilmektedir.

Mitzvadaki *deorayta* ve *derabenan* şeklindeki tasnif, onu hukuki olarak bağlayıcılık yönünden değerlendirmekten ziyade, Yahudi Hukuk sistemini kaynaklar ve kaynaklara dayandırarak karar verme hiyerarşisi yönünden değerlendirebilmek maksadı taşımaktadır.

2.1.2.2. İsrail’de Uygulanan Mitzva / Tüm Mekânlarda Uygulanan Mitzva

Mitzva’yı uygulamada mekânsal olarak bazı sınırlandırmalarda bulunulmuştur. Genel olarak değerlendirmek gerekirse, beden ile ifa edilen mitzvaların tüm mekânlarda uygulanabileceği söylenirken sadece zirai mahsüllerle ilgili olan mitzvaların ise İsrail topraklarında geçerli olduğu kabul edilmektedir. Mekânsal olarak yapılan bu tasniflerin bağlayıcılık hususunda birbirinden bir farkı bulunmamaktadır. Hepsine titizlikle riayet edilmesi gerektiği Talmud’da açıkça belirtilmektedir.²⁸⁰

Diğer mekânlardan ayrı olarak salt İsrail topraklarıyla sınırlandırma yapılan konular zirai mahsüllerle ilgili emir ve yasaklardır. Toprağı ekip biçerken uygulanması gereken

²⁷⁶ Vries, “Halakhah”, *E.J.*, 7/1160.

²⁷⁷ Vries, “Halakhah” *E.J.*, 7/1157.

²⁷⁸ Yüksel, a.g.t., ss.103-104.

²⁷⁹ Tesniye 17:11.

²⁸⁰ Vries, “Halakhah”, *E.J.*, 7/1157-1160.

kurallar, elde edilen mahsüllerin şer'i vergi oranları, mahsullerden hangi şartlarda istifade edilebileceği gibi meseleleri ihtiva eden bu hükümlerin istisnası belirtilmediği müddetçe İsrail dışında bağlayıcılığı bulunmamaktadır.²⁸¹

Putta tapma yasağı, murdar hayvan yeme yasağı, Şabat'ta alışma yasağı gibi yasaklar bizzat kişiyle ilgili olduğu için tüm mekânlarda uygulanması gerektiği emri vardır. Belli bir sınırlandırma olmaksızın tüm zamanlarda ve tüm mekânlarda bu buyruklara tabi olunmalıdır. Bu bağlamda ergenlik yaşına gelen her Yahudi genç de belirtilen mitzvalar için mükellefiyet taşımaktadır.²⁸²

Yahudilikte anlayışa göre mitzvaları yerine getirmedeki amaç dünyevi veya beşeri bir hikmetin veya menfaatin gerçekleşmesi değildir. Bir Yahudi Mitzvanın mükâfatını ahirette görmesinin yanı sıra dünyada da ömrünün güzelleşmesi gibi faziletleri yaşayacağı bilinciyle hareket etmektedir.²⁸³

2.2. YAHUDİ HUKUKUNUN KAYNAKLARI

Yahudi Hukuk kaynakları üç ana başlıkta ele alınmaktadır. Bunlar: Tevrat, Rabbinik kaynaklar ve Halakhik kaynaklardır.²⁸⁴

2.2.1 Tevrat

Tevrat Yahudi hukukunun ilk ana kaynağıdır. Tevrat'ta yer alan altıyüz on üç buyruk halakhanın temelini oluşturmaktadır. Tevrat hakkında detaylı bilgi çalışmamızın “halakha” başlığı altında verildiği için burada tekrar ele almayacağız.

2.2.2. Rabbinik Kaynaklar

Rabbinik kaynak “*hahamlardan gelen, hahamlara ait*” anlamına gelmektedir. Yahudilikte Musa'ya Sina'da verilen yazılı vahyin yanında sözlü vahyin de verildiğini kabul eden ve bunun da nesilden nesile hahamlarla iletildiği görüşünü kabul eden anlayışa Rabbinik Yahudilik ismi verilmektedir. Yahudilik içinde Rabbinik Yahudilik ana omurgayı

²⁸¹ Vries, “Halakhah”, *E.J.*, 7/1157-1160.

²⁸² Yüksel, a.g.t., ss.104-105.

²⁸³ Yüksel, a.g.t., ss.104-105.

²⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Arzu Cebe, “Talmud ve İsrail Hukuk Sistemindeki Yeri”, Doktora Tezi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri, 2020, ss.33-39.

oluşturmaktadır bu sebeple Rabbinik kaynaklar da Yahudilikteki ana kaynaklardır. Bunlar nass olarak kabul edilen ve değişmesi kabul edilemez kaynaklardır.²⁸⁵

2.2.2.1.Mişna

Mişna kelime olarak “*tekrar etmek, öğrenmek*” anlamına gelmektedir. Mişna, “*tannaim*” (tekrar edenler) diye isimlendirilen ve Kudüs’te yaşayan ilk nesil Rabbilere (M.S. I-II. yüzyıllar) dayandırılan hukukî öğretiyi ifade etmektedir. Tevrat’taki hukukî/şer’î hükümleri belli bir düzen çerçevesinde anlaşılır ve sistematik biçimde ele alan Mişna, aynı zamanda Yahudi hukukuna yönelik ilk kanunlaştırma faaliyetine karşılık gelmektedir.²⁸⁶

M.S. 70’de II. Mabel’in yıkılmasından sonra, Yahudilerin siyasi birliği sona ermiş ve Yahudiler dünyanın farklı bölgelerine dağılmışlardır. Bu olayın neticesinde Yahudilerin dini ve hukuki alanda tek bir noktadan yönetilememesi, dini kurumlarının kapatılması ve halakhik sözlü geleneğin unutulması gibi tehlikeler vücut bulmuştur. Bu tehlikenin önüne geçebilmek adına Hahamların görüşlerinin toplanıp derlenmesi gerektiğine karar verilmiş ve böylece halakhik kaynakların derlenerek oluşturulduğu çalışmalar ortaya çıkmıştır. Özellikle M.S. 3. yüzyılda ortaya çıkan bu çalışmalar Halakhik kaynağı olma yönünde çok büyük öneme sahip olmuşlardır. İlk yapılan bu derlemeler “*mişyonet*” olarak adlandırılmıştır. Yapılan bu çalışmaların ardından Yahuda ha-Nasi tarafından herkes tarafından kabul edilecek bir çalışma ortaya konulmuş ve bu çalışmayla mişyonetler teke indirilmiştir. Yahuda ha-Nasi’nin ortaya koyduğu bu eser ile ortaya resmi bir “Mişna” çıkmış oldu. Bu noktadan itibaren, Yahuda ha-Nasi’nin mişnası dışında derlenen mişnalar için “*baraita*” terimi kullanılmıştır.²⁸⁷

Mişna’nın ana özelliği, dönemin mahkeme kararlarını ve hukukçuların genel tercihlerini yansıtmaları olmuştur. Mişna, Yahuda ha-Nasi’nin de otoritesiyle zamanla Yahudi Mahkemelerinde kendisine başvuru standart bir kanun kitabı olmuştur.²⁸⁸

Mişna, altı ana bölüm ve altmış üç alt bölümden oluşmaktadır. Altı ana bölüm şunlardır:

- 1) Zeraim (dua, yeme içme ve ziraatla ilgili hükümler),
- 2) Moed (bayramlar),
- 3) Naşim (evlilik ve aile hayatıyla ilgili hükümler),

²⁸⁵ Yüksel, a.g.t., s.106.

²⁸⁶ Gürkan, “Talmud”, *DİA*, 39/ 550.

²⁸⁷ Daniel Sperber, “Tannaim”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 15/798-800.

²⁸⁸ Cebe, a.g.t., ss.205-206.

- 4) Nezikin (sivil ve cezaî hükümler),
- 5) Kodaşim (mâbed ve kurban ibadetiyle ilgili hükümler) ,
- 6) Tohorot (temizlikle ilgili hükümler).²⁸⁹

Bu bölümlerde ele alınan meseleler hakkındaki kararlar; Hahamların tartışmaları ve tartışmaların dayandığı deliller şeklinde ortaya konulmaktadır. Bununla virlikte Mişna'da Yahudi Hukuku bir bütün olarak ele alınmış ve Mâbed sonrası dönemde uygulanması sona eren buyruklara da yer verilmiştir.²⁹⁰

Mişnadan bahsederken Toseftaya da değinmemiz gereklilik arz etmektedir. *Tosefta* “İlâve” mânasına gelmekte olup, tannaim dayanmakla birlikte Mişna'ya girmemiş farklı yorumları içeren, Mişna'ya ilâve mahiyetindeki öğretiyi ifade etmektedir. Mişna ile aynı iç düzene sahip olan Tosefta'da diğerinden farklı şekilde Rabbilerin isimlerine, hukukî hükümlere ve menkıbevî bilgilere yer verilmektedir. Her iki metnin dili de İbrânîce'dir. Tosefta'nın Mişna'dan bir veya iki asır sonra Rabbi Hiyya bar Abba ve talebesi Rabbi Oşaya tarafından derlendiği kabul edilmektedir.²⁹¹

2.2.2.2. Gamera

Gamera kelime olarak “ *öğreti, öğrenim* ” gibi anlamlara gelmektedir. Mişna'nın tedvininden sonra Kudüs ve Babil akademileri tarafından Hahamların Mişna üzerine yaptıkları tefsirleri içermektedir. Gamera; açıklama, yorum veya şerh şeklinde ele alınan Mişna çalışmalarının tamamını ifade etmektedir.²⁹²

Gamera, Mişna'nın ana metnine ve sistemine sadık kalarak Mişna'yı derleyen hahamların görüşlerini nass kabul ederek oluşturulan çalışmalardır. Gameradaki amaç, Mişna'yı açıklığa kavuşturmak, sınırlarını belirtmek ve metinde yer almayan halakhik kuralları ortaya koymaktır. Bu uygulamayı ise kendilerinden önceki hahamların çalışmalarını esas alarak yapmaktadırlar. Gamera'nın bi diğer önemli amacı ise daha önce olmayan, kendi döneminde ortaya çıkmış güncel meseleleri tartışarak Mişna metoduna göre bir çözüm bulabilmektir.²⁹³

²⁸⁹ Cebe, a.g.t., ss.35-36.

²⁹⁰ Jacob Neusner – Tamara Sonn. *Comparing Religions*, Routledge, Londra, 2002, ss.22-25.

²⁹¹ Gürkan, “Talmud”, *DİA*, 39/550.

²⁹² Eliezer Berkovits, “Talmud”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 10/371-372.

²⁹³ Shmuel Safrai, “Amoraim”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 2/865-868.

Mişna'dan farklı olarak Gemara sistematik bir yapıya sahip değildir, yani farklı ve zıt görüşlere aynı anda yer verebilmektedir. O, tartışmaları her zaman neticelendirmez. Ayrıca hem hukukî-pratik hem de felsefî-teolojik ve tarihî-menkıbevi konuları ele almaktadır.²⁹⁴

Gamera; biri Filistin, diğeri Bâbil'de yaşayan amoraimler²⁹⁵ tarafından iki ayrı gelenek halinde oluşturulmuş olup bunlar Filistin Talmudu (*Talmud Yerusalmi* veya *Talmud Erets Yisrael*) ve Bâbil Talmudu (*Talmud Bavli*) diye adlandırılmışlardır. Bu iki ayrı Gamera koleksiyonu Mişna bölümleri, metot, içerik ve Ârâmîce dil açısından farklılıklar taşımaktadır.²⁹⁶

Bu koleksiyonların derlenme yerleri ve tarihleriyle her iki Talmud'da ismi geçen rabbiler hakkında kesin bilgi yoktur. Fakat bununla beraber M.S. 400 yılı civarında derlendiği kabul edilen Filistin Talmudu, Kudüs'ün kuzeyinde yer alan ve son Sanhedrin'in kurulduğu yer olan Taberiye'deki Yahudi din âlimleri tarafından meydana getirildiği kayıtlarda bulunmaktadır. Bu Talmud'un İbrânîce'de "*Kudüs Talmudu*" diye isimlendirilmesinin sebebi, söz konusu Yahudi din âlimlerinin Kudüs'ten Taberiye'ye göç eden rabbiler olmasından kaynaklanmaktadır. O dönemde Filistin'de yaşayan İsrail toplumunun büyük ölçüde ziraatla uğraşması sebebiyle ziraî hükümlere geniş yer verilen Kudüs Talmudu, gerek Roma baskısı altında daha kısa sürede hazırlanması gerekse tartışma gücünün ve ele aldığı konuların sınırlı oluşu sebebiyle Bâbil Talmudu'na nisbetle daha az muteber kabul edilmektedir.²⁹⁷

Kudüs Talmudu, Mişna'nın ilk dört bölümüne ait Gemara'nın tamamına yakın bir kısmını ve kadınlarla ilgili temizlik konusunu ele alan "*niddah*"yı içermektedir. Dili İbrânîce ve Batı Ârâmîce karışımı olan Kudüs Talmudu'nun ilk basımı 1523-1524'te Venedik'te yapılmış; Krakow, Krotoşin, Şitomir ve Vilna'da çeşitli tefsirleriyle birlikte tekrar basılmıştır. Bilinen tek tam yazma nüshası (1289) ise Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Kısmî çevirilerinin yanı sıra Fransızca (1871-1889) ve İngilizce'ye (1982-1986) tam tercümeleleri de mevcuttur.²⁹⁸

600'lü yılların başlarında derlendiği kabul edilen *Bâbil Talmudu* ise Pers-Sâsânî yönetimindeki Bâbilli Yahudi âlimlerince bugünkü Irak'ta oluşturulmuştur. Babil Talmudu,

²⁹⁴ Cebe, a.g.t., ss.26.

²⁹⁵ **Amoraim dönemi:** M.S. 200-450 yılları arasında kapsayan Yahudi Talmud Bilginleri dönemidir. Kendinden önceki Tanaim bilginlerinin halefi olarak, onların sistemin, takip etmişlerdir.(bkz. Cebe, a.g.t., ss.66-68.)

²⁹⁶ İsrail Shatak, *Yahudi Tarihi, Yahudi Dini*, çev. Ahmet Emin Dağ, Anka Yay., İstanbul,2004, ss.78-80.

²⁹⁷ Cebe, a.g.t., ss.26-29.

²⁹⁸ Gürkan, "Talmud", *DİA*, 39/551.

Bâbil Yahudileri için fazla uygulama alanına sahip olmayan ziraat bahsinin yanı sıra Mâbedin yokluğunda artık karşılığı bulunmayan ayinle ilgili temizlik hükümlerini dışarıda bırakacak şekilde sadece Mişna'nın 2-5. bölümleri arsına yapılmış yorumları içermektedir. Bununla birlikte Mişna'nın ilk bölümünden “berakhot” (dualar) ve yine son bölümden “niddah” bahislerinden de bahsetmektedir. Dili İbrânîce ve Doğu Ârâmîce karışımıdır. Bâbil Talmudu'nun VII. yüzyıla kadar sabit olmayan bir metin özelliğine sahip bulunduğu, “*tsaboraim*” diye isimlendirilen sonraki Rabbilerin redaksiyonuyla son şeklini aldığı kabul edilmektedir. Babil Talmudu başta ayrı bölümler halinde 1484'te Soncino'da basılmıştır. Tam metni ve tefsirleri bir arada olacak şekilde ise 1520-1523 yıllarında Venedik'te, ardından Basel, Krakow, Lublin, Amsterdam, Frankfurt, Prag, Varşova, Viyana ve Vilna'da yayımlanmıştır. Kısmî çevirilerinin yanı sıra İngiltere (Londra 1932-1952) ve Amerika'da (Atlanta 1984-1995) tam İngilizce tercümelemleri neşredilmiştir. Babil Talmud'unun bilinen en eksiksiz yazma nüshası (1342) Münih Devlet Kütüphanesi'nde korunmaktadır.²⁹⁹

Bâbil Talmudu, Bâbilli Yahudi âlimlerinin sahip olduğu serbest ortam sayesinde daha yüksek entelektüel düzey, akademik tartışma ve müzakere üslûbuyla görünürde birbirine uzak konu ve kavramlar arasında karşılaştırma yöntemiyle hazırlanmıştır. Düzen ve açıklık üzerine kurulu Mişna'nın aksine konular dağınık ve soyut biçimde ele alınmıştır. Farklı dönemlere ait kaynakları (tannaitik³⁰⁰, amoraik³⁰¹ ve post-amoraik³⁰²) ihtiva eden Bâbil Talmudu hukukî, etik, mistik ve teolojik rivayetlere yer vermektedir. İçerik olarak Kudüs Talmudu'ndan farklı olarak cin ve melek inancına, büyü ve astrolojiyle ilgili konulara ve menkıbevi bilgilere yer vermektedir. Bu özelliğinden dolayı Kudüs Talmudu'ndan daha büyük otoriteye sahiptir ve en çok itibar gören Rabbani metindir.³⁰³

Bununla birlikte Bâbil Talmudu, Yahudi hukuku ve Yahudi dinî hayatı için temel kaynak olarak görülmüştür. Ortaçağ boyunca en önemli Yahudi ilim ve eğitim kaynağı niteliğiyle yüksek Yahudi din akademileri olan yeşivalarda temel eser şeklinde okutulmuştur.

²⁹⁹ Gürkan, “Talmud”, *DİA*, 39/551.

³⁰⁰ **Tannaitik dönem:** Tanaim bilginlerinin yaşadığı dönemdir. M.S. 200 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Tanaim dönemi, Talmud araştırmalarının başladığı dönem olarak kabul edilmektedir. (Cebe, a.g.t., ss.60-73)

³⁰¹ **Amoraik dönem:** Tannaitik döneminden sonraki dönemi kapsar. M.S. 200-450 yılları arasında içermektedir. (Cebe, a.g.t., ss.60-73)

³⁰² **Post-amoraik dönem:** Amoraik dönem sonrasındaki Talmud bilginlerinin yaşadığı dönemi kapsamaktadır. (Cebe, a.g.t., ss.60-73)

³⁰³ Blech, Rabi Benjamin, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, çev. Estrya Seval Vali, Gözlem Yay., İstanbul, 2004, s.160.

Günümüzde de Ortodoks Yahudilere göre diğer hukukî metinlerin yanı sıra Talmud'un öğrenilmesi erkekler için dinî bir vecîbe şeklinde kabul edilmektedir.³⁰⁴

Hem Kudüs Talmudu hem de Babil Talmudu üzerine sonraki dönemlerde Yahudi âlimleri tarafından çeşitli yorumlar ortaya konmuş, ayrıca Talmud'un anlaşılması zor ifadeleri ile Talmud'da geçen yabancı (Grekçe ve Latince) kelimeleri açıklamak üzere X. yüzyıldan itibaren çeşitli sözlükler de hazırlanmıştır.³⁰⁵

Talmud'un farklı bölümlerine dair ilk tefsiri Bâbil Yahudi Cemaati'nin dinî liderleri konumundaki âlimler yapmış, bu yorumlar soru-cevap şeklindeki Responsa literatürü içinde yer almıştır. Daha sonra Batı Avrupa ve Kuzey Afrika'daki Yahudi âlimleri farklı yorum teknikleri geliştirmiştir. Aynı zamanda Tanah için yaptığı tefsiriyle bilinen Yahudi âlimi Raşi'nin (ö. 1105) kapsamlı Talmud tefsiriyle "*tosafist*" diye isimlendirilen Ortaçağ Aşkenaz Yahudi âlimlerinin çelişik veya anlaşılmaz görünen Talmud pasajlarına yaptıkları yorumlar en iyi bilinen Talmud tefsirleridir. Bu tefsirler Talmud'un çoğu baskılarında yer almış ve Talmud metniyle birlikte Yahudi akademilerinde okutulmuştur.³⁰⁶

Tosafistlerin metodu zamanla diğer Yahudi cemaatlerinde bilhassa İspanya'da da benimsenmiştir. Daha ziyade Talmud üzerine edebî yorumu esas alan ve konusu "aggadik" olan tefsirlerden farklı olarak önce Yitshak Alfasi, ardından İbn Meymûn gibi âlimler Talmud'la ilgili "halakhik" tefsirlerde eleştirel yorumu esas almışlardır. Onlar, kaynak karşılaştırmasından hareketle sahih görüşlere dayalı ve kendi içinde tutarlı bir Yahudi hukuku oluşturmaya çalışmışlardır. Alfasi'nin hukuk tefsiri sonraki dönemlerde çok önemli Yahudi hukuk metinlerinin (Mişne Tora, Şulhan Aruh vb.) oluşturulmasına örnek teşkil etmiştir.³⁰⁷

2.2.2.3.Tosefta

Tosefta, kelime olarak "ilave" anlamına gelmektedir. Mişna dönemi hahamlarının Mişna'da yer almayan ve "*baraita*" denilen görüş ve tartışmaları ele almaktadır. Tasnif sistemi olarak Mişna ile aynıdır.³⁰⁸

³⁰⁴ Gürkan, "Talmud", *DİA*, 39/551.

³⁰⁵ Gürkan, "Talmud", *DİA*, 39/551.

³⁰⁶ Gürkan, "Talmud", *DİA*, 39/551.

³⁰⁷ Gürkan, "Talmud", *DİA*, 39/551.

³⁰⁸ Moshe David Herr "Tosefta" *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 15/1283.

Tosefta’da yer alan görüşler nihai karar değildir, onlar kabul görmüş veya reddedilmiş kanaatlerdir. Bu özelliği onu Mişna’dan ayıran en temel faktördür.³⁰⁹

Tosefta'nın üç el yazması bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

- Viyana el yazması- 13. yüzyılın sonunda yazılmıştır. (Tek tam olan el yazmasıdır.)
- Erfurt el yazması- 12. yüzyıl’da yazılmıştır.
- Londra el yazması- 15. yüzyıl’da yazılmıştır.³¹⁰

2.2.3.Halakhik Kaynaklar

Yahudi hukukunu oluşturan üçüncü ana kaynak Halakhik kaynaklardır. Bu kaynaklar, Yahudilerin dünyanın dört bir yanına göç etmesi sonucunda bu dağılımı önleme adına Yahudileri tek bir otorite tarafından yönetme amacıyla oluşturulmuş eserlerdir. Halakhik kaynaklar içerisinde Yahudilikte öne çıkmış iki ana eser bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla İbn Meymun tarafından oluşturulmuş Mişna Tora ve Yosef Karo tarafından kaleme alınmış Şulhan Aruh’tur.³¹¹

Mişna Tora, Yahudi geleneğinde “İkinci Musa” olarak adlandırılan ünlü din âlimi, filozof ve hekim olan *Musa ibn Meymun* tarafından yazılmış Yahudi hukuk külliyatıdır.³¹² İbn Meymun’un böyle bir eser yazmasına sebep olan şey, yaşadığı dönemde Talmud’un ve Talmudik çalışmaların herkes tarafından anlaşılmasının çok zor ve karmaşık oluşudur. O, bu çalışmayı yapmasındaki amacın bu karmaşıklığı gidermek olduğunu kitabının girişinde anlatmıştır. İbn Meymun, Mişna Tora’da Hz.Musa’dan başlayarak kendi dönemine kadar gelen tüm sözlü şeriatı akıcı bir dille derlemiştir.³¹³

İbn Meymun, eserini on yıllık bir sürede kaleme almıştır. 1180’de tamamlanan Mişna Tora’nın dili İbranicedir. İbn Meymun, eserinde Babil Talmudu’nu esas almakla birlikte Kudüs Talmudundan ve geleneğe ait diğer eserlerden de faydalanmıştır. Eser, sözlü şeriate dair farklı karmaşık görüşleri arındırarak oluşan yalın muhtevasıyla daha önce benzeri görülmemiş bir

³⁰⁹ Herr, “Tosefta”, *E.J.*, 15/1284.

³¹⁰ <https://www.jewishvirtuallibrary.org/tosefta> (e.t.:06.06.2021)

³¹¹ Yüksel, *a.g.t.* ss.110-111.

³¹² İbn Meymun ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. “Hatice Doğan, *Maymonides'in Hayatı ve Eserleri*, Gözlem Gazetecilik Yay., İstanbul, 2010”

³¹³ Jacob Dienstag, “Maimonides”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, ss.765-768.

çalışmadır. Mişna Tora, Yahudi Hukuk tarihinde ilk defa denenen bir metotla on dört ana kitap şeklinde sistemleştirilmiştir.³¹⁴

Mişna Tora, Yahudi Hukuku'nu teorik ve pratik bütün yönleriyle ele almıştır. Eser içerisinde Mabed dönemi sonrasında uygulanan ve uygulanma imkânı olmayan tüm buyrukları ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Mişna Tora'nın en vurgun özelliği Yahudilik için sözlü şeriatın bağlayıcı olduğunu akli ve nakli bir şekilde temellendirerek anlatmış olmasıdır. Bununla birlikte onun en önemli özelliklerinden biri de hukuk külliyyatı olarak hazırlanmasına rağmen, felsefi ve ilmi açıklamalarda da bulunmuş olmasıdır. İbn Meymun, kabul ettiği ve reddettiği tüm fikirler için deliller ortaya koymuştur. Onun bu ilmî ve mantıki yönü sebebiyle daha kendi döneminde neredeyse tüm Yahudi cemaatleri tarafından onaylanmış ve kabul görmüştür. Mişna Tora neticede Yahudi halkı için ilk başvuru kitabı konumuna ulaşmıştır.³¹⁵

Mişna Tora'nın birinci kitabı olan *Sefer ha-Madda (Bilgi Kitabı)*, Yahudiliğin ideolojik ve tecrübi alt yapılarını oluşturan temel inançların ve kavramların bir özeti konumundadır. Bu bölümde İbn Meymun eseri yazarken temel inanç esaslarını ihmal edip detayda kalan amellere ilişkin emir ve yasaklara dayanmadığını; Musa dininin temel kökleri olan emirlere öncelikli olarak bağlı kaldığını vurgulamıştır. Bu bölümdeki başlıca konular: metafizik ve ahlak konuları, şeriat prensiplerinin tedris edilmesi, tövbe ile ilgili kurallar, putperestliğe reddiye, Yahudi tarihi, hurafeler ve büyü konusundaki uygulamalara dair görüşlerden oluşmaktadır.³¹⁶

Mişna Tora'nın diğer bölümlerinde ele alınan temel konular ise felsefi yorumlar, ahlaki bakış açıları, teolojik prensipler olup genel anlamda “emir ve yasakların rasyonelliği” (*ta'amei ha-mitsvot*) olarak ifade edilmiştir.³¹⁷

İbn Meymun, bu esere Mişna Tora (*İkinci Tora*) ismini vermekle İbn Meymun, sıradan bir Yahudi'nin Tora tedrisinden sonra ikincil olarak bu esere başlaması için tavsiyelerde bulunmuştur. Böylece Talmud'un hacimli kitaplarından ve onun şerhlerinden uzak kalan avamın Yahudi kültürüne kolayca ulaşmasını amaçlamıştır.³¹⁸

³¹⁴ Israil W. Slotki, *Moses Maimonides His Life and Times*, Woburn House, London, 1952, s.25.

³¹⁵ Dienstag, “Maimonides”, *E.J.*, ss.765-766.

³¹⁶ Isadore Twersky, *Studies in Maimonides*, Harvard University Center for Jewish Studies, Cambridge, 1991, ss.45-51.

³¹⁷ Isadore Twersky, *Introduction to the Code of Maimonides (Mishneh Torah)*, Yale University Press, New Haven, 1980, ss.54-78.

³¹⁸ Doğan, *a.g.e.*, s.39.

Mişna Tora, Talmud üzerine yapılmış bir şerh olarak sonraki dönemlerde *Yad ha-Hazaqah (Güçlü El)* diye isimlendirilmiştir. Yad ha-Hazaqah, Pentatök'ün son ayetinde geçen bir tabir olup birinci kelimesi yani Yad, İbrânîce “yod” ve “dalet” harflerinden oluşmaktadır ve bu iki harfin sayısal değeri 14'e tekabül etmektedir ki bu da Mişna Tora'yı oluşturan kitapçıkların sayısıdır.³¹⁹

Mişna Tora, müellifinin ölümünden sonra da ününü devam ettirmiştir. Üzerine yaklaşık üç yüz kadar şerh yazılmıştır. Bu şerhlerden ilki XV. yüzyıl sonlarında İtalya'da gerçekleşmiştir. Tüm bunlarla birlikte, Yahudi dünyasında geniş ilgi uyandıran bu eser, bazen şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir.³²⁰

Halakhik kaynakların ikincisi ve bizim de çalışmamızın ana konusu olan eser: Şulhan Aruh'tur. Şulhan Aruh, “*Maran*” lakabıyla tanınan Yosef Karo tarafından yazılmış hukuk külliyatıdır. Eser hakkında detaylı bilgilere çalışmamızın diğer bölümlerinde yer verdiğimiz için biz bu bölümde sadece onun Halakhik yönünü ele alacağız.

Eserin müellifi Yosef Karo'nun döneminde birden fazla Yahudi hukuk külliyatı mevcuttur ve hepsinin dili karmaşıktır. O, Şulhan Aruh adlı çalışmasını Yahudi Hukuku'ndaki bu karmaşıklığı gidermek için yapmıştır. Kendinden önce derlenen İbn Meymun, Alfasi ve Jacob ben Asher gibi isimlerin hukuk külliyatlarındaki genel kabul görmüş kararları ele alan Karo, önce Beit Yosef isimli hukuk kitabını yazmıştır. Şulhan Aruh aslında Beit Yosef'in bir özetidir.³²¹

Şulhan Aruh içerisinde yalnızca Mabed sonrası uygulanan buyuklara yer verilmiştir. Mişna Tora'da verilen buyukların hikmetleri de açıklanmışken Yosef Karo'nun eserinde böyle bir durum söz konusu değildir.³²²

Yosef Karo bir Seferad Yahudi'si olduğu için ele aldığı meselelerde nihai karar verirken daha çok kendi cemaat hahamlarının görüşlerine ağırlık vermiştir. Fakat bununla beraber, kendi dönemine kadar gelmiş tüm hahamların görüşlerini de değerlendirme süzgecinden geçirmeyi ihmal etmemiştir.³²³

³¹⁹ Slotki, *a.g.e.*, s.25.

³²⁰ Dienstag, “Maimonides”, *E.J.*, ss.767-768.

³²¹ Jacobs, “Halakhah”, *E.J.*, 7/1165-1166.

³²² Tamar, “Caro, Isaac Ben Joseph”, *E.J.*, 4/488.-489.

³²³ Jacobs, “Halakhah”, *E.J.*, 7/1165-1166.

Şulhan Aruh, yazıldığı dönemden itibaren Yahudi Hukuku'na ışık tutan bir çalışma olmuştur. Kuralların dolandırılmadan basit bir dille ele alınmış olması onun tüm halk nezdinde bir başucu ilmihali olarak değerlendirmesini sağlamıştır. Şulhan Aruh, zamanla Yüksek Yahudi enstitülerinde ders kitabı olarak okutulması zorunlu hale gelen bir eser olmuştur.³²⁴

Ortaçağdan günümüze kadar önemini ve üstünlüğünü kaybetmeyen Şulhan Aruh, dünyanın dört bir yanındaki Yahudiler tarafından kendisine en çok başvuru Halakhik kaynaklardan biridir. Günümüzde Yahudiler arasında Şulhan Aruh'a göre sunulan hayat tarzı ideal olarak kabul edilmektedir ve “*Halakha'ya göre ...*” denildiği vakit Şulhan Aruh'ta verilen kararların kastedildiği anlaşılmaktadır.³²⁵

2.3 YAHUDİ HUKUKUNDA YOSEF KARO

2.3.1. Yahudi Hukukundaki Yeri ve Önemi

Yahudilerin vatanlarından uzakta bir hayat yaşamaya mecbur bırakılmış diaspora döneminde, kendisi de bir diaspora mağduru olan Yosef Karo'nun yeri Yahudiler nezdinde tartışılmazdır. O, böyle bir dönemde dağınık Yahudi toplumunu birleştirmek adına topluma liderlik yapmış, dindaşlarının inanç ve ibadetlerine diasporada da devam edebilmeleri gayesi ile birçok faaliyette bulunmuştur.³²⁶ Bunlar arasında bilhassa zikretmemiz gereken Karo'nun 1522-1532 yılları arasında Edirne ve Niğbolu şehirlerinde birçok Talmud üstadı yetiştirmesidir.³²⁷ O, yine aynı şekilde Safed şehrinde de başhaham olarak birçok öğrenci yetiştirmiştir. Burada yeshiva ve beth-dinde yaptığı çalışmalar, Yahudi hukuk geleneğinin devamı için çok büyük önem arz etmektedir.³²⁸

Daha önce de ele aldığımız üzere; Yosef Karo'nun en önemli iki kadim eseri Beit Yosef ve Şulhan Aruh, XVI. yy'da halakha yasalarının derlenerek oluşturulduğu kitaplardır. Bu eserler yazıldığı dönemden itibaren Yahudi hukukuna ışık tutmuşlardır. O döneme kadar tam anlamıyla Yahudi Hukukunu her açıdan tahlil eden bir çalışma mevcut değildir. Yosef Karo, kaleme aldığı bu eserler ile mevcut boşluğu doldurmuştur.³²⁹ Bununla birlikte, söz konusu eserler, İspanya'dan Osmanlı Devleti'ne göç eden Diaspora Yahudileri'nin birlik oluşturmak

³²⁴ Scharfstein, *a.g.e.*, s.547.

³²⁵ Yüksel, *a.g.t.*, s.112.

³²⁶ Rabinowitz, *a.g.e.*, ss.490-491.

³²⁷ Franco, *a.g.e.*, s.74.

³²⁸ Scharfstein, *a.g.e.*, s.547.

³²⁹ Işık, *a.g.m.*, s.61.

adına girdiği süreçte; ortak bir yönetim, medeniyet ve hayat tarzına sahip bir dinamizmin oluşmasında olağanüstü katkıda bulunmuştur.³³⁰ Şulhan Aruh ve Beit Yosef, Yahudi hukuku alanında Yosef Karo'nun ne kadar büyük bir yeri olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yosef Karo, Yahudi hukuku alanında *Kesef Misneh*, *Kelalei ha-Talmud*, *Bedek ha-bayit*, *Halihot Olam* ve *Even ha-Ezer* isimlerinde kadim eserler de yazmıştır. Söz konusu çalışmalar, halakha literatürüne büyük zenginlik sağlamışlardır. Bu eserler çeşitli dönemlerde Yahudi din bilginleri tarafından incelenmiş ve günümüze kadar devam eden usullerle de şerh edilmişlerdir.³³¹

Yosef Karo, yaklaşık 1575'te öldüğü zaman, denilebilir ki, İbn Meymun'un zamanından onun zamanına kadar, hiç kimsenin Yahudi halkı üzerinde daha büyük ve daha uzun süreli bir etkisi olmamıştır. O, sadece çağının değil tüm zamanların önde gelen din bilgini olmuştur.³³² Sevenleri ve yolunu takip edenleri ona “*Maran*” (*Efendimiz*) unvanını vermiştir ki; bu, Yosef Karo'nun Yahudiler nezdindeki kıymetini ve manevi yüceliğini net bir şekilde ortaya koymaktadır.³³³

2.3.2. Görev ve Faaliyetleri

2.3.2.1. Haham Olma Süreci

Yosef Karo, küçük yaştan itibaren ailesi tarafından Tevrat ve Talmud öğretimine başlatılmış bir şahsiyettir. Çocukluk ve gençlik yıllarında, bilhassa Talmudist bir âlim olan babası ve amcası tarafından aldığı dini tedrislerde üstün başarı göstermiştir. Onun daha yirmi beş yaşına gelmeden evvel Mişnayı ezberlediği kayıtlara geçmiştir.³³⁴

Karo, İspanya'dan Osmanlı Devleti'ne göç ettikten sonra İstanbul'da bulunan yerel Yahudi okullarında eğitim almıştır. Sonrasında ise Edirne'nin ünlü Talmud okullarında ve yeşivasında öğrenim görerek eğitimini devam ettirmiştir.³³⁵ Edirne şehri, eskiden beri Yahudilerin Osmanlı'da yerleşim sağladıkları bir yerdir ve şehrin başkent olduğu dönemlerde

³³⁰ Shaw, *a.g.e.*, s.88.

³³¹ Altıntaş, *a.g.b.*, s.120.

³³² <https://www.jewishhistory.org/rabbi-joseph-caro/> (e.t.:10.06.2021)

³³³ Işık, *a.g.m.*, s.52.

³³⁴ McClintock – Strong, *a.g.e.*, ss.23-24.

³³⁵ Işık, *a.g.m.*, s.60.

Yahudi cemaat temsilcileri burada bir haham okulu inşa etmişlerdir. Günümüzde dahi ayakta duran bu eğitim kurumu, Karo'nun izinin geçtiği yerlerden olmuştur.³³⁶

Yosef Karo aldığı dersler neticesinde 1523'te Niğbolu kenti cemaatinden bir davet almıştır. Davetin ardından bu kente yerleşen Karo, Osmanlı'da Niğbolu sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Plevne'deki Plevne Sinagogu'nda hahamlık unvanı kazanmıştır.³³⁷ Haham olma süreci bu şekilde başlayan Karo'nun bu noktadan itibaren hayatı çok daha yoğunlaşmıştır.1523'te burada Tevrat- Talmud öğretimini yaptığı üst düzey Yahudi medresesini kurmuş ve on üç yıl boyunca bu okulda birçok öğrenci yetiştirmiştir.³³⁸ Esasında, Karo'nun Niğbolu ve Edirne'de yaptığı çalışmalar salt bu sınırlarda kalmamış, birçok bölgede adı duyulmuş ve ünlü olmuştur. Çağdaşları tarafından fikirlerine çok değer verilmiş, çoğu kez civar ülkelerden kendisine fikir danışılmış, dinî konularda ondan fetvalar istenmiştir.³³⁹

1537 yılına gelindiğinde Safed şehrine göç eden Karo, burada hahambaşı olmuştur.³⁴⁰ Ulaştığı bilimsel seviye ve şöhret sonucu kendisine burada da çok fazla ilgi gösterilmesinden ötürü, Safed'de kendi yeshivasını kurmuştur. Karo, bu okulda dünyanın birçok yerinden gelen yaklaşık iki yüz öğrenciyi Talmut-Tevrat konusunda yetiştirmiştir.³⁴¹

Yosef Karo, 1541'de hahamlıkla bağlantılı bir kurum olan Yahudi Yüksek Konseyi'nin başkanlığına Jacob Berab'ın ataması ile atanmıştır. Bu konsey, başta yerel hukuki kararlar alınmasında görev yapmış olsa da zamanla ulusal kararları kapsar duruma gelmiştir. Bunun ardında ise Karo'nun başarısının izleri mevcuttur.³⁴²

2.3.2.2.Beth-Din Başkanlığı

Beth Din, kelime manası olarak “*Yargı Evi*” anlamına gelmekte olup, Yahudi dini hukuk mahkemesinin ismidir. Yahudiliğin yapı taşlarından biri olan bu yüksek mahkeme, II. Mâbed döneminin son devresiyle Roma ve Bizans dönemlerinde aktif faaliyet göstermiştir. Dinî, siyasi, hukukî ve adlî yetkileri olan bu mahkeme, mâbedin ikinci defa tahribinin ardından Sanhedrin, Rabbi Gamaliel tarafından Yavneh'de yeniden kurulmuş, dinî ve cemaatle ilgili

³³⁶ Meral, a.g.m., 2015, s.21.

³³⁷ Franco, a.g.e., s.74.

³³⁸ Kiel, “Niğbolu”, *DİA*, 33/87-89.

³³⁹ Işık, a.g.m., ss.53-54.

³⁴⁰ Işık, a.g.m., s.54.

³⁴¹ Scharfstein, a.g.e., s.547.

³⁴² Fine, a.g.e., s.52.

işlerde Yahudiliğin en üst kurulu olarak kabul edilmiştir. V. yüzyılın başında tamamen ortadan kalkmış gibi görünse de sık sık tekrar kurulmuş, hatta bu zamanlarda dahi uzun soluklu ayakta kalmıştır.³⁴³

Tapınak zamanında var olan Kudüs'teki "*Bet Din ha-Gadol*" veya "*Sanhedrin Gedola*", "Büyük Sanhedrin" veya kısaca "*Sanhedrin*" olarak adlandırılmıştır. Talmud'a göre Beth-Din, Kutsal Yazılarda (Tesniye xvii. 8-13) belirtilen yasakların ve emirlerin denetlenmesini sağlamış ve anlaşmazlıklarda ülkenin yüksek mahkemesi olarak hareket etmiştir. Aynı zamanda devlet işlerinde de belirli bir söz sahibi olmuştur. Beth-Din'in izni olmadan hiçbir saldırı savaşı yapılamamıştır. Bu mahkeme, ülkenin yargıçlarını atamak gibi sivil işlerden de sorumlu olmuştur.³⁴⁴

Beth-Din, Yahudilerin yaşadıkları merkezlerde, en az bir başkan ve iki yardımcından oluşarak kurulmuştur. Yerel cemaatlerin her türlü meselelerine çözüm bulma amacı taşıyan bu hukuki kurumlar, Hahambaşına yardımcı olan üç konseyden biri olmuştur. Yosef Karo, işte bu çok mühim konseyin başkılığını icra etmiştir.³⁴⁵ Karo'yu Beth-Din'e başkan yapan isim ise Jacob Berab'tır. Karo, Berab'la Safed'de bulunduğu zaman diliminde tanışmıştır ve kendisi dönemin en önemli din bilginlerindedir. Jacob Berab, 1538 yılında aktif olmayan Sanhedrin'i tekrar oluşturma girişiminde bulunmuş ve Karo da onun en büyük destekçilerinden biri olmuştur. Onların Sanhedrin'i kurma amaçları, dağınık olan Yahudi toplumunu tek çatı altında birleştirmek, yönlendirmek ve korumak isteğiyle belirmiştir.³⁴⁶

Jacob Berab, Yahudi yüksek mahkemesinin kurulması sürecinde bazı kesimlerden destek alırken nadiren onu desteklemeyenler de çıkmıştır. Berab, kendisine destek olmayanlara karşı, sinagogdaki bir söyleminde bu talimatın yasallığını Talmudik bir bakış açısıyla savunmuş ve Beth-Din'i kurmuştur. Dönemin önde gelen yirmi beş hahamı Safed'de bir araya gelerek öncelikle Berab'ı "*Hahambaşı*" seçmiş; ardından da Berab, kazandığı yetki ile aralarında Yosef Karo'nun da bulunduğu kendisinden sonra yerine gelecek dört kişiyi görevlendirmiştir.³⁴⁷

Yosef Karo, 1541 yılında Berab'ın halefi olarak Safed'deki Beth-Din'de görevine başlamış, mahkemenin başkanlığını yapmıştır. Karo'nun başa geçmesiyle Beth-Din, o zamana kadar görülmemiş alanı en kapsamlı mahkeme konumuna yükselmiştir. Diasporanın '*merkezi*

³⁴³ Jastrow- Ginzberg, "Bet Din And Judges", *E.J.*, 3/512-517.

³⁴⁴ Jastrow- Ginzberg, "Bet Din And Judges", *E.J.*, 3/513.

³⁴⁵ Doğan, "Hahambaşılık", *DİA*, 1/514.

³⁴⁶ Silver, *a.g.e.*, ss.130-135.

³⁴⁷ Shochetman, *a.g.e.*, ss.217-243.

haham mahkemesi' haline gelen Safed Beth-Din'inde alınan tüm halakhik kararlar yalnızca yerel değil küresel öneme de sahip olmuştur. Burada alınan tüm kararlar nihai ve kesin bağlayıcı olarak kabul edilmiştir. Yosef Karo'nun baş haham olarak yaptığı halakhik açıklamalar, yanıtladığı fetvalar diasporanın her köşesinden ilgiyle incelenmiştir. Karo'nun bu çalışmaları dünyanın farklı noktalarındaki Yahudi din bilgeleri tarafından çok takdir edilmiştir. Hatta öyle ki, Yosef Karo, buradaki görevi esnasında zamanın büyük bilginleri olan Mısırlı Haham David ibn Abi Zimra ve Haham Yaakov Castro tarafından da ziyaret edilmiştir. Böylece Karo'nun ününü duymayan neredeyse kalmamış ve o daha önceki başarılı çalışmaları üstüne Beth-Din'deki çalışmalarıyla tüm neslin lideri olarak kabul edilmiştir.³⁴⁸

Karo'nun ismi zamanının verilen tüm halakhik kararlarında ilk sırada yer almıştır. O, kendisine dört bir yandan gelen sorulara da yüzlerce cevaplar yazmış, göndermiştir. Örneğin, Fransız Yahudilerinin vergi konusunda haksızlığa uğradıklarında Karo'ya mektup yazmışlar, bu konuda doğrunun ne olduğunu sormuşlar; Karo da onlara haklarını alabilecekleri cevap mektubu yazmıştır. Daha önce açıkladığımız üzere, bu cevaplara "*responsa*" ismi verilmektedir. Yosef Karo Edirne ve Niğbolu'dayken de responsalar yazmış fakat bilhassa Safed'deki bu görevi süresince yazdığı responsalar çok önemli olmuştur.³⁴⁹ Yosef Karo'nun oğlu Yahuda Karo'ya vasiyet etmesi üzerine onun ölümünden sonra bu responsalar derlenmiş ve 1598'de Selanik'te basılmıştır. Yayımlanan bu esere Even ha-Ezer (*Yardım Taşı*) adı verilmiştir.³⁵⁰

Yosef Karo, Safed Beth-Din'inde Yahudi Hukuku alanında üstün çalışma ve başarılar göstermiş, kendisinden sonra yerine geçmeleri için ise Moshe Alshich , Elisha Gallico ve Jacob Berab II'yi görevlendirerek geleneği devam ettirmeyi amaçlamıştır.³⁵¹

2.3.2.3.Yeshivalardaki Görevi

Yeshiva, Yahudi öğreniminin en eski kurumu olup Talmud-Tora'dan daha üst sıralarda yer almaktadır. "Yeshiva" teriminin Aramice eşdeğeri "*metibta*"dır ve bu her iki kelime de Talmud'da geçmektedir. Yeshiva, cemaat yöneticilerinin bir araya gelerek karar aldıkları bir meclis, bir konsey anlamına gelmektedir. Bu kurumlar; cemaatleri dinî açıdan yönlendiren,

³⁴⁸ Rabinowitz, *a.g.e.*, ss.490-491.

³⁴⁹ Scharfstein, *a.g.e.*, s.547.

³⁵⁰ Shaw, *a.g.e.*, s.162; Rabinowitz *a.g.e.*, ss.489-491.

³⁵¹ Fine, *a.g.e.*, s.52.

problemlerine çözüm bulan ve cemaat işlerinde hizmet verecek din adamları yetiştiren, aynı zamanda idarî fonksiyonu da olan en yüksek Yahudi dinî eğitim kurumlarıdır.³⁵²

Yeshivalar ilk başta sabah ve öğleden sonra olmak üzere günde iki seans olarak *Bet ha-Midrash 'ta*³⁵³ toplanılarak oluşmuşlardır. Fakat daha sonra öğrenci sayısı arttıkça seansların ayrı büyük bir salonda yapılması gerekmiş ve Bet ha-Midrash'ın bitişiğindeki bölüme geçilmiştir. Bu andan itibaren artık bu salon "*yeshiva*" adıyla anılmaya başlanmıştır.³⁵⁴

Yeshivalar, tarihsel süreç içinde nitelik ve nicelik olarak çok değişkenlik göstermiş olsalar da bilhassa ikinci mabed döneminde dini öğrenmenin ana kaynağı olarak görülmüşlerdir. *Beth-Din'in* işleviyle yakından bağlantılı olan bir "çalışma evi" gibi betimlenen Yeshivalar; Sanhedrin veya onun yargı yetkisi altındaki yerel mahkemeler tarafından yürütülen müzakerelere katılabilmeleri için Yahudi Hukuku konusunda öğrencileri çok iyi eğitmekle programlanmışlardır. Bir karar vermeden önce yeshivanın yetmiş bir üyesi, öğrencilerin önünde oturmuş, yazılı ve sözlü halakhayı incelemişlerdir.³⁵⁵

İkinci Mabed sonrası Yeshiva'nın merkezi Kudüs olmuştur. Daha sonra ona paralel olarak Babil'de de bir yeshiva kurulmuştur ve ikisi birden olağanüstü bir ün kazanmıştır. Hatta öyle ki hem Kudüs hem de Babil Yeshivaları yüzyıllarca bu ününü ve muazzam yetkisini kaybetmemiştir. Ancak Yahudilerin Avrupa ve İspanya'ya doğru hareket halinde olmaları zamanla yeshivaları da o bölgelere kaydırmıştır. Babil'deki yeshivalar azalırken İspanya, Fransa, İtalya ve Orta Avrupa'da yeni yeshivalar kurulmuştur. Tarihin ilerleyen sürecinde ise Yahudilerin 1492'de İspanya'dan sürülmesinin ardından Osmanlı gibi önemli devletlerde yeni yeshivalar ortaya çıkmıştır.³⁵⁶

XVI. yüzyıla gelindiğinde, yeshivalar kutsal topraklarda yeniden gelişmeye başlamıştır. Kudüs ve Safed'de birçok Yahudi yükseköğretim kurumları açılmıştır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere, Safed'de bir Bet-Din oluşturan Berab ve Karo'nun öncülüğünde ona ilişkin olarak bir de yeshiva kurulmuştur. Yosef Karo, kurduğu bu akademide dört bir yandan gelmiş yüzlerce öğrenciyi Tevrat ve halakha hususunda eğitmiştir. O dönemde Karo'nun tedrisinden geçerek birçok din âlimi yetişmiştir. Bunun yanı sıra, ünlü âlim Alkabez'in

³⁵² Arslantaş, a.g.m., s.464.

³⁵³ **Bet ha-Midrash:** Yahudi eğitim merkezinin temelini oluşturan kurumlardır. Buradaki öğrenciler hocalarının önünde diz çökerek geleneksel din eğitimi dersi almaktadırlar. Başlangıçta sadece yetişkinler için olan bu kurum, zamanla tüm halka hizmet veren bir konuma ulaşmıştır. (Detaylı bilgi için bkz. Marcus Jastrow - Kohler Kaufmann, "Beth ha-Midrash", The Jewish Encyclopedia, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 3/116-118)

³⁵⁴ Arslantaş, a.g.m., s.464.

³⁵⁵ <https://www.britannica.com/topic/yeshiva> (e.t.:30.08.2021)

³⁵⁶ <https://www.britannica.com/topic/yeshiva> (e.t.:30.08.2021)

öğrencisi olan Moses Cordovero gibi Safed'in önde gelen kabalist ve bilginleri de Yosef Karo'nun Yeshivasına katılmıştır.³⁵⁷

Yemenli bir Yahudi gezgin olan Zekeriya al-Dhairi, 1567 senesinde bir gün Karo'nun bu meşhur yeshivasını ziyaret etmiş ve bazı izlenimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

*"...Suriye ilinden yukarı Celile üzerinden Kenan ülkesi Safed şehrine gittim. Şehre geldiğimde işte... Burada diğer toplulukları geride bırakmış Yahudilerin ışığını gördüm... Sinagoglarda, gizli şeyleri bilen, belli bir konuyu çeşitli şekillerle açıklayan bilge kişileri dinlemeye gelmiştim, ama bunlardan özellikle bilge adam Rabbi Yosef Karo'yu merak ediyordum. O, öğrenmekten vazgeçmeyen büyük aydın, usta bilge... Onun kalbinde Talmud'un yanı sıra vahiyler ve tüm gizemler mühürlenmiştir... İşte bu yüce insanı görmek için bir Şabat günü onu dinlemeye gittim ve girişte kapının dibine oturdum. Bilge adam, insanın değişen zamanın yüklerinden uzaklaşabilmesi için Tanrı'ya sadık kalınması gerektiğinden, "Rabbin Yasası mükemmeldir, ruhu diriltir." ayetinden bahsetti. Daha sonra ise bir konu hakkında tartıştı, bu esnada önünde iki yüze yakın öğrenci onu hayranlıkla izliyordu... Konuşması bittiğinde önündeki bir öğrenciye işaret ederek söz hakkı verdi. Öğrenci ruh hakkında hayranlık verici bir konuşma yaptı, bu sözler Karo'yu şaşkına çevirdi ve öğrencisini tebrik ederek onu yüceltti... Karo, son olarak öğrencilerine Mişna öğrenmelerini emretmişti. Ben, öğrencilerin salondan ayrılmalarına kadar orada kaldım. ..."*³⁵⁸

Yeshivaların Tevrat öğretimi dışında farklı faaliyetleri de olmuştur. Bunlardan biri onun bir fetva meclisliği yapmış olmasıdır. Dönemsel toplantılarında diğer cemaatlerden merkezi konumdaki yeshivalara çokça soru getirilmiştir. Bu hususda sorular, yeshiva merkezine yakın cemaatlerden bizzat sözlü şekilde alınırken, uzak olan cemaatlerden yazılı olarak alınmıştır. Gelen tüm bu sorulara yeshivaların başkanlığını yapan kişiler tarafından konsey ile birlikte kararlar alınarak fetvasal cevaplar yani "responsalar" yazılmıştır. Yosef Karo da kendi yeshivasında birçok cemaate responsalar göndermiştir.³⁵⁹

Yeshivalar bir başka faaliyet olarak, dönemsel toplantılarında dini hizmette bulunan din adamlarını imtihandan geçirmiştir. Adına bir nevi "hizmet içi eğitim" diyebileceğimiz bu metotla sınav sonunda yetersizlikleri bulunan kişilere eksiklerini tamamlama uyarısında

³⁵⁷ Epstein, *a.g.e.*, ss.14-15.

³⁵⁸ Dhariri, *a.g.e.*, ss.116-117.

³⁵⁹ Sol, *a.g.e.*, s.547.

bulunmuş ve maaşlarında kesintiler yapılmıştır. Kişinin zayıf olduğu konularda açıklamalar yapılmış, bilgileri ona hatırlatılmıştır.³⁶⁰

Yeshivalar da akademik çalışmaların yanı sıra, halkın gündelik ihtiyacına yönelik dersler de düzenlenmiştir. “*Pirke*” adı verilen bu dersler ile yeshivalar halk nezdinde de çok fazla önem arz etmiştir. Ayrıca bu kurumlar kendisinde destek veren kişiler için ölümleride anma törenleri düzenlemiştir ve bu törenler çok büyük onur olarak kabul edilmiştir.³⁶¹

2.3.3. Şulhan Aruh’tan Örnek Yasalar

İkinci mabed sonrası (M.S. 70) Yahudi kurallarının derlenip düzenlendiği Şulhan Aruh, daha önce de söz ettiğimiz üzere dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın bu kısmında Şulhan Aruh’un her bir bölümünü ayrı ayrı inceleyerek, içinde bulunan yasalardan örnekler alıntıladık.

2.3.3.1. Orach Hayim’den Örnekler

Şulhan Aruh’u oluşturan dört bölümden ilki olan *Orach Hayim* isimli kısımda, Yahudi bir kimsenin günlük vazifelerinden, Şabat ve dini bayramlara ait kurallardan ve ritüellerden bahsedilmektedir.³⁶²

Bu kısımda yer alan kurallardan ilki, sabah uyanınca Yahudi adabına göre yapılması gereken dini vazifelerdir. Bu vazifeler daha çok temizlik ve giyimle ilgili yasaları kapsamaktadır. Bununla birlikte, Yahudi bir kimse yeni bir güne uyandığı için Allah’a dua etmeli, güne şükürle başlayıp günün devamını da Allah için yaşamaya niyetlenmelidir.³⁶³ Bu konu Şulhan Aruh’ta şu ilkelerle anlatılmaktadır:

*“Kişi kendini bir aslan gibi güçlendirmeli, sabahları Yaraticısına hizmet etmek için kalkmalı ki, şafağı uyandıran o olsun... Ve yatağında yattığı zaman, Kimin huzurunda yattığını bilmeli ve uykudan uyanır uyanmaz şevkle, Allah Teâlâ’nın hizmetine kalkmalıdır.”*³⁶⁴

³⁶⁰ Natan Ha-Bavli, *Dünyanın Kısa Tarihi: İslami Dönemde Kaleme Alunan İlk İbranice Kronik Seder ‘Olam Zuta*, çev. Nuh Arslantaş, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014, s.88.

³⁶¹ Arslantaş, a.g.m., s.464.

³⁶² Joseph Karo, “Orach Chayim”, *Shulchan Aruch*, 1-7, https://www.sefaria.org/Shulchan_Arukh,_Orach_Chayim (e.t.:25.06.2021)

³⁶³ Orach Hayim, 1:1 (Çalışmamızın bu bölümünden itibaren Şulhan Aruh’tan verilen maddelerin gösterimi bu şekilde belirtilecektir.)

³⁶⁴ Orach Hayim, 1:1.

*“Kim yaratıcısının huzuruna duâ etmeye kalkarsa, gecenin üçte biri, gecenin üçte ikisi ve gecenin sonundaki semavi saatlerin değiştiği saatleri hedeflesin; çünkü Tapınağın yıkımı ve sürgün hakkında bu zamanlarda kılınan dua uygundur.”*³⁶⁵

Yahudi şeriatına göre giyinmenin de bir adabı olmalıdır. Yosef Karo, eserinde giyinme ile ilgili:

“Çamaşırını oturma pozisyonundan giymemeli, daha ziyade çamaşırını alıp başını ve kollarını yatarken içine sokmalıdır... Sonuç olarak ayağa kalktığı anda kapalı olur...” (Orah Hayîm, 2:1) ve *“Önce sağ ayakkabıyı giymeli ve bağlamamalı, sonra sol ayakkabıyı giyip bağlamalı, (en son) sağ ayakkabıyı geri dönüp bağlanmalıdır... Kişi ayakkabısını çıkarırken ise önce soldakini çıkarmalıdır.”* (Orah Hayîm, 2:4) gibi yasalara yer vermektedir.³⁶⁶

Yosef Karo, Şulhan Aruh’unda bir Yahudi’nin her anında ne yapması gerektiğini detaylıca ele almaktadır. Buna en güzel örneklerden bir tanesi: *“[Aşırı] dimdik yürümek haramdır ve (İlahi Huzura saygıdan) başı açık olarak dört amot [mesafe] yürümemelidir...”* ilkesinde geçtiği üzere, kişinin yürürken bile tevazu içinde olması gerektiğini vurgulamasıdır.

³⁶⁷

Orah Hayim bölümünde temizlik, el yıkama ve sular ile ilgili de tüm yasalar arka arkaya detaylı bir şekilde şöyle anlatılmaktadır:

*“Banyoda alçakgönüllü olmalıdır... Ve iki adam birlikte (banyoya) girmeyecek. Ayrıca orada konuşmamalı, tevazu adına kapıyı kendi kendine kilitlemelidir.”*³⁶⁸

*“Kötü ruhu (yani uykunun manevi etkilerini) onlardan uzaklaştırmak için ellerini üç kez yıkamaya özen göstermelidir.”*³⁶⁹

*“Ellerini yıkamadan önce ellerini ağızına, kulaklarına, gözlerine ve burnuna sokmamalıdır.”*³⁷⁰

³⁶⁵ Orah Hayîm, 1:1.

³⁶⁶ Orah Hayîm, 2:1-6.

³⁶⁷ Orah Hayîm, 2:6.

³⁶⁸ Orah Hayîm, 3:1.

³⁶⁹ Orah Hayîm, 4:2.

³⁷⁰ Orah Hayîm, 4:3.

“Namazdan önce el yıkamak için A reviiit (hacim ölçüsü) kullanmak şart değildir.”³⁷¹

“Yemekten önce el yıkamak için gerekli olan her şeyde, namazdan önce el yıkama konusunda özel olmak en iyisidir. Ancak ne [dökme] bir kap, ne insan gücü ne de yemekten önce el yıkamayı geçersiz kılacak başka şeyler [namazdan önce yıkamak için] şart değildir.”³⁷²

“Sabah namazından önce el yıkama, yerde değil, bir kapta yapılmalıdır.”³⁷³

“Sabah namazından önce el yıkamak için kullanılan su, daha sonra başka bir amaçla kullanılmamalıdır. Bir eve veya insanların geçtiği herhangi bir yere dökmemelidir.”³⁷⁴

“Önce sağ eline su dökmek için su kabını sağ eliyle almalı, sonra sol eline aktarmalıdır.”³⁷⁵

“Henüz ellerini yıkamamış olandan su alınmamalıdır.”³⁷⁶

“Bir kişi ellerini bir kaba su ile sürerse, o zaman Şema ve Amida duasını okumak için el yıkamak sayılır, ancak henüz kötü ruhu elinden çıkarmamıştır. Her bir elini dönüşümlü olarak üç farklı bol suya sokarsa, kötü ruhu elinden alıp almadığı açık değildir.”³⁷⁷

“Bir kimse bütün gece uyanık kalmışsa, sabah namazı için ellerini yıkamalı mı, yoksa kötü ruhtan kurtulmalı mı, belli değildir.(Rema'nın³⁷⁸ yorumu: Dua okumadan ellerini yıkamalıdır.)”³⁷⁹

“Ellerin [onlardan sonra] su ile yıkanması gerekir: Yataktan kalkan, banyodan veya hamamdan çıkan, tırnaklarını kesen, ayakkabısını çıkaran, ayağına dokunan veya elini yıkayan kimse. Bazıları şöyle der: Ölülerin arasına giren veya ölüye dokunan, elbisesini bitlerden

³⁷¹ Orah Hayîm, 4:5.

³⁷² Orah Hayîm, 4:7.

³⁷³ Orah Hayîm, 4:7.

³⁷⁴ Orah Hayîm, 4:8.

³⁷⁵ Orah Hayîm, 4:9.

³⁷⁶ Orah Hayîm, 4:10.

³⁷⁷ Orah Hayîm, 4:11.

³⁷⁸ **Rema:** Rema lakabı haham Moses İsserles'e iattir. (1525-1572). Kendisi bir Aşkenaz Yahudisidir. (Scharfstein, a.g.e., s.547.)

³⁷⁹ Orah Hayîm, 4:12.

temizleyen, cinsel ilişkide bulunan, bite dokunan veya eliyle vücuduna dokunan. Bunlardan herhangi birini yapıp da elini yıkamayan, âlim ise amelleri unutulur, âlim değilse çıldırır.”³⁸⁰

“Omuzlarından kan akan ve ellerini yıkamayan yedi gün korkar. Saçını kestiren veya tıraş olan, ellerini yıkamayan, üç gün korkar. Tırnaklarını kesip ellerini yıkamayan bir gün korkar. Ve [bu üç durumdan herhangi birinde, o] neyden korktuğunu bilmeyecek.”³⁸¹

“Yüzünü yıkayan fakat iyi silmeyen, yüzü çatlar veya çıbanlanır. Bunun ilacı pancar suyunda bol bol yıkamaktır....”³⁸²

“Su yoksa ellerini bir parça toprak, toza veya herhangi bir temizlik maddesine silip, ellerin temizliğine bir hayır duası okuyabilir, bu da ona namaz kılmasına izin verir ama kötü ruhu onlardan uzaklaştırmaz...”³⁸³

Yahudiler için önemli bir başka konu ise onların özel kıyafeti Tzitzit³⁸⁴ ve tefillin³⁸⁵ ile ilgili kanunlardır. Bahsedilen bu kavramlar, ibadetler için giyilmesi gerekli özel kıyafetleri anlatmaktadır. Yahudi yasasına göre, bu elbiselerin belli kurallar çerçevesinde kullanılması gerekmektedir.³⁸⁶ Yosef Karo, Yahudi geleneğinde ve kendinden önce gelen âlimlerin fetvalarında yer alan tzitzit ve tefillin ile ilgili ile yasaları toplayarak, dindaşlarına net bir şekilde şu bilgileri aktarmaktadır:

“Püsküllü bir elbiseye sarınacak ve onu ayakta iken bereketleyecektir.”³⁸⁷

“Sarma düzeni, bir kimsenin işe giderken başını örtmesi gibidir. Bazen başı örtülü, bazen başı açıkta. Ve başı püsküllü elbise ile örtmek caizdir.”³⁸⁸

“Geleneksel olarak giyilen küçük püsküllü giysilerimiz (talit katan), sarılmamış olsa da, püskül yükümlülüğünü yerine getirir. Ve insanın onu uzun yoldan başının üzerine koyup

³⁸⁰ Orah Hayîm, 4:17.

³⁸¹ Orah Hayîm, 4:18.

³⁸² Orah Hayîm, 4:19.

³⁸³ Orah Hayîm, 4:21.

³⁸⁴ **Tzitzit:** Yahudi geleneğine göre giyilmesi uygun olan püsküllü bir elbisedir. (bkz. Galip Atasağun, “Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar” , *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2001, sy.11, 11/125-156.)

³⁸⁵ **Tefillin:** Deriden yapılmış ve yassı deri şeritlerle birbirine tutturulmuş siyah iki kutucuktan oluşan objedir. Kutucuğun içinde parşömen üzerine el yazması olarak Tevrat’tan bölümler bulunur. (bkz. Atasağun, a.g.m. , 11/125-156.)

³⁸⁶ Atasağun, a.g.m., 11/125-156.

³⁸⁷ Orah Hayîm, 8:1.

³⁸⁸ Orah Hayîm, 8:2.

sarması iyidir. En azından dört arşın yürümek için gereken süre kadar sarılı bir şekilde bu şekilde durmalıdır. Bundan sonra başının üzerine çekip normal şekilde giyebilir.”³⁸⁹

“Emirlerle çevrili olmak için, iki saçak öne ve iki saçak arkaya dönmelidir.”³⁹⁰

“Kişi "kendini püsküllere sarmak" için kutsamalıdır.”³⁹¹

“... Küçük püsküllü bir giysinin (talit katan) üzerinde, giymekten ziyade sarma olmasa da, "kendini sarmak" kutsanabilir. (Ramah: “Saçakların emri üzerine” kutsanması gerektiğini söyleyenler var ve bu bir gelenek ve bunu değiştirmeyin)”³⁹²

“... Saçakları sarmada şu niyete sahip olunmalıdır: Allah'ın, tüm emirlerini hatırlamamız ve yerine getirmemiz için bize sarılmamızı emrettiği...”³⁹³

“Nimet yapmadan önce, saçakların iplerini uygun olup olmadığını kontrol etmelidir ki, boş yere hayır duası yapmasın.”³⁹⁴

“Birinin dört köşeli elbisesi çoksa, hepsinin püsküllü olması zorunludur...”³⁹⁵

“Püsküllü elbisesi istemeden düşerse, geri döner ve kendini ona sararsa, bir nimet vermesi gerekir ve bu, tamamen düştüğü zamandır. Ama tamamen düşmediyse, çoğu düşmüş olsa da, bir lütuf yapmaya gerek yoktur.”³⁹⁶

“Geceleyin püsküllü elbisesi ile uyuyan kimse, onu çıkarmasa bile sabahleyin ona salavat getirmelidir....”³⁹⁷

Orah Hayîm'e göre, kadınlar ve köleler tzitzit giymekten muafır, çünkü bu zamana bağlı bir emirdir (Orah Hayîm,17:2). Yine Orach Hayîm'e göre bir çocuğun giyebileceği tzitzit, uzun, ayakta durabildiği ve yürümesine engel olmayan şekilde olmalıdır. (Orah Hayîm,16: 1).

³⁸⁹ Orach Hayîm, 8:3.

³⁹⁰ Orach Hayîm, 8:4.

³⁹¹ Orach Hayîm, 8:5.

³⁹² Orach Hayîm, 8:6.

³⁹³ Orach Hayîm, 8:7.

³⁹⁴ Orach Hayîm, 8:8.

³⁹⁵ Orach Hayîm, 8:12.

³⁹⁶ Orach Hayîm, 8:14.

³⁹⁷ Orach Hayîm, 8:15.

Ayrıca *Tzitzit* dizeleri, yünden veya giysinin yapıldığı malzemeden yapılmalıdır (*Orah Hayim* 9: 2-3).³⁹⁸

Yahudi hukuk ve geleneğine göre yapılması zorunlu olan belli başlı ibadetler bulunmaktadır. Bunlar Tevrat'ta ve diğer halakhik kaynaklarda yer almakta olup değişmez buyruklar arasındadır. Yahudilikte genel olarak günde üç defa ibadet edilir. Bunlardan sabah yapılan *Şaharit*, öğle vaktinden sonra yapılan *Minha*, akşam vaktinde yapılan ise *Maariv* ismi verilmektedir.³⁹⁹ Bahsedilen ibadetlerin vakitleri ve bu vakitlerde doğru ve yanlış kabul edilen davranışlar ile ilgili Şulhan Aruh'ta şu ifadeler yer almaktadır:

*"Sabah Tefillah (yani Amidah)⁴⁰⁰ zamanı: O'nun emri, duanın "çiçek açması" (yani doğması) ile başlamasıdır. Yazıldığı gibi, "Seni güneşle birlikte yüceltecekler (Mezmur 72:5)." Eğer bir kimse sabah direğinden (yani şafaktan) itibaren namaz kılmışsa ve gökyüzü aydınlanmışsa, [ödevini] yerine getirmiş olur. (Bunun) zamanı, gündüzün üçte biri olan dört saatin sonuna kadar devam eder. Dördüncü saatten sonra öğleye kadar hata veya haddi aşma ile namaz kılması halinde, vaktinde kılınan namazın sevabı (aynı) olmasa bile, yine de namazın sevabı vardır."*⁴⁰¹

*"Namaz vakti geldiğinde, bir kimsenin dostunu selamlamak için kapısına erken gelmesi lafzen "onlara bir 'şalom' vermesi yasaktır, çünkü Kutsanmış Olan'ın adı "Şalom"dur. ", ama ona "Günaydın efendim" (tzafra d'mari tav) demesine izin verilir. Ve bir iş meselesini görmek için ihtiyaç duyulması dışında buna bile izin verilmez, ancak namazdan önce sadece selamlanacaksa (yani tamamen sosyal bir amaç için) bu ifade bile yasaktır. Ayrıca, kapısına gitmek için erken kalktığında (yani namazdan önce) onlara [selamlamada] eğilmek de yasaktır. Bir de kapısına gitmek için erken kalkmayınca rükûnun haram olduğunu söyleyenler var. Ve bir kimse çarşıda arkadaşını bulsa bile, ona "Günaydın efendim"den başka bir şey söylememesi gerektiğini söyleyenler var, çünkü bu (lafzen "kalp verir") [ona] bunun gerçek olduğunu hatırlatır. Namaz kılincaya kadar başka işlerle gecikmek haramdır."*⁴⁰²

³⁹⁸ <https://tr.eferrit.com/yahudi-dini-dolapta-pueskueller/> (e.t.:30.08.2021)

³⁹⁹ Aydın, a.g.e., s.218.

⁴⁰⁰ **Amidah:** Bir çeşit ortak duaya verilen isimdir. Temel dua kabul edilen Amidah, bütün ibadetlerde cemaatle ayakta okunur. Cemaat bu duayı alçak sesle, okuyucu ise herkes adına yüksek sesle okur. Asıl şekliyle on sekiz ve bir ilâveyle on dokuz duadan oluşan Amida, Tanrı'ya iman itiraftıyla başlayıp Kudüs'ün yeniden imarı ve barış için yapılan dualarla sona erer. (Ahmed Güç, *Dinlerde Mabed ve İbadet*, Ensar Neşriyat Yay., İstanbul, 2005, ss.159-160.)

⁴⁰¹ *Orah Hayim*, 89:1.

⁴⁰² *Orah Hayim*, 89:2.

“Namazı [yani Amidah] kılmadan önce, kendi ihtiyaçları ile meşgul olması veya yola çıkması haramdır (ve daha önce bazı nimetleri söyledikten sonra [buna izin veren] müsamaha gösterenler vardır. Baruch She-amar diyor, ancak bu konuda katı olmak iyidir - Terumat HaDeshen 18).”⁴⁰³

“Susayan ve aç olan - işte onlar- hasta kategorisine girerler. Kişi zihnini odaklama yeteneğine sahipse, dua etmelidir. Değilse, dilerse yiyip içmedikçe namaz kılmamalıdır.”⁴⁰⁴

“İbadet vakti gelince öğrenmek bile haramdır. Ve bu, normal olarak evinde dua eden ve normalde havraya gitmeyen bir kişiyle ilgilidir, çünkü onun öğrenimine ve Şama'nın okunma ve dua zamanına dalacağından endişe etmek için sebep vardır. Ama normalde [dua etmek için] sinagoga giden [için] - buna izin verilir. Ve eğer biri başkalarına öğretmek için oradaysa, normalde [dua etmek için] havraya gitmese bile, zaman geçeceğinden [öğretmeye devam etmesine] izin verilir.] İnsanlara fayda sağlamak büyük bir meseledir ve şimdi öğrenmezlerse boş boş oturacaklar ve öğrenemeyeceklerdir.”⁴⁰⁵

“Şaharit zamanına yakın, bir yerde saç kestirmeye ve hamama girmeye izin verilir, çünkü onlar (yani Bilgeler) Minha zamanına yakın bir zamanda [bu şeyleri yapmamaya] karar verdiler.”⁴⁰⁶

Yahudilerin yapması gereken bu günlük ibadet ve duaların ne şekilde ve nerede yapılması gerektiğiyle ilgili olarak ise Orah Hayim’de şu buyruklara yer verilmektedir:

“Karşılarında namaz kılmak için Kudüs'e bakan kapı veya pencereleri açmak gerekir. Ve bir havranın on iki penceresi olması tercih edilir.”⁴⁰⁷

“Tarla gibi gedikli yerde namaz kılınmamalı...”⁴⁰⁸

“Yüzü havraya dönük olmayan kimse, havranın arkasında da namaz kılmamalıdır. Bir havranın arkası, cemaatin dua ederken karşı karşıya olduğu açıklığının karşısındaki tarafı ifade eder. Karşıt görüşte olan müfessirler vardır ve her iki görüş de uymak yerindedir ve

⁴⁰³ Orah Hayim, 89:3.

⁴⁰⁴ Orah Hayim, 89:4.

⁴⁰⁵ Orah Hayim, 89:6.

⁴⁰⁶ Orah Hayim, 89:7.

⁴⁰⁷ Orah Hayim, 90:3.

⁴⁰⁸ Orah Hayim, 90:4.

havranın dışında diğer taraflarda namaz kılarken bile sinagoga sıkı sıkıya bakmak gerekir... ”⁴⁰⁹

“Cemaatle [namazda] durduğunda, [namazın] vakti geçiyor ve cemaat namaz kılmıyorsa, namazı cemaatin namazından [önce] ilerletmek/hızlandırmak yasaktır... ”⁴¹⁰

“Kendi şehrinde bir havra olan ve namaz kılmak için oraya girmeyen kimseye kötü komşu denir ve kendisi ve çocukları için sürgüne yol açar. ” ⁴¹¹

“Sinagoga giderken ve mitsva olan her şey için koşmak bir mitsvadır - hatta uzun adımlar atmanın yasak olduğu Şabat'ta bile. ”⁴¹²

“Namaz kılmak için bir yer belirlemeli ve ihtiyaç olmadıkça değiştirmemelidir. Ve dua etmek için kendi kendine bir havra kurması yeterli değil, kurulu sinagog içinde de yerleşik bir yeri olmalıdır. ”⁴¹³

“[Resimli] elbiseler (yani işlemeli bir elbise gibi), onların önünde namaz kılmak caiz değildir. Ve bir kimse, resimli bir elbisenin veya duvarın önünde namaz kılıyorsa (başka çaresi yoktur), gözlerini kapamalıdır. (Rem'a: Ve bu nedenle, [insanların] dikkatinin dağılmaması için dua kitaplarını örneklemek de yasaktır [Mordechi, "Kol haTz'lamim" bölümünün başlangıcı (Masechet Avodah Zarah'ın 3. bölümü)]. ”⁴¹⁴

Tüm bu kuralların yanında, bir Yahudi, günlük ibadetini yaparken örtülü olmalı (*Orah Hayîm*,91:1-5), temizliğine çok dikkat etmeli (*Orah Hayîm*,90:4), yapması gereken hareketlerde uzuvlarının duruşuna önem vermeli (*Orah Hayîm*,95:3) ve dünyadan kendini uzaklaştırıp namazına odaklanmalıdır. (*Orah Hayîm*,96:1)

Yahudiler için hem haftalık hem de yıllık dini bayram ve törenler mevcuttur. Bunlardan en önemlisi Şabat günü olup, haftalık bir bayramdır. Yahudilerin dinî hayatlarının merkezini teşkil eden Şabat, bütünüyle bir dinlenme ve ibadet günüdür. Bu günde iş yapılmadığı gibi ateş yakmak, yazı yazmak, hatta telefon etmek bile yasaktır. Bu günün hazırlıkları cuma günü ikinci

⁴⁰⁹ Orah Hayîm, 90:5.

⁴¹⁰ Orah Hayîm, 90:9.

⁴¹¹ Orah Hayîm, 90:9.

⁴¹² Orah Hayîm, 90:10.

⁴¹³ Orah Hayîm, 90:17.

⁴¹⁴ Orah Hayîm, 90:20.

vaktinden itibaren başlamaktadır. Şabat gününde dini bir ayin yapılır. Bu ayin hem evde hem sinagogda yapılabilmektedir.⁴¹⁵

Orah Hayim’de bu konuyla ilgili yer alan “Şabat'a hazırlanmak için bir kişi Cuma günü erken kalkmalıdır; Kendisine hizmet edecek çok hizmetçisi olsa bile (Şabat'ın şerefi için) yapacak küçük bir şey bulmalıdır. Bunu sebzeleri incecik kesen Rav Chisda'da görüyoruz; odun kesen Rabah ve Rav Yosef; alevi yakacak olan Haham Zeira; ve evi temizleyecek ve hafta içi çatal bıçak takımını Şabat için belirlenmiş çatal bıçak takımlarıyla değiştirecek olan Rav Nachman.... Bu insanlara öykünebiliriz ve kimse "Bu bana yakışmaz" dememelidir, çünkü bu Şabat'ın onurudur.” buyruğu Şabat gününün bir Yahudi için ne kadar kıymetli olduğunu çok iyi vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, Yosef Karo ilmihalinde Şabat gününde yasaklanmış ve yasaklanmamış ilkeleri tek tek açıklamıştır.⁴¹⁶

Şabat dışında *Fısıh*⁴¹⁷, *Yom Kippur*⁴¹⁸, *Hanuka*⁴¹⁹ gibi dini gün ve bayramlar da Yahudiler için çok önem arz etmektedir. Yine bahsedilen bu günlerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği ile ilgili emirler Orach Hayim bölümünde ifade edilmektedir.⁴²⁰

Yahudiler için bir başka önemli ibadet ise oruçtur. Yahudilikte mecburi oruçlar kapsamında altı oruç vardır.⁴²¹ Fakat bunlar içerisinde en önemlisi *Yom Kippur* orucudur. Kefaret günü anlamına gelen Yom Kippur’da, ruhun terbiyesi için beden yeme ve içmeden kesilir, kişi günahlardan duyduğu pişmanlığı itiraf eder ve Allah’a yaklaşmak adına tövbede bulunur. Yahudiler Yom Kippur orucunda arife akşamından sonraki günün akşamına kadar yirmi beş saat oruç tutulmaktadır. Oruç, güneşin batması ile başlar, ertesi akşam gökyüzünde yıldızların görünmesiyle son bulur.⁴²² Oruçların tutulma vaktiyle ilgili Şulhan Aruch’ta şu ifadeler bulunmaktadır:

⁴¹⁵ Güç, a.g.e., ss.159-160.

⁴¹⁶ Orach Hayim, 242-344.

⁴¹⁷ **Fısıh (Pesah):** Yahudilerin Mısır’dan çıkmaları hatırasına kutladıkları bayramdır. (Aydın, a.g.e., 2017, ss.222-223)

⁴¹⁸ **Yom Kippur (Kefaret Bayramı):** Günahların bağışlandığına inanılan bayramdır. Her Yahudi kendini ibadete verir. (Aydın, a.g.e., 2017, ss.222-223)

⁴¹⁹ **Hanuka:** Mabeddeki yedi kollu şamdanın bir günlük yağ ile sekiz gün yanması hatrına kutlanılan bayramdır. (Aydın, a.g.e., 2017, ss.222-223)

⁴²⁰ Joseph Karo, “Orach Chayim”, *Shulchan Aruch*, https://www.sefaria.org/Shulchan_Aruch,_Orach_Chayim (e.t.:25.06.2021)

⁴²¹ **Bahsedilen altı oruç şunlardır:** Yom Kippur Orucu, Dokuz Av Orucu, Dördüncü Ay Orucu, Yedinci Ay Orucu, Onuncu Ay Orucu, Ester Orucu. (Rahim Ay, “İlahi Dinlerde Oruç: Kaynağı, Amacı ve Uygulanışı Bakımından Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Journal of Analytic Divinity*, Ankara, 2021, c.5, sy.2, s.216.)

⁴²² Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basın Yay., İstanbul,2001,s.793.

“Tüm oruçların zamanı, Tzeis Hacocavim'e ("yıldızın çıktığı") kadar tamamlanmadığı, 3 orta boy yıldız görüldüğünde veya ay güçle parlamadığıdır...”⁴²³

“Günün yarısına kadar oruç tutup daha sonra yerse veya günün yarısına kadar yiyip bundan sonra oruç tutarsa buna oruç denilmez...”⁴²⁴

Oruç tutmak, ergenlik çağına girmiş sağlıklı her bir Yahudi'ye zorunludur.⁴²⁵ Fakat bununla birlikte, bazı hususlarda oruçtan muaf sayılabilen kimseler de bulunmaktadır:

“Sıkıntılar için tuttuğumuz bu oruçlar hakkında - hamileler, emziren kadınlar ve bebekler oruç tutmaz. Ve yarın oruç tutsak bile gece yemek yememize izin var - yağmur orucu hariç.- Ve geceleyin yediğimiz herhangi bir oruçta - ister topluluk olsun, ister bireysel olsun - bu kimse, şafağa kadar kesinlikle yiyip içebilir. Bu, uyumadığı süredir ama uyursa bir daha yemek yiyemeyebilir.”⁴²⁶

2.3.3.2. Yoreh Deah'dan Örnekler

Şulhan Aruh'u oluşturan bölümlerden ikincisi “Yoreh Deah” isimli kısımdır. Yoreh Deah'da ağırlıklı olarak kurbanlar, koşer olan ve yasaklanmış olan yiyecekler, tuzlama, iç yağ, et ve süt ürünleri hakkında hükümler bulunmaktadır.⁴²⁷ Burada özellikle vurgulamamız gerekir ki, Yahudilerde “helal yiyecek” anlamına gelen “kaşer” çok önemlidir ve çok ince kuralları mevcuttur.⁴²⁸

Kaşerle ilgili belirlenmiş yasalara *kaşerut* veya *kaşrut* adı verilmektedir. Kaşer olan yiyeceklerle ilgili ana yasalar Tevrat'ta yer almasına rağmen detayları Talmud ve diğer halakhik kaynaklarda yer almaktadır. Yahudi inancına göre bahsedilen kuralların fiziki faydalarının yanı sıra asıl yararları ruhidir ve kaşer kurallarına uyan bir insan kendini Allah'a daha yakınlaşmış hissetmektedir.⁴²⁹

Yoreh Deah'da ilk ele alınan yasalar, kurbanlar ve kurban kesiminin kuralları ile ilgilidir. Bunların bir kaçından bahsedecek olursak:

⁴²³ Orach Hayim, 562:1.

⁴²⁴ Orach Hayim, 562:11.

⁴²⁵ Besalel, a.g.e., s.793.

⁴²⁶ Orach Hayim, 564.

⁴²⁷ Besalel, a.g.e., s.364.

⁴²⁸ Sami Kılıç, *İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler*, Sarkaç Yay., Ankara, 2011, s.30.

⁴²⁹ Kılıç, a.g.e., s.31.

“Konuşmayan, duymayan ve zihinsel özürlü... Ve şehita'nın⁴³⁰ nasıl yapacağını bilmeyen reşit olmayan kimsenin kurban kesimi yapmalarına izin vermiyoruz.”⁴³¹

“Kim bir puta tapan için bir hayvanı şahitler önünde keser, sonra bir Yahudi ondan onu satın almaya geldiğinde, “Bu hayvandan (et) almayın, çünkü onu ben kesmedim” der. Ona inanılmıyor. Ancak kendisine (Şehita) haramdır, çünkü kendisi için (koşer olmadığını açıklamasıyla) haram bir kesim/dilim ilan etmiştir...”⁴³²

“Yahudi olmayanın kurbanı, nevilah (kesilmemiş veya uygunsuz şekilde shechtlenmiş hayvan) statüsündedir.”⁴³³

Yahudilikte tuz, kurbanların temizleyici maddesi olmasının yanı sıra birçok başka şeyin de simgesi konumundadır. Bunlardan en önemlisi tuzun koruyuculuğu ve değişmezliği simgeliyor olmasıdır. Zira Allah'ın “*ebedi bir tuz anlaşması*” ile Harun ve onun soyuna Mabel'deki paylardan verdiği belirtilmektedir. Ayrıca İsrail Krallığının da *tuz ahdiyle* ebediyen Davud soyuna verildiği ifade edilmektedir.⁴³⁴

Yoreh Deah'da tuz ve etlerin tuzlanması hakkında yer alan hükümler şu şekildedir:

“Et tuzlanmadan önce durulanmalıdır. Ve kasap yıkadıysa evde durulamaya gerek yoktur ve et durulandıktan sonra başka bir kesim yapılmışsa veya toynaklar durulandıktan sonra çıkarılmışsa, geri dönmeli ve tekrar durulanmalıdır.”⁴³⁵

“Tuzlama, un kadar ince olan tuzla veya etten düşecek kadar kalın olan tuzla yapılmaz, ancak sahip olduğunuz tek tuz inceyse olabilir.”⁴³⁶

“Tuz, etin hiçbir yeri tuzsuz kalmayacak şekilde etin üzerine serpilmeli ve bu kadar tuzla yenemeyecek kadar tuzlanmalıdır. Bundan daha fazla tuz gerekli değildir. Tuzlama etin her iki tarafına da yapılmalıdır ve kümes hayvanlarının içleri de tuzlanmalıdır. Etin sadece içini veya

⁴³⁰ **Şehita:** Yahudilik'te hayvan kesim işine verilen isimdir. (bkz. Kılıç, a.g.e., s.42.)

⁴³¹ Yoreh Deah, 1:5.

⁴³² Yoreh Deah, 1:12.

⁴³³ Yoreh Deah, 2:1.

⁴³⁴ Kılıç, a.g.e., ss.70-72.

⁴³⁵ Yoreh Deah, 69:1.

⁴³⁶ Yoreh Deah, 69:3.

dışını veya sadece bir tarafının tuzlanması durumunda caizdir Eti tuzladıktan sonra kesersek, kesilen yeri yeniden tuzlamaya gerek yoktur.”⁴³⁷

Yahudi kanununda kaşer olan yiyecek ve hayvanların çok detaylı belirtilmesinin yanı sıra yasaklı olanlar hakkında çok fazla detay bulunmamaktadır. Bununla birlikte genel kaide, pis kabul edilen hiçbir şeyin yenilmemesi gerektiğidir.⁴³⁸

Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar arasında özellikle kendiliğinden ölmüş, yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanmış, hastalanmış, eksik uzuvları olan vs. hayvanlar kurban edilemez kabul edilmektedir.⁴³⁹ Bunun haricinde kuşlar, çekirgeler ve balıklar hakkında da Yoreh Deah’da yer alan buyruklar vardır:

“Bir koşer kuşunun belirtileri Tevrat’ta açıklanmaz, sadece koşer olmayan türleri ve izin verilen kuş türlerini sayar. Tevrat’ta da yasaklanan türlerden 24’ü zikredilmiştir.”⁴⁴⁰

“Bu türler ve isimleri konusunda uzman olan kimse, işte onlardan olmayan tüm kuşları yer ve kontrole ihtiyacı yoktur. Ve bir koşer kuşu geleneklere göre yenir ve o yerdeki açık olan şey, onun bir koşer kuşu olduğudur. Ve avcının şöyle dediğine inanılır: Bu kuş, av hahamı bana izin verdi, çünkü o avcının Tevrat’ta geçen koşer olmayan türler ve isimleri konusunda uzman olduğu biliniyor. Onları tanımayan ve isimlerini bilmeyen biri, işaretleri kontrol etmelidir: Yırtıcı kuş olan her kuş [onu] yer ve onun koşer olmayan türlerden olduğu bilinir. Yırtıcı kuş olup olmadığını bilmiyorsa, onu telle kaldırdıklarında, bacakları boyunca ikiye ayırsalar, iki parmak burada ve iki parmak burada, ya da havadan kavrayan [bir kuştur] ve [onu] yer, onun bir yırtıcı kuş olduğu bilinir. Yırtıcı kuş olmadığı biliniyorsa, koşerinin [durumunun] üç işareti vardır: Fazladan bir parmak, bir ekin [gıdanın yanında sindirim kesesi] ve taşıdığı elle soyulur. Sadece bıçakla soyulup sertleşip yapışmışsa ve güneşe koysa da iyileşirse ve sonra elle soyulursa, işte bu koşer [olduğunun] alâmetidir. Ve bu üç işarete sahip olmasına rağmen, yenilmemelidir, çünkü ataları tarafından onlara koşer olduğu yönünde aktarılan bir gelenek yoksa yırtıcı bir kuş olduğundan endişe ediyoruz.”⁴⁴¹

⁴³⁷ Yoreh Deah, 69:4.

⁴³⁸ Kılıç, a.g.e., s.83.

⁴³⁹ Yoreh Deah, 29:1.

⁴⁴⁰ Yoreh Deah, 82:1.

⁴⁴¹ Yoreh Deah, 82:2.

“Balıkların işaretleri Tevrat'ta açıktır: Yüzgeçleri ve pulları olan her şey koşerdir. Ve yüzgeçler, onunla yüzdüğü şeydir. Ve pullar, üzerinde sertleştirilmiş derilerdir. Özellikle elle veya bir aletle soyulduklarında, ancak onları balığın derisinden soymak mümkün değilse, pul olarak adlandırılmaz. Ve sadece bir tane olsa bile uygundur. Pulları yoksa ve ilerde bir süre sonra büyüdüğünde veya denizde pulları olduğunda, caizdir.”⁴⁴²

“Çekirgeler için koşer işaretleri: 4 bacağı ve 4 kanadı olan ve kanatları uzunluk ve çevrenin çoğunu kaplayan ve şu anda olmasa bile zıplamak için iki bacağı olan, ancak onları bir süre sonra büyütme mahkûm olan her şeydir. Ve tüm bu işaretlere sahip olsa bile, adı "çagav" olmadıkça veya adının "çagav" olduğuna dair bir gelenekleri olmadıkça izin verilmez.”⁴⁴³

“Koşer olmayan çekirge yağına izin verilir.”⁴⁴⁴

Yahudi dininde helal gıda konusunda dikkat çeken önemli mevzulardan biri de et ve sütün karışmaması hakkındaki hükümlerdir. Yosef Karo, bu emrin Tevrat'ta net bir şekilde ifade edilmediğini *“Tevrat'ta şöyle yazılmıştır: "Çocuğu annesinin sütüyle pişirmeyeceksin" (Çıkış 23:19; Çıkış 34:26; Tesniye 14:21). Yemek yasağı, yemek pişirme tarzında olmadıkça [et ve süt konusunda] Tevrat'tan hiçbir yasak olmadığını söyleyenler vardır, ancak rabbinik olarak [et ve süt karışımı] her şekilde yasaktır. Tevrat'ta yasaklanmayan tüm et ve sütlerin karışımlarından ise yararlanılabilir...” (Yoreh Deah, 87.1.) ve "Çocuk" kelimesi spesifik değildir, öküz, koyun ve keçi de aynı kuraldadır. Anne sütü veya başka bir [evcil] hayvanın sütü olması arasında fark yoktur. Aksine, ayet ortak bir duruma atıfta bulunur.” (Yoreh Deah, 87.2.)* maddeleri ile belirtmektedir. Yine bu hükümlerle ilgili belirtilen diğer maddelerden birkaçı ise şu şekildedir:

“Kanun, yalnızca saf [koşer] bir hayvanın eti ve saf bir hayvanın sütü için geçerlidir, ancak saf bir hayvanın saf olmayan sütündeki eti veya saf sütteki necis bir hayvanın etinin pişirilmesine ve bunlardan faydalanılmasına izin verilir. Yabani ve kümes hayvanlarının etleri, saf sütte dahi olsa, pişirilmesine ve bunlardan faydalanılmasına izin verilir ve hatta yemek bile

⁴⁴² Yoreh Deah, 83:1.

⁴⁴³ Yoreh Deah, 85:1.

⁴⁴⁴ Yoreh Deah, 85:3.

sadece hahamlarca yasaklanmıştır. Balık ve çekirge [sütlü] haham olarak bile yasak değildir.”⁴⁴⁵

“Tavukların içinde bulunan yumurtalar, tam ise - yani beyazı ve sarısı varsa - sinirlere bağlı olsa bile - gerçekten tamdır ve sütle yenmesi caizdir. Yumurtanın sadece sarısı varsa, sütle pişirmek yasaktır. Yumurtaları tek başına yerse, daha sonra peynir veya süt yemek caizdir.”⁴⁴⁶

Yahudiler için “Putperestlerin yaptığı yemekler yenilir mi?” sorusunun cevabı genel olarak “yenilemez” olsa da, bazı özel durumlarda buna izin verilebilmektedir.⁴⁴⁷ Bu durumların neler olduğu Yoreh Deah’da şu şekilde dile getirilmektedir:

“Bilgeler, evlilik endişesi nedeniyle putperestlerin ekmeğini yemeyi yasakladılar. Ancak sadece Beş Hububattan (buğday, arpa, yulaf, çavdar, kavuzlu buğday) yapılan ekmeği yasaklamışlar, baklagillerden veya pirinç veya darıdan yapılan ekmekler “normal ekmek” kategorisinde değildir.”⁴⁴⁸

“Bu konuda hoşgörülü olan yerler var, Yahudi fırınının olmadığı bir durumda, bir putperestin fırınından ekmek satın alıyorlar, çünkü bu bir “acil ihtiyaç zamanı” olarak kabul ediliyor...”⁴⁴⁹

“Yahudi olmayanların herhangi bir alkollü içeceği, ister hurma, ister incir, ister arpa, ister tahıl, ister bal olsun, evlilikler nedeniyle yasaktır. Ve satıldığı yer dışında yasak değildir, ancak alkollü içeceği evine getirir ve orada içerse, izin verilir, çünkü hükmün özü, belki de Yahudi olmayanlarla yemek yemesidir.”⁴⁵⁰

“Yahudi olmayanların yağına ve balına izin verilir.”⁴⁵¹

“Yahudi olmayanların üzümleri, çok ıslak ve çatlamış olsalar bile caizdir. Ve böylece tüm sırlıklam şeyler, onlara şarap veya sirke koymanın yolu değil. Koşer balıkları da öyle.”⁴⁵²

⁴⁴⁵ Yoreh Deah, 87:3.

⁴⁴⁶ Yoreh Deah, 87:5.

⁴⁴⁷ Kılıç, a.g.e., s.79.

⁴⁴⁸ Yoreh Deah, 112:1.

⁴⁴⁹ Yoreh Deah, 112:2.

⁴⁵⁰ Yoreh Deah, 114:1.

⁴⁵¹ Yoreh Deah, 114:7.

⁴⁵² Yoreh Deah, 114:9.

Bu kısımda ele alacağımız son başlık “*Mikveh*” kanunları olacaktır. Mikveh, Yahudiler için ritüel bir gusül alma işleminde kullanılan havuza verilen isimdir. İbadetler için bunun olması zaruridir.⁴⁵³ Mikve'nin ölçüleri, suyunun özellikleri vs. ile ilgili Şulhan Aruh'ta geçen bazı maddeler şunlardır:

“Kadın, hamamda yıkanmakla necis konumundan kalkmaz ve dünyadaki bütün sular üzerinden geçse de yine necis içindedir ve (onunla cinsel ilişkiye girenler) bütün vücudunu bir Amah büyüklüğünde ve yüksekliği üç amot kare olan 40 se'ah hacminde bir mikve veya pınarın sularına bir kerede daldırıncaya kadar yapmalıdır. Amah, altı tefachim ve yarım etzbah'a eşittir. Ve eğer daha genişse, ama o kadar uzun değilse, tüm vücudunu (su) bir kerede kaplayabildiği sürece bu geçerlidir. Geometrik değerlerin toplamı 44.118 ve bir buçuk etzba'ot büyüklüğünde olmalıdır. Ve suyun bulunduğu kap bu boyuttan daha büyük olmalıdır.”⁴⁵⁴

“Kaynak suyu akarken bile arındırır. Yağmur suyu yalnızca hareketsiz bir vücuttayken arındırır, ancak akarken, bir kaynaktan koparsa İncil'e göre geçersizdir. Bir kaynaktan akan su, yağmurdan kaynaklanan aşağı akışla karışırsa, tüm karışım her amaç için pınar statüsündedir. Ancak aşağı akış, kaynak akışından daha fazlaysa veya benzer şekilde bir nehirdeki suyun çoğunluğunu yağmur suyu oluşturuyorsa, bunlar akarken değil, durgunken temizlenir. Bu nedenle, su bir araya gelinceye ve içine girinceye kadar karışık nehirde bir bariyer veya benzeri bir şey yapmalıdır. [Rema'nın Yorumu: Ve böylece öğretmek ve katı olmak doğrudur. Ancak bazıları, aşağı akışının ilkbahar akışından daha fazla olduğu yağmur ve kar erime mevsiminde bile tüm yıl boyunca nehirlere daldırmaya izin verir. Çünkü nehrin büyüklüğünün özü kaynak konumundan kaynaklanmaktadır. Mikvenin olmadığı çoğu yerde bu uygulama böyledir ve hoşgörülü olma geleneğine sahip olanları azarlamamalıyız, çünkü onların güvenecek otoriteleri vardır. Ancak, tamamen yağmurla ortaya çıkan bir nehre girmemeye dikkat edilmelidir ve yağmur olmadığına tamamen durur. Yağışlı mevsimde içine başka nehirlere dökülse ve onların içinden görünse bile, her halükarda yağmurun olmadığı mevsimde tamamen durduğu için, sular çekilinceye kadar akarsuya daldırmak yasaktır. Ama durmayan bir ırmak, yağmurda kabarsa ve kıyılarını aşsa da, yumuşak görüşlere ve âdetlere göre, her halükarda içine dalmak caizdir.] Mikvenin olmadığı çoğu yerde bu uygulama böyledir ve hoşgörülü olma geleneğine sahip olanları azarlamamalıyız, çünkü onların güvenecek

⁴⁵³ Aydın, a.g.e., 2017, s.120.

⁴⁵⁴ Yoreh Deah, 201:1.

otoriteleri vardır. Ancak, tamamen yağmurla ortaya çıkan bir nehre girmemeye dikkat edilmelidir ve yağmur olmadığında tamamen durur. Yağışlı mevsimde içine başka nehirler dökülse ve onların içinden görünse bile, her halükarda yağmurun olmadığı mevsimde tamamen durduğu için, sular çekilinceye kadar akarsuya daldırmak yasaktır. Birlikte toplandı. Ama durmayan bir ırmak, yağmurda kabarsa ve kıyılarını aşsa da, yumuşak görüşlere ve âdetlere göre, her halükarda içine dalmak caizdir.]⁴⁵⁵

“Bütün denizler, akarken bile arındıkları için pınar sayılır. Bu nedenle, bir dalga denizden ayrılıp 40 se'ah hacmine sahipse ve bir insanın veya nesnelere üzerine düşerse, onlar için daldırma sayılır. Fakat dalganın hacmi 40 se' de olsa, yere düşmeden önce havadayken bir dalgaya daldırılırsa veya kubbe şeklinde iken dalganın ortasına cisimler atılırsa, daldırma onlar için sayılmaz.”⁴⁵⁶

“Bir dağdan aralıklı olarak damla damla inen bir kaynak, bir akış halinde inmediği sürece bir mikveh statüsüne sahiptir.”⁴⁵⁷

2.3.3.3. Even ha-Ezer'den Örnekler

Şulhan Aruh'un üçüncü bölümüne *Even ha-Ezer* ismi verilmektedir. Bu bölümde geniş çaplı olarak Yahudi aile hukuku kanunları bulunmaktadır. Rabbin emirleri ve geleneğin yasalarına göre karı-kocanın haklarının güvence altına alınması ve evliliğin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi adına düzenlenen ilkeler bu bölümünde detaylıca işlenmiştir.⁴⁵⁸

Aile müessesesi Yahudi geleneğinde çok önem arz etmektedir. Kitab-ı Mukaddes'te her Yahudi'nin bir aile kurmasının gerekliliği ile ilgili buyruklar bulunmaktadır:

“ ‘Âdem'in yalnız kalması iyi değil' dedi, 'ona uygun bir yardımcı yaratacağım'... Bunun için adam annesini babasını bırakacak ve karısına yapışacaktır, bir beden olacaklardır.”⁴⁵⁹

“ Verimli olun, çoğalın ve yeryüzünü doldurun...”⁴⁶⁰

⁴⁵⁵ Yoreh Deah, 201:2-7.

⁴⁵⁶ Yoreh Deah, 201:10.

⁴⁵⁷ Yoreh Deah, 201:16.

⁴⁵⁸ Besalel, a.g.e., s.364.

⁴⁵⁹ Yaratılış, 2:18-24.

⁴⁶⁰ Yaratılış, 1:28.

Bununla birlikte, Kitab-ı Mukaddes'te ve Talmud'da bekâr yaşamaya ilişkin neredeyse hiçbir maddenin olmadığına ve Orta Çağ'da bekâr olarak yaşamış hiçbir hahamın da bulunmadığına dair işaretler bulunmaktadır.⁴⁶¹

Şulhan Aruh'ta yer alan hükümlere göre insanlar neslini devam ettirmek için evlenmek zorundadır. Her kim ki evlenmeyerek çoğalmaya mani olursa, bir insanın kanını dökmüş ve İlahî amacı küçültmüş olur:

*“Her erkek, verimli olmak ve çoğalmak için bir kadınla evlenmekle yükümlüdür ve her kim ise, semereli olmak ve çoğalmak için uğraşmayan, sanki kan döker, görünüşü küçültür ve ilahî varlığın İsrail'den ayrılmasına neden olur.”*⁴⁶²

Belirtilen emirler arasında bir Yahudi'nin ancak Tevrat üzerinde ilmi çalışma yapmak suretiyle evlenmeyi geciktirebilmesine izin verilmiştir:

*“Evliliği geciktiren şeyler nelerdir? Tevrat ile meşgulse veya çok ağır geliyorsa, geçim sıkıntısı çekmemek ve Tevrat'tan vazgeçmemek için bir kadınla evlenmekten korkuyorsa, geciktirmesi caizdir.”*⁴⁶³

*“Ben-Azai gibi tüm hayatını Tevrat çalışmasıyla geçiren ve evlenmeyen kişi, dürtüleri onu yenmediği için günahkâr sayılmaz.”*⁴⁶⁴

Yahudiliğe göre evlilikte çocuk sahibi olmak ve soyunu devam ettirmek çok büyük bir lütuf, çocuk sahibi olamamak ise korkunç bir utanç demektir. Yahudi bir adam verimliliği sağlarsa Allah katında en büyük yükümlülüklerinden birini yerine getirmiş sayılmaktadır.⁴⁶⁵ Bu hususla ilgili Yosef Karo kitabında şu buyruklara yer vermektedir:

*“Bir erkeğin bir oğlu ve bir kızı olduğunda, verimli olma ve çoğalma yükümlülüğünü yerine getirmiş olur. Fakat ben siris (hadım edilmiş oğul) ve nekivah ayalonit (ergenlik belirtileri göstermeyen kız) sayılmaz.”*⁴⁶⁶

⁴⁶¹ Hâkime Reyyan Yaşar, “İslam ve Yahudi Hukuku Münasebeti: Nikâh Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, 2011, ss.10-15.

⁴⁶² Even ha-Ezer, 1:1.

⁴⁶³ Even ha-Ezer, 1:3.

⁴⁶⁴ Even ha-Ezer, 1:4.

⁴⁶⁵ Raphael Posner, “Marriage”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 13/565-568.

⁴⁶⁶ Even ha-Ezer, 1:5.

“... *Ve yalnızlıktan sakınmalıdır, çünkü bu [günah işlemeye] büyük sebeptir. Ve eğlenceden, sarhoşluktan ve taliplerin (açıklama, eğlence ve şehvet) sözlerinden uzak durarak böyle davranmalıdır.). Ve bir eş olmadan yerleşmemelidir, çünkü bu gelenek büyük saflığa neden olur. Hepsinden de öte, dediler ki: "Kişi kendini ve düşüncelerini Tevrat'ın sözlerine çevirmeli ve bilgelik bilgisini genişletmeli, çünkü yasak cinsel düşünceler ancak bilgelikten yoksun bir kalpte güçlenir.*”⁴⁶⁷

Evlilik akdi ile ilgili en önemli konulardan biri de, bir Yahudi'nin evlenmesinin engel veya uygun olmadığı kişilerle ilgili yasalardır. Yasaklanan evlilik durumları ile ilgili kanunlar Tevrat'ta ve Talmud'da çok detaylıca işlenmiştir.⁴⁶⁸ Bunlar haricinde, Even ha-Ezer'de de sözü edilen konuda dikkat çeken çok mühim maddeler bulunmaktadır. Bu maddelerden bir kaçına değinecek olursak:

“*Bir erkek, herhangi bir uygunsuzluğu olan bir kadınla evlenmemelidir.*”⁴⁶⁹

“*İsraili erkek her zaman bir âlimin kızıyla, kızını da bir âlimle evlendirmek için çaba sarf etmelidir. Bir âlimin kızı bulamazsa bir gedolei hadorun (büyük Haham) kızıyla, gedolei hador bulamazsa cemaat reislerinden birinin kızıyla evlenir ve bulamazsa cemaat reislerinden birini bulursa bir Tzedakah toplayıcısıyla evlenir ve bulamazsa bir okul öğretmeniyle evlenir ama kızı an am haaretz (simpleton) ile evlenmemelidir.*”⁴⁷⁰

“*Genç bir adam yaşlı bir kadınla, yaşlı bir adam da genç bir kızla evlenmemeli, çünkü bu fahişeliğe neden olur.*”⁴⁷¹

“*Bir erkek, bir kadınla, onu boşamak niyetiyle evlenmemelidir ve birkaç günlüğüne onunla evleneceğini baştan ilan ederse, bu caizdir.*”⁴⁷²

“*Diğer tüm milletler, din değiştirdikten sonra Yahudiler gibidirler ve [cemaatte evlenmelerine hemen izin verilir].*”⁴⁷³

⁴⁶⁷ Even ha-Ezer, 25.1.

⁴⁶⁸ (Detaylı bilgi için bkz. Levililer, 18:6-185.)

⁴⁶⁹ Even ha-Ezer, 2:1.

⁴⁷⁰ Even ha-Ezer, 2:7.

⁴⁷¹ Even ha-Ezer, 2:10.

⁴⁷² Even ha-Ezer, 2:11.

⁴⁷³ Even ha-Ezer, 4:8.

Yahudi hukukunda “*Kidduşîn*” bizdeki “*nişan*”ın karşılığı olarak kullanılmakta olup evlilikten önce verilen evlenme sözü anlamına gelmektedir. *Kidduşîn*, muayyen bir kadınla muayyen bir erkek arasındaki ilişkiyi, kadını bir başkasına değil de sadece o belirlenmiş adama hasredecek şekilde takdis etmektedir.⁴⁷⁴

Şulhan Aruh'ta yer alan “*Bir kadın, koşer nişanının uygun şekilde yapıldığı bir nişan olmadıkça evli sayılmaz. (Even ha-Ezer, 26:1)*” emrine göre *Kidduşîn*, evlilik akdinin bir ön şartı olarak zorunlu kabul edilmektedir. Ayrıca *kidduşîn*'in gerçekleşmesini sağlayan üç yöntem olarak da *keseş* (para)⁴⁷⁵, *şetar* (senet)⁴⁷⁶ ve *biah* (birlikte olma)⁴⁷⁷ 'den bahsedilmektedir.⁴⁷⁸

Evlilik için nişan sonrası basamak, bir *ketuban*'ın oluşturulmasıdır. *Ketuba*, Yahudi hukukuna göre evliliği ve evliliğin sonucu itibariyle ortaya çıkan yükümlülükler sebebiyle kocanın karısına karşı yerine getirmesi gereken mali yükümlülükleri kaydeden belgenin ismidir. Bu belge bir evliliğin sahil olması için zaruridir.⁴⁷⁹

Şulhan Aruh'a göre *ketuba* senedinde bulunan mali yükümlülük yani mehir, (*mohar*⁴⁸⁰) zamana bağı bir borç gibidir ve ancak kocanın ölümünden sonra veya boşandıktan sonra tahsil edilebilir.⁴⁸¹

Yahudilikte boşanma hoş görülmemekle beraber, bazı zor durumlarda başvurulabilecek bir çözüm olarak ele alınmaktadır.⁴⁸² Yahudi hukukunda erkeğin karısını boşayabileceği durumlar olarak; erkeğin karısında bir takım bedensel kusurlar bulması, kadında müzmin bir hastalığın teşhis edilmesi, yaşlılık, kadının vücudunda orantısız kusurlar olması, kısır olması, kocasına karşı vazifelerini yerine getirmemesi vb. gibi hususlar anlatılmaktadır.⁴⁸³

Yahudi yasalarına bakıldığında, karısından ayrılmaya karar veren koca, ona bir boşama belgesi vermek zorundadır. *Get*⁴⁸⁴ ismi verilen bu belge, boşanma için önemli olması hasebiyle

⁴⁷⁴ Nuh Arslantaş, *İslam Toplumunda Yahudiler*, İz Yay., İstanbul, 2008, s.368.

⁴⁷⁵ **Keseş**: Mücevher, değerli eşya veya kadına ait olacak olan diğer mülkiyetlerden ibarettir. (Erdoğan İçten, “Yahudilikte *Ketuba*”, Doktora tezi, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa, 2020, ss.63-66.)

⁴⁷⁶ **Şetar**: Evliliğin yazılı belgeye dönüşmüş hali *Ketuba*'yı ifade eden kavramdır. (İçten, a.g.t., ss.63-66.)

⁴⁷⁷ **Biah**: *Kidduşîn* vasıtasıyla çiftler arasında birlikte olma ilişkisi kurulmuş olmalıdır. Fakat buradaki birleşme, gerçek bir cinsi birleşme değildir, onun için nikâh gereklidir. (İçten, a.g.t., ss.63-66)

⁴⁷⁸ *Even ha-Ezer*, 26:4.

⁴⁷⁹ Schereschewsky, Ben-Zion (Benno), “*Ketubbah*”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 12/93.

⁴⁸⁰ **Mohar**: Yahudi hukukuna göre *mohar*, mehir ya da çeyizle eş anlamıdır. *Ketuba* yani evlilik senedi ise bunların tamamını kapsayan bir kavram olarak kullanılmaktadır.(İçten, a.g.t., s.108.)

⁴⁸¹ Schereschewsky, “*Ketubbah*”, *E.J.*, 12/93-94.; (*Even ha-Ezer*, 93:1)

⁴⁸² Malaki, 2:16.

⁴⁸³ Arslantaş, a.g.e., 2008, s.419.

⁴⁸⁴ **Get**: Yahudi bir adam eşinden boşanmak istediğinde bu boşanma belgesini yazdırmalıdır. (İçten, a.g.t., ss.164.)

gayet titiz bir biçimde kaleme alınması gerekmektedir. Bununla birlikte boşanmalar da nikâhlar gibi Beth-Din’de gerçekleşmektedir.⁴⁸⁵

Even Ha-Ezer’de boşanma ile ilgili şu ifadeler yer vermektedir:

*“(Bir adam)Boşanmak istediği kadınla evlenmez. Ancak belirli bir süre için evleneceğini önceden ona bildirirse, buna izin verilir.”*⁴⁸⁶

*“Get, koca veya vekili tarafından yazılmalıdır. Vekili yazsa bile kocaya ait olmalıdır. Bu nedenle, koca etraftayken yazıcının ona parşömeni ve mürekkebi vermesi âdeti vardır.”*⁴⁸⁷

*“Bir erkeğe, karısı yanında olmasa bile, yani onu imzalayan tanıklar bunun falan ve karısının falan olduğunu anlar ve bilirlerse, bir alacak yazarlar.”*⁴⁸⁸

*“Kocası yaz ve imzala deyinceye kadar kâtip yazmaz, tanıklar da imzalamaz.”*⁴⁸⁹

*“Koca, [boşanma fermanının] yazılmasını emrederken akli başında olmalıdır. Aynı şekilde, sarhoş bir kimse de, Lût'un sarhoşluğu derecesine ulaşmış ve "yaz!" demişse onu yazmıyoruz.”*⁴⁹⁰

*“Boşanma belgenize zamanı yazmanız gerekir (bu belge boşandığınızda değil evlendiğinizde yazılır). Vadesiz boşanma belgeniz varsa evlenemezsiniz. Evlenirsen, çocuğun olmasa bile bunu geri alamazsın.”*⁴⁹¹

*“Erken tarihli ise veya gündüz yazıp ertesi gece imzalanmışsa, bu konuyu tartışmış olsalar dahi geçersizdir.”*⁴⁹²

⁴⁸⁵ İçten, a.g.t., s.164.

⁴⁸⁶ Even ha-Ezer, 119:1.

⁴⁸⁷ Even ha-Ezer, 120:1.

⁴⁸⁸ Even ha-Ezer, 120:3.

⁴⁸⁹ Even ha-Ezer, 120:4.

⁴⁹⁰ Even ha-Ezer, 121:1.

⁴⁹¹ Even ha-Ezer, 127:1.

⁴⁹² Even ha-Ezer, 127:2.

Even ha-Ezer’de evlilik akdi ve boşanma dışında *Yibbüm Kanunları*⁴⁹³ ve buna bağlı olarak *chalitza*⁴⁹⁴ kanunlarından da bahsedilmektedir.

2.3.3.4. Hoşen ha-Mişpat’tan Örnekler

Şulhan Aruh’un son bölümü olan bu kısımda kişilerarası yasalar, mali anlaşmazlıklar, toplumsal kurallar, mahkemeler ve tanıklarla ilgili hükümler yer almaktadır.⁴⁹⁵

Hoşen ha-Mişpat bölümünde öncelikle bir Yahudi’nin hem dini hem siyasi haklarını korumakla görevli olan Yahudi hukuk mahkemelerinden bahsedilmektedir. Bu mahkemelerin oluşumu hakkında ise: “*Bir Hukuk Mahkemesi en az üç hâkimden oluşmalıdır ve her bir [Hâkim], meslekten olmayan kişiler olsalar bile buna Hukuk Mahkemesi denir. (Hoşen ha-Mişpat, 3:1)* ilkesi ele alınmaktadır.

Bununla birlikte Yosef Karo, bir Yahudi’nin hakkı elinden alınmışsa, yasal müdafaa yollarının haricinde, bireysel müdafaa hakkının da olduğunu söylemektedir:

*“Kişi, çıkarlarını korumak için hukuku kendi eline alabilir. Kendisine ait bir şeyi [kendisinden] çalan başka birinin elinde görürse, elinden alabilir ve eğer bu kişi kendisine karşı çıkarsa, onu serbest bırakana kadar ona vurabilir...”*⁴⁹⁶

Yahudi hukukuna göre hırsızlık, Tevrat’ta ‘*On Emir*’ içerisindeki hükümlerle kesin olarak yasaklanan fiillerdendir. Çıkış 20:15’de yer alan “*Çalmayacaksın*” emri bunu net bir şekilde ifade etmektedir. Hırsızlık yasağına uymayan kişiye mahkeme tarafından belli cezalar uygulanmakta olup çalınan şeyin az veya çok miktarda olması ise durumu değiştirmemektedir. Cezalar arasında en ağırı ölüm cezasıdır ve bu yalnızca çalınan şeyin bizzat ‘*adam kaçıрма*’ hırsıllığı olması durumunda uygulanmaktadır.⁴⁹⁷

Hırsızlık yasağı hakkında Şulhan Aruh’ta bulunan yasalardan bazıları ise şunlardır:

⁴⁹³ **Yibbüm:** Yahudi inancında, çocuksuz ölen bir adamın geride bıraktığı dul kadınla erkek kardeşinin evlenmesi olayıdır. Bu durum, Tesniye 25:5–10 referans alınarak teşvik edilmektedir. (Solomon Schechter, – Joseph Jacobs, “Levirate Marriage”, *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 8/45-46.)

⁴⁹⁴ **Chalitza:** Yibbüm töreni. (Detaylı bilgi için bkz. Julius H.Greenstone, “Halizah”, *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 6/170-174.)

⁴⁹⁵ Besalel, *a.g.e.*, s.364.

⁴⁹⁶ Hoşen ha-Mişpat, 4:1.

⁴⁹⁷ Ufuk Takmak, “Kutsal Kitaplarda Hırsızlık”, Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta, 2015, s.35.

“Tevrat’ın hükmüne göre az da olsa çalmak haramdır ve oyun amaçlı da olsa, iade etmek şartıyla veya iki katını ödemek için dahi olsa çalmak yasaktır.”⁴⁹⁸

“İster Yahudi ister Yahudi olmayan birinden herhangi bir miktarı çalmak veya istismar etmek yasaktır. Eğer ilgili olmayan bir nesne ise, izin verilir; örneğin paketten almak veya çitten [bir kıymık alarak] dişlerini fırçalamak gibi...”⁴⁹⁹

“Arkadaşından bir kuruş bile çalan, onun ruhunu almış sayılır.”⁵⁰⁰

“Sahibinin haberi olmadan (bir aleti) ödünç alan kişiye bile hırsız denir.”⁵⁰¹

“Çalınan bir şeyden, sahibi mülkiyetten vazgeçtikten sonra dahi faydalanmak yasaktır; bu, belirli bir şeyin çalındığını öğrendiğinde geçerlidir. Nasıl? Bir hayvanın çalındığını biliyorsa, ona binmesi veya onunla harman yapması yasaktır. Bir ev veya tarla çalıntysa, güneşli bir günde güneşten korunmak için veya yağmurlu bir günde yağmurdan korunmak için içinden geçmek veya girmek yasaktır ve eğer orada oturuyorsa, kira için yapılmışsa sahiplerine kira borcu vardır. Hurma ağaçları çalınıp onlarla köprü yapıldıysa, üzerinden geçmek yasaktır vb...”⁵⁰²

Hırsızlık dışında, kasten adam öldürmek de Yahudi inancına göre kesinlikle haramdır. Tevrat’ın özellikle, Çıkış, Levililer, Tesniye gibi bölümlerinde bu konuda çok açık yargılar bulunmaktadır:

“Bir adam, vurduğu ölürse, mutlaka öldürülecektir.” (Çıkış 21- 12)

“Eğer bir adam, hile ile öldürmek için komşusuna mağrurane gelirse, onu öldürmek için benim mezbahımdan bile alacaksın.” (Çıkış 21.14).

“Ve Rabbin ismine küfreden mutlaka öldürülecektir, bütün cemaat mutlaka onu taşıyacak, garip olsun, yerli olsun, Rabbin ismine küfrettiği zaman öldürülecektir. Ve bir kimse bir adamı vurursa mutlaka öldürülecektir.” (Levililer 24.16- 17).

⁴⁹⁸ Hoşen ha-Mişpat, 348:1.

⁴⁹⁹ Hoşen ha-Mişpat, 359:1.

⁵⁰⁰ Hoşen ha-Mişpat, 359:3.

⁵⁰¹ Hoşen ha-Mişpat, 359:5.

⁵⁰² Hoşen ha-Mişpat, 369:2.

Adam öldürme yasağı ile ilgili kanunlar Şulhan Aruh'ta da genişçe ele alınmakta olup kişinin hangi durumlarda hangi cezaları alması gerektiği ile ilgili maddeler incelikle açıklanmaktadır. Kasten adam öldürme haricinde, yaralama ve manevi inciltme sayılan hakaret ve aşağılanmalarla ilgili hükümler de bu kısımda bulunmaktadır.⁵⁰³ Söz konusu yasalardan bazıları şunlardır:

“İnsan, ister bilerek, ister kasıtsız hareket etsin, ister uyanık, ister uykuda, isterse sarhoş olsun, her zaman muad kabul edilir ve bir başkasını yaralamış veya mülküne zarar vermişse, kendi malının en iyisinden tazminat ödemelidir.”⁵⁰⁴

“Bir adam bir başkasını kasten yaralarsa, her koşulda beş kez sorumludur. Bir kimse, izinsiz olarak bulunduğu yere girse ve mal sahibi onu yaralasa bile, sorumlu tutulur, çünkü onu kovma hakkına sahiptir, ancak onu incitme hakkına sahip değildir.”⁵⁰⁵

“[Ölümlü sonuçlanan vakalarda] olası ölüm nedenini nasıl değerlendiriyorsak, yaralanma durumlarında da böyle bir değerlendirme yapılmalıdır. Örneğin, bir adam bir başkasına yaralanmaya neden olacak kadar büyük olmayan küçük bir çakıl taşıyla veya küçük bir tahta parçasıyla vurursa, o (cezadan) muafır. Çünkü Tevrat'ta şöyle yazılmıştır: "Taşla veya yumrukla" ; yani, yaralanmaya neden olabilecek bir nesneyle... Ancak, maruz kaldığı aşağılanmadan sorumludur. Biri diğerinin üzerine tükürse bile, aşağılanmadan sorumlu tutulur. Bu nedenle tanıklar, davalının neyle yaralandığını bilmelidir ve yaralanmaya neden olan nesneyi, onu değerlendirmek ve buna dayanarak bir yargı kararına varmak için mahkemeye getirmelidir. Nesne kaybolursa, fail: "Yara vermeye gücü yetmedi ve sanki önlenemez bir kazanın kurbanı oldum" derse ve yaralanan taraf da: "Yara verme yeteneğine sahipti derse, yaralı yemin edip tazminat alabilir.”⁵⁰⁶

Şulhan Aruh'un son bölümü olan *Hoşen ha-Mişpat*'ta miras, komşuluk hakları, arazi hakları, kiralar, krediler ve kayıp eşyalar ile ilgili konularda da çok fazla yasa ele alınmaktadır.⁵⁰⁷

⁵⁰³ Hoşen ha-Mişpat, 420-427.

⁵⁰⁴ Hoşen ha-Mişpat, 421:1.

⁵⁰⁵ Hoşen ha-Mişpat, 421:8.

⁵⁰⁶ Hoşen ha-Mişpat, 420:28.

⁵⁰⁷ Besalel, a.g.e., s.364.

SONUÇ

XVI. asırda yaşamış Yahudi din bilgini Yosef Karo'yu ele aldığımız araştırmamızda onun hayatını, kadim eserlerini, Yahudi hukuk ve tarihine bıraktığı mirasları detaylıca incelediğimiz uzun bir süreci takip etmeye çalıştık. Bu süreçte, Yosef Karo hakkında edindiğimiz malumatları neticelendirmenin ve onun hem Yahudi hem de Osmanlı tarihindeki önemini anlatmanın tek bir cihetten mümkün olmayacağına kanaat getirdik. Çünkü Yosef Karo, büyük bir âlim, kabalist, haham ve Yahudi hukuk kurallarını belirleyici bir halakhacı olarak kendi dönemine ve kendinden sonrakilere çok yönlü rehber olmuş bir isimdir.

Araştırmalarımız neticesinde, Yahudilerin vatanlarından uzakta bir hayat yaşamaya mecbur bırakılmış diaspora döneminde, kendisi de bir diaspora mağduru olan Yosef Karo'nun yerinin çok önemli olduğu tespit edilmiştir. O, böyle bir dönemde dağılmış Yahudi toplumunu birleştirmek adına topluma liderlik yapmış, dindaşlarının inanç ve ibadetlerine diasporada da devam edebilmeleri gayesi ile birçok faaliyette bulunmuştur. Bunlar arasında en mühimi, Yosef Karo'nun halakha yasalarını derleyerek oluşturduğu Beit Yosef ve Şulhan Aruh isimli eserlerini kaleme almış olmasıdır.

Yosef Karo'nun sözkonusu iki kadim eseri, yazıldığı dönemden itibaren Yahudi literatürünün merkezi konumuna gelmiştir. O döneme kadar tam anlamıyla Yahudi hukukunu her açıdan tahlil eden bir çalışma yapılmamış, Yosef Karo bu mevcut boşluğu doldurma gayesi yürütmüştür. Bununla birlikte, söz konusu eserler, İspanya'dan Osmanlı Devleti'ne göç eden Yahudilerin birlik oluşturmak adına girdiği süreçte; ortak bir yönetim, medeniyet ve hayat tarzına sahip bir dinamizmin oluşmasında büyük katkıda bulunmuştur.

Araştırmalarımızın sonucunda elde ettiğimiz önemli bilgilerden biri, Yosef Karo'nun Beit Yosef'i yirmi yıl boyunca hiç ara vermeden yazmış olmasıdır. Gerçekten ona “âlim” sıfatının ve kendi dindaşları tarafından “*HaMechaber*” (yazar) ve “*Maran*” (efendimiz) lakaplarının verilmesi, azımsanmayacak kadar değerlidir.

Yahudi hukukunu oluşturan üç ana kaynak içerisindeki halakhik kaynak literatüründe, İbn Meymun'un Mişna Tora adlı eserinden sonra en önemli ikinci eser Yosef Karo'nun *Şulhan Aruh*'u olmuştur. Eser, bir Yahudi'nin günlük yaşamında nasıl hareket etmesi gerektiği ile ilgili maddeler barındırması sebebiyle Yahudiler için pratik bir ilmihal konumuna gelmiştir.

Çalışmamızın önemli bir kısmını ayırdığımız Şulhan Aruh'ta Yosef Karo'nun daha öncekilerden farklı bir sistem ile ilerlediği görülmüştür. O, eserinde kendi gibi Seferad âlimlerin görüşlerine daha fazla ağırlık vermesinin yanı sıra o döneme kadar gelmiş tüm rabbilerin fikirlerine de belli bir yöntemle yer ayırmıştır. Böylelikle Yosef Karo, çalışmasında tüm Yahudi cemaatlerini tek bir paydada birleştirebilecek bir metodoloji ortaya koymuştur.

Araştırmalarımız sonucunda görülmüştür ki; Yahudilerin hayatın her alanından cevaplar bulabileceği Şulhan Aruh, temizlik yasalarından aile hukukuna, kaşer kurallarından ticarî anlaşmalara kadar geniş çaplı bir muhtevaya sahiptir. Bununla birlikte Yosef Karo, eserinde yalın ve anlaşılır bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Buradaki maksadı ise tüm halkın yaş ve rütbe farkı olmaksızın eserden pratik bir biçimde faydalanabilmesini sağlamak olmuştur.

Orta Çağ'da diaspora Yahudilerini tek bir çatı altında toplamayı başarmış olan Şulhan Aruh ve Beit Yosef, Yahudi hukuku alanında Yosef Karo'nun ne kadar büyük bir yeri olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Yosef Karo, Şulhan Aruh ve Beit Yosef dışında, *Kesef Misneh*, *Kelalei ha-Talmud*, *Bedek ha-bayit*, *Halihot Olam* ve *Even ha-Ezer* isimlerinde kadim eserler de yazmıştır. Söz konusu çalışmalar, halakha literatürüne büyük zenginlik sağlamışlardır. Bu eserler çeşitli dönemlerde Yahudi din bilginleri tarafından incelenmiş ve günümüze kadar devam eden usullerle de şerh edilmiştir.

Yosef Karo'nun, Yahudi tarihi ve geleneğinde yalnızca yazarlığı ile değil bilfiil işleri ile de hep önder bir şahsiyet olduğu görülmüştür. O, hayatını Osmanlı topraklarında geçirdiği dönemde, Edirne, Niğbolu ve Safed şehirlerinde kendi engin bilgilerini sonraki kuşaklara aktarmak maksadıyla birçok Talmud üstadı yetiştirmiştir. Ayrıca, Yahudi yüksekokulları yeshivalarda birçok ders vermiş ve buna bağlı olarak Yahudi mahkemelerini ifade eden Beth-Din'de konsey başkanlığını icra etmiştir.

Yahudi hukukunda gelişen ve değişen şartlar doğrultusunda ortaya çıkan problemlere rabbilerin vermiş olduğu yanıtlardan oluşan responsalar, diaspora Yahudiliğinde yer alan önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Responsalar, bir nevi fetva niteliğindedir ve Yosef Karo, responsa yazarları arasında da en meşhur isimlerden biri olmuştur. O, özellikle Beth-dindeki görevi süresince dünyanın dört bir yanından gelen sorulara yanıtlar vermiş, dindaşlarının eksik bilgilerini giderme gayesi gütmüştür. Karo'nun responsa türü çalışmaları, onun ölümünden sonra oğluna son vasiyeti olarak Yahuda Karo tarafından derlenmiş ve basılmıştır.

Yaptığımız araştırma sonucunda, Yosef Karo'nun her ne kadar halakhik yönü ağır bassa da mistisizmden de fazla uzak olmadığı görülmüştür. Esasen kendisi Kabalizm'e adım atmadan evvel, Kabalizm ona adım atmıştır denebilir. Çünkü Yosef Karo'nun derin içsel yönü, manevî hocası melek Maggid ile karşılaştığında tam olarak ortaya çıkmıştır. Bu andan itibaren de onun fikirlerinin ve hayatının tamamen mistisizmle yoğurulmuş olduğu fark edilmesi gereken bir husustur.

Karo, yaşadığı mistik tecrübeleri *Maggid Meisharim* ismini verdiği günlük formundaki çalışmasında paylaşmıştır. Eserde geçtiği üzere; manevi melek Maggid, Karo'ya mistik bilgiler vermiş, Kabalizm'in sonsuz gücünü açıklamıştır. Buradaki ilginç anlatımlardan birisi, Maggid'in Karo'ya verdiği derin vaaz ve öğretilerde yeri geldiğinde kızması ve sert uyarılarda bulunması şeklinde karşımıza çıkmıştır. Yine de, Karo bu mistik tecrübe sayesinde Kabalizm'in bazı sırlarına vakıf olduğunu söylemiştir. Onun yaşadığı bu süreç ve eserinde anlattıkları, kendisinin yolunu izleyen halefleri tarafından büyük etkiyle karşılanmıştır. Tüm bunlar dolayısıyla denebilir ki, Karo yalnızca halakha alanında değil kabalizm alanında da üstad bir şahsiyet olarak dikkat çekmektedir.

XVI. yüzyılda yaşamış, dindaşlarına manevî bir rehber olmuş din âlimi Yosef Karo bugün de aynı değeri taşımaktadır. Yahudi dua ve ilmihal kitapları, Yosef Karo'nun sistemini takip etmekte, inanç ve ibadet konularında onun eserleri kaynak kitaplar olarak kabul edilmektedir. Ayrıca günümüzde, bir Yahudi din adamının haham unvanını alması ve Yahudi hukukunu öğretmek için yetkilendirilmesi için Beit Yosef ve Şulhan Aruh'un birçok bölümünü öğrenmesi ve ezberlemesi gerekmektedir. Sonuç olarak, hayatını dağılmış Yahudi halkını doğru din kodlarıyla aydınlatmaya ve merkezî bir sistemle birleştirmeye adanmış Yosef Karo'nun, ölümünün ardından çağlar geçse de değerini korumaya devam ettiği açıkça görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

ALEXANDER, Philips, “Peygamberliğin Altmışta Bir Parçası: Yahudilikte Devam Eden Vahiy Sorunu”, *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, çev. Okumuş, Bünyamin, İstanbul, 2014, c.12, sy.2, ss.375-394.

ALTINTAŞ, Yusuf, “Musevi Yaşam Kuralları Bütününün Bilge Derleyicisi: Rabi Yosef Karo = Rabi Yosef ben Efrayim Karo = Maran”, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri*, Mersin, 2002, ss.115-120.

ARSLANTAŞ, Nuh, “Abbasiler Döneminde Yahudilerin Temel Eğitim Kurumları: Bet Ha Seferler ve Beytülmidraşlar”, *Bellekten*, İstanbul, 2014, c.78, sy.282, ss.435-474.

_____, *İslam Toplumunda Yahudiler*, İz Yay. , İstanbul, 2008.

ATASAĞUN, Galip, “Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2001, sy.11, ss.125-156.

ATTALİ, Jacques, *1492*, çev. Mehmet Ali Kılıcbay, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 1999.

AY, Rahim, “İlahi Dinlerde Oruç: Kaynağı, Amacı ve Uygulanışı Bakımından Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Journal of Analytic Divinity*, Ankara, 2021, c.5, sy.2, ss.212-235.

AYDIN, Mahmut, “Diğer Dinlerde Şeriat” (Şeriat mad. İçerisinde), *DİA*, İstanbul, 2010, 38/574-577.

AYDIN, Mehmet, “İstanbul’un Fethinden Önce ve Sonra İstanbul’daki Yahudi Cemaatleri”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2002, c.14, sy.14, ss.5-25.

_____, *Dinler Tarihine Giriş*, Literatürk Academia, Konya, 2017.

BENAYAHU, Meir, “The Revival of Ordination in Safed,” *Yitzhak F. Baer: Jubilee Volume on the Occasion of his Seventieth Birthday*, Kudüs, 1960, ss.248-269.

BENBASSA, Esther- **RODRİGUE**, Aron, *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi 14-20. yüzyıllar*, çev. Ayşe Atasoy, İletişim Yay., İstanbul, 2014.

BERGER, Kenneth E. , *Tradition, Interpretation, and Change: Developments in the Liturgy of Medieval and Early Modern Ashkenaz*, Hebrew Union College Press, Jerusalem, 2019.

BERKOVİTS, Eliezer, “Talmud”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 10/371-372.

BESALEL, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2001.

_____, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2003.

BLAU, Ludwig, “Samael”, *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 10/665-666.

BLECH, Rabi Benjamin, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, çev. Estrya Seval Vali, Gözlem Yay., İstanbul, 2004.

CEBE, Arzu, “Talmud ve İsrail Hukuk Sistemindeki Yeri”, Doktora Tezi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri, 2020.

ÇİFTÇİ, Halil, “Yahudilikte Zaman ve Takvim”, Yüksek Lisans Tezi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, 2019.

DAN, Joseph, “Maggid”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 13/339- 341.

DAVİD, Abraham , “Caro, Isaac Ben Joseph”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 4/488.

_____, “Berab, Jacob”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 3/397-398.

DAVIDSON, Herbert A., *Moses Maimonides: The Man and His Works*, Oxford University Press, Oxford, 2010.

DEMİR, Kürşat, “Haham”, *DİA*, İstanbul, 1997, 15/134-135.

DİENSTAG, Jacob, “Maimonides”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 11/765-768.

DHARİRİ, Zekeriya, *Sefer Ha-Musar*, Ben-Zvi Enstitüsü, Kudüs, 1965.

DOĞAN, Hatice, “Hahambaşılık” , *DİA*, İstanbul, 2016, 1/513-514.

_____, *Maymonides'in Hayatı ve Eserleri*, Gözlem Gazetecilik Yay., İstanbul, 2010.

_____, “Osmanlı Devleti’nde Musta‘ribeler (Araplaşmış Yahudiler)”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Konya, 2010, sy.9, ss.215-224.

EDİTORİAL, Staff , “Kabbalah”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 10/653.

ELİADE, Mircea, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, çev. Ali Erbaş, İnsan Yay., İstanbul, 1997.

ELİOR, Rachel, “Joseph Karo and İsrail Ba’al Şem Tov”, *Studies in Spirituality*, Titus Brandsma Institute, Hollanda, 2007, c.17, ss.267-319.

_____, “Exile and Redemption in Jewish Mystical Thought” , *Studies in Spirituality*, Titus Brandsma Institute, Hollanda, 2004, c.14, ss.1-15.

EPSTEİN, Perle, *Kabbalah: The Way of The Jewish Mystic*, Shambhala Publications, Kaliforniya, 2001.

_____, *Kabala*, Dharma Yay., İstanbul 1993.

EROĞLU, Ahmet Hikmet, *Osmanlı Devleti’nde Yahudiler (XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar)*, Berikan Yay., Ankara, 2013.

FİNE, Lawrence *Physician of the soul, healer of the cosmos: Isaac Luria and his kabbalistic fellowship*, Stanford University Press, ABD, 2003.

- FRANCO**, Moise, *Essai sur L'Histoire des Israelites de L'Empire Ottoman*, Fb&c Ltd, Paris, 1897.
- GALANTİ**, Avram, *Türkler ve Yahudiler*, Gözlem Yay. , İstanbul, 1995.
- GİLAT**, Yitzhak, “Soferim”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 14/81.
- GİNZBERG**, Louis, “Caro, Joseph ben Ephraim”, *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 3/583-588.
- _____, “Caro, Isaac B. Joseph” , *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 3/582-583.
- GRATZ**, Gesch, “Reubeni, David”, *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 10/388-389.
- GÜÇ**, Ahmed, *Dinlerde Mabed ve İbadet*, Ensar Neşriyat Yay., İstanbul, 2005.
- GÜLERYÜZ**, Naim A., *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yay., İstanbul, 2012.
- GÜLSOY**, Ersin, “Safed”, *DİA*, İstanbul, 2008, 35/445-447.
- GÜRKAN**, Salime Leyla, “Yahudilik” , *DİA*, İstanbul, 2013, 43/187-197.
- _____, “Literatür” (Yahudilik md. içinde), *DİA*, İstanbul, 2013,43/226-232.
- _____, “Talmud”, *DİA*, İstanbul, 2010, 39/550-552.
- GÜNER**, Yasemin, “Orta Çağ Avrupa’sında Yahudi Göçleri ve Yahudi Kültürü”, Yüksek Lisans Tezi, *Celal Beyar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Manisa, 2007.
- HA-BAVLİ**, Natan, *Dünyanın Kısa Tarihi: İslami Dönemde Kaleme Alınan İlk İbranice Kronik Seder ‘Olam Zuta*, çev. Nuh Arslantaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- HARMAN**, Ömer Faruk, “Konsil”, *DİA*, Ankara, 2002, 26/175-178.
- HAZAN**, G. Ender, *Hazan Aile Ağacı: "Aaron De Yosef Hazan - İzmir Yahudileri (1600-2000)"*, Lulu.com Yayıncılık, ABD, 2015.
- HELLER**, Marvin J. , *The Seventeenth Century Hebrew Book*, Brill, Leiden, 2011.
- _____, “In a Time of Plague: The First Hebrew Press in Adrianople”, *Further Studies in the Making of the Early Hebrew Book*, Brill, Leiden, 2003, s.80.
- HERR**, Moshe David, “Tosefta”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 15/1283-1284.
- _____, “Minghag”, *E.J.*, Keter Publishing, U.S.A. , 2007, 14/265-266.
- İŞİK**, Halim, “Yosef ben Efraim Karo: Osmanlı Edirne’sinde Bir Yahudi Din Bilgini ”, *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, Tekirdağ, 2020, c.3, sy.6, ss.43-66.

İÇTEN, Erdinç, “Yahudilikte Ketuba”, Doktora tezi, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa, 2020.

İDEL, Moshe, *R. Joseph Karo and His Revelations: Or the Apotheosis of the Feminine in Safedian Kabbalah*, NYU School of Law, New York, 2010.

JACOBS, Louis, “Halakhah”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 7/1156-1157.

JASTROW, Marcus - **GİNZBERG**, Louis, “Bet Din And Judges”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 3/512-524.

JASTROW, Marcus - **KAUFMANN** Kohler, “Beth ha-Midraş”, *The Jewish Encyclopedia* Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 3/116-118.

JOHNSON, Paul, *Yahudi Tarihi*, Çev. Orman, Filiz, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2001.

KESSLER, Edward, *Yahudi-Hristiyan İlişkilerine Giriş*, Çev. Fortacı, Talha - Akyar, Nevfel Eskiye Yay., Ankara, 2020.

KILIÇ, Sami, *İlahi Dinlerde Yiyecek ve İçecekler*, Sarkaç Yay., Ankara, 2011.

KİEL, Machiel, “Niğbolu”, *DİA*, İstanbul, 2007, 33/87-89.

_____, “Plevne”, *DİA*, İstanbul, 2007, 34/302-303.

KRESSEL, Getzel, “Alkabez, Solomon Ben Moses Ha-Levi”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 1/662-663.

LEA, Henry Charles, *A History of the Inquisition of Spain*, I.B.Tauris & Co Ltd, Londra, 2011.

LEON, Yagod, “Tradition”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 15/1309.

MCCLINTOCK John- **STRONG** James, “Karo”, *Cyclopaedia of Biblical, Theological and Ecclesiastical Literature*, Harper, 1894, 5/23-24.

MERAL, Yasin, “Edirne’de İlk Yahudi Matbaası:1554-1556”, *Müteferrika*, İstanbul, 2015, sy.48, ss.21-33.

_____, “Yahudi Âlimlerin Gözüyle Matbaanın İcadı ve Matbaada Basılan Metinlerin Hükümü,” *Bellekten*, İstanbul, 2020, c.84, ss.559-584.

_____, “16. Yüzyıl İstanbul Yahudi Cemaatinde İlmî Hayat”, *V. Uluslararası Osmanlı İstanbullu Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, 2018, ss.593-604.

MENACHEM, Elon, “Authority”, *E.J.*, Keter Publishing, USA 2007, 3/907.

NADLER, Steven, *Spinoza Bir Yaşam*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2008.

NEUSNER, Jacob – **SONN**, Tamara, *Comparing Religions*, Routledge, Londra, 2002.

ÖZDEMİR, Ahmet, “Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğuna Gelişi ile Türkiye Cumhuriyeti’nin İlan Edildiği Tarihsel Sürece Kadar Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumların

Araştırılmasına Yönelik Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çanakkale, 2019, sy.14, ss.55-85.

ÖZDEMİR, Mehmet, “Tuleytula”, *DİA*, İstanbul, 2012, 41/363-368.

ÖZTEKİN, Selma, “Dinlerde Hayat Ağacı”, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2008.

POSNER, Raphael. “Marriage”, *EJ*, Keter Publishing, USA, 2007, 13/565-568.

RABINOWITZ, Louis Isaac, “Caro, Joseph Ben Ephraim”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, sy.2, 4/489-491.

_____, “Taitazak, Joseph”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 19/439-440.

RAPHAEL, David, *The Expulsion 1492 Chronicles: An Anthology of Medieval*, Carmi House, Romanya, 1992.

ROTHKOFF, Aaron, “Mitzvah”, *E.J.*, Kudüs, ty., 12/143-162.

SAFRAİ, Shmuel, “Amoraim”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 2/865-868.

SCHARFSTEİN, Sol, *Torah and commentary: the five books of Moses*, KTAV Publishing House, New York, 2008.

SCHECHTER, Solomon – **JACOBS**, Joseph, “Levirate Marriage”, *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 8/45-46.

SCHERESCHEWSKY, Ben-Zion (Benno), “Ketubbah”, *EJ.*, Keter Publishing, USA, 2007, 12/93-98.

SCHWARZ, Arturo, *Kabbalah and Alchemy: An Essay on Common Archetypes*, Jason Aronson Inc. Publishers, Londra, 2001.

SEGAL, Eliezer, *Reading Jewish Religious Texts*, Routledge, Londra, 2011.

SHAHAK, Israel – **MEZVİNSKY**, Norton, *İsrail’de Yahudi Fundamentalizmi*, çev.Ahmet Emin Dağ, Düşün Yay., İstanbul, 2002.

_____, *Yahudi Tarihi, Yahudi Dini*, çev. Ahmet Emin Dağ, Anka Yay., İstanbul, 2004.

SHARON, Moshe Sevilla, *Türkiye Yahudileri*, İletişim Yay., İstanbul, 1992.

_____, *İsrail Ulusunun Tarihi*, Graph Press, Kudüs, 1981.

SHAW, Stanford, *Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Yahudiler*, çev. Meriç Sobutay, Kapı Yay., İstanbul, 2008.

SHOCHETMAN, Eliav, “Maimonides’e Göre Semikha’nın Yenilenmesi”, *Yahudi Hukuku Araştırma Enstitüsü Yıllığı*, Kudüs, 1988, c.14, ss.217-243.

SİLVER, Abba Hillel, *A History of Messianic Speculation in Israel: From the First through the Seventeenth Centuries*, Beacon Press, New York, 1927.

SİNGER, Isidore – **BLOCH**, Philipp , “Molko, Solomon”, *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 8/651.

SİNGER, İsidore – **BROYDE**, Isaac, “Taitazak” , *The Jewish Encyclopedia*, Funk & Wagnalls of New York, New York, 1901, 11/669.

SLOTKİ, Israil W., *Moses Maimonides His Life and Times*, Woburn House, London, 1952.

SPERBER, Daniel, “Tannanim”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 15/798-800.

TAKMAK, Ufuk, “Kutsal Kitaplarda Hırsızlık”, Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta, 2015.

TAMAR, David “Caro, Joseph Ben Ephraim”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 4/488-489

TAŞ, Aziz Nazmi Şakir, *Adrianopol'den Edirne'ye: Edirne ve civarında Osmanlı kültür ve bilim muhitinin oluşumu, XIV.-XVI. Yüzyıl*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2009.

TEKİN, Rahmi, “1545 Tarihli Tahrir Defterine Göre İstanbul'da Bulunan Gayrimüslim Cemaatleri”, *VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Edirne, 2019, ss.629-669.

TWERSKY, Isadore, *Studies in Maimonides*, Harvard University Center for Jewish Studies, Cambridge, 1992.

_____, *Introduction to the Code of Maimonides (Mishneh Torah)*, Yale University Press, New Haven, 1980.

URBACH, Ephraim Elimelech, “Sages”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 14/637.

WARREN, Zev Harvey, “Torah”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 15/1236.

WEİNSTEİN, Roni , “Jewish Modern Law and Legalism in a Global Age: The Case of Rabbi Joseph Karo”, *Modern Intellectual History*, Cambridge, 2020, c.17, sy.2, ss.561– 578.

WERBLOWSKY, R.J.Z, *Joseph Karo: Lawyer and Mystic*, Jewish Publication Society, Oxford, 1962.

VRIES, Benjamin , “Halakhah”, *E.J.*, Keter Publishing, USA, 2007, 7/1160.

YAŞAR, Hâkime Reyyan, “İslam ve Yahudi Hukuku Münasebeti: Nikâh Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, 2011.

YÜKSEL, Fatma, “İslam Hukukunda ve Yahudi Hukukunda Helal- Haram Açısından Gıdalar”, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2003.

WEB SİTELERİ

KARO, Joseph, *Kessef Mishneh*,

https://www.sefaria.org/Kessef_Mishneh_on_Mishneh_Torah,_Hiring?lang=bi
(e.t.:28.04.2021)

KARO, Joseph, *Maggid Meisharim*, https://www.sefaria.org/Maggid_Meisharim
(e.t.:15.06.2021)

KARO, Joseph, *Schulchan Aruch*, https://www.sefaria.org/Shulchan_Arukh,_Orach_Chayim
(e.t.:25.06.2021)

IBN MEYMUN, *Mishneh Torah*, <https://www.sefaria.org/texts/Halakhah/Mishneh%20Torah>
(e.t.:07.07.2021)

http://www.zissil.com/topics/Rabbi-Yosef-Karo#Back_to_Tzfat (e.t.:15.03.2021)

https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-94616-edirne_the_city_of_the_jewish_scholars_.html
(e.t.:21.03.2021)

https://en.wikipedia.org/wiki/Solomon_Molcho#cite_note-4 (e.t.:22.03.2020)

[https://en.wikipedia.org/wiki/Beit_Yosef_\(book\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Beit_Yosef_(book)) (e.t.:27.03.2020)

https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-88676-Ispanyaacutedan_osmanliacuteya_yahudilerin_Imparatorluktaki_iscucune_katkilari_.html
(e.t.:05.04.201-21)

<http://www.zissil.com/topics/Rabbi-Yosef-Karo#top> (e.t.:05.04.2021)

https://en.wikipedia.org/wiki/Semikhah#Attempt_by_Rabbi_Jacob_Berab,_1538
(e.t.:08.04.2021)

<https://www.jewishhistory.org/rabbi-joseph-caro/> (e.t.:12.04.2021)

<http://www.zissil.com/topics/Bais-Yosef> (e.t.:15.04.2021)

<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/8912-Diaspora-Yahudileri--ISLAM-ULKELERI-16.aspx>
(e.t.:21.04.2021)

https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-94626-edirnenin_alimleri.html (e.t.:01.05.2021)

https://www.safed.co.il/Synagogues/Yosef_Caro.html (e.t.:17.05.2021)

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/tosefta> (e.t.:06.06.2021)

<https://www.sefaria.org/topics/shlomo-halevi-alkabetz?tab=sources> (e.t.:08.06.2021)

<http://www.zissil.com/topics/Rabbi-Shlomo-Molcho> (e.t.:12.06.2021)

<https://www.britannica.com/topic/yeshiva> (e.t.:30.08.2021)

<https://tr.eferrit.com/yahudi-dini-dolapta-pueskueller/> (e.t.:30.08.2021)

https://yeshua1blog.files.wordpress.com/2019/06/il_570xn.704525568_qrxy.jpg
(e.t.:16.09.2021)

<https://www.balabust.com/wp-content/uploads/2020/02/Rabbi-Joseph-Karo-balabust-2-848x566.jpg> (e.t.:16.09.2021)

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a0/Brockhaus_and_Efron_Jewish_Encyclopedia_e9_327-0.jpg/250px-\(e.t.:16.09.2021\)](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a0/Brockhaus_and_Efron_Jewish_Encyclopedia_e9_327-0.jpg/250px-(e.t.:16.09.2021))

[Brockhaus_and_Efron_Jewish_Encyclopedia_e9_327-0.jpg](#) (e.t.:16.09.2021)

http://www.michaeld.ca/zohar/JK_Maggid_01.jpg (e.t.:16.09.2021)

<https://www.stjohnshillingdon.org.uk/acts-resources/the-sanhedrin/> (e.t.:17.09.2021)

EKLER**Ek 1. Yosef Karo'ya Ait Bir Portre**⁵⁰⁸

⁵⁰⁸ https://yeshua1blog.files.wordpress.com/2019/06/il_570xn.704525568_qrxy.jpg (e.t. :09.2021)

Ek 2. Maran Sinagogu (Safed) ⁵⁰⁹

⁵⁰⁹<https://www.balabust.com/wp-content/uploads/2020/02/Rabbi-Joseph-Karo-balabust-2-848x566.jpg>
(e.t.:16.09.2021)

Ek 3. Şulhan Aruh. İlk Basıma Ait Kapak Sayfası (1565, Venedik)⁵¹⁰

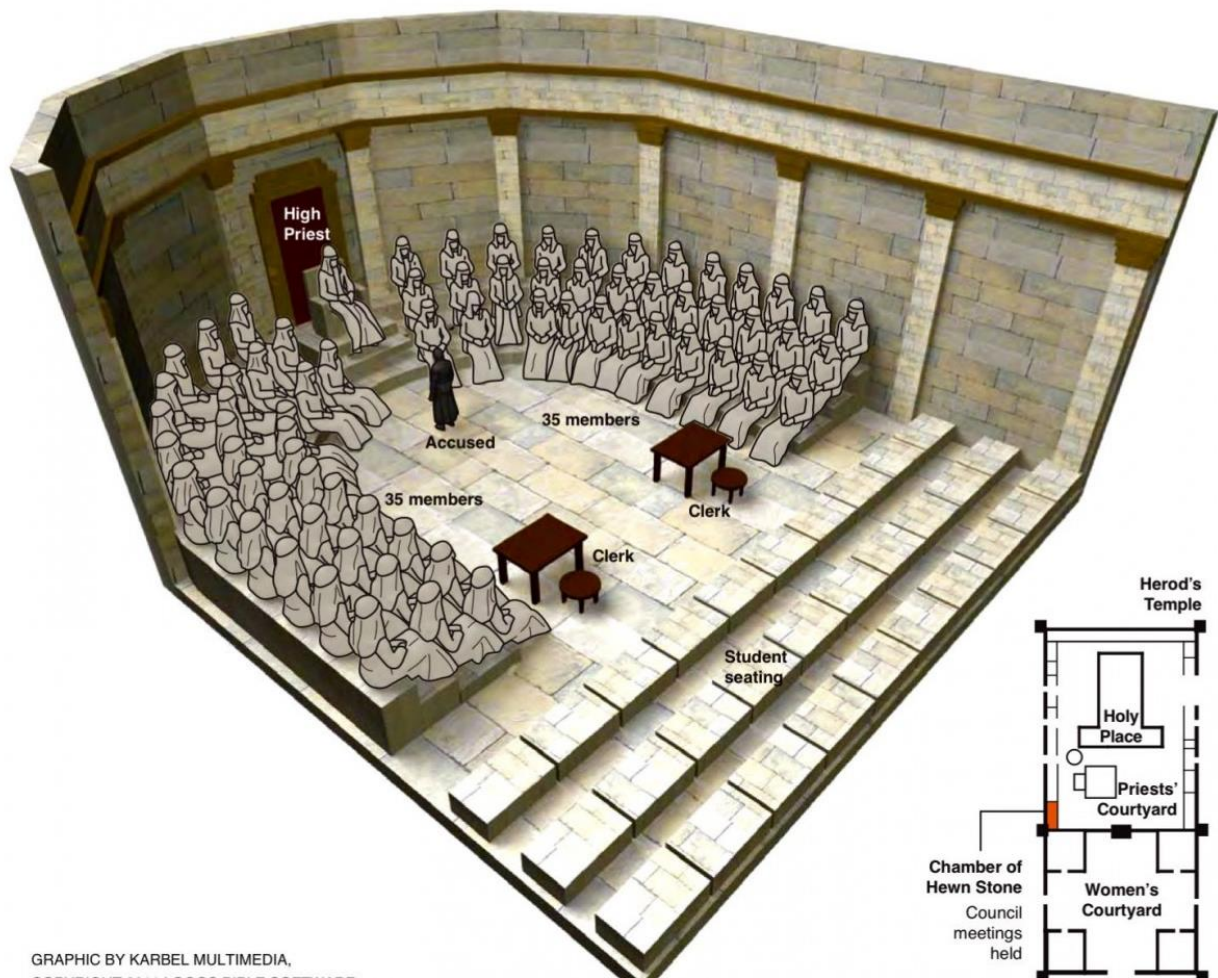
⁵¹⁰https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a0/Brockhaus_and_Efron_Jewish_Encyclopedia_e9_327-0.jpg/250px-Brockhaus_and_Efron_Jewish_Encyclopedia_e9_327-0.jpg (e.t.:16.09.2021)

Ek 4. Maggid Meisharim. İlk Basıma Ait Kapak Sayfası (1646, Lublin)⁵¹¹

⁵¹¹ http://www.michaeld.ca/zohar/JK_Maggid_01.jpg (e.t.:16.09.2021)

Ek 5. Sanhedrin Planı (Yahudi Mahkemesi) ⁵¹²

GRAPHIC BY KARBEL MULTIMEDIA,
 COURTESY OF THE JERUSALEM MUSEUM

⁵¹² <https://www.stjohnshillingdon.org.uk/acts-resources/the-sanhedrin/> (e.t.:17.09.2021)